

ההלכה לנוכח תהליכי חילון - פרופ' צבי זוהר - מחברת קורס תשס"ו סיכום ערך וסידור - יזהר יצחקי

שאלת הקורס, במבט על:

על פי ההלכה התלמודית, אדם שנחשב כמחלל שבת בפרהסיא, מעמדו שווה לאדם שעובד ע"ז, ולכן ישנן עלי הגבלות רדיקאליות. המקורות קיימים החל מדאורייתא ועד לימה"ב. אך, מה קורה, כאשר הרוב המכריע מאוד מקרב היהודים (הלכתית) הם מחללי שבת בפרהסיא, לפי הקטגוריות הקלאסיות של ההלכה? מה יקרה מבחינת העמדה ההלכתית כלפי הרוב, שסוטה באופן חמור מנורמות ההלכה?

תשובות כלליות:

תשובה א': מובן שההלכה נצחית וקדושה, ואינה תלויה בגחמותיהם של אנשים המתנהגים בדרך זו או אחרת – ולכן, מי שעושה פעולה אסורה הגוררת סנקציות, העובדה שישנם רבים כמותו, לא תשנה דבר – ההלכה תעמוד על שלה ותחייבו באותן סנקציות ובאותו יחס שלילי ועוין. גם אם מדובר ב-90% מהקבוצה היהודית!

תשובה ב': חכמים מההלכה יכולים להגיד שאפשר לעצור:

דבר אחד הוא שההלכה תטיל סנקציות על כ-0.5% מהקהילה, אך ברגע שעברנו למצב שונה לחלוטין, יהיה זה אבסורד להמשיך להתייחס באותו אופן למי שסוטה עכשיו מאותה ההלכה, מסיבות רבות, ולכן ראוי שקובעי ההלכה יתאימו את קביעותיהם לסיטואציה המתקיימת כעת, בתקופה המודרנית.

המקרה הזה הוא מבחן לגבי סוגיות של אינטראקציה בהלכה, בין קביעות הטקסטים לבין המציאות בשטח.

- **"איש ההלכה" - הרב סלוביץ'יק:** איש ההלכה הוא כמו מתמטיקאי, הוא עובד עם יסודות רעיוניים תיאורטיים שמעבר לזמן ולמקום, ויש עניין אינטלקטואלי עצום בטיפול במצב הזה, באינטראקציות בין הסעיפים, באינטגרציות וכו'. אבל, באיזה מידה הדבר הזה מצוי? הוא עוסק ביסודות תיאורטיים שהם מעבר לזמן ולמקום. דוגמה למקור תיאורטי: הלכות פרה אדומה: ישנן הלכות רבות לגבי הסוגיה הזו – אך היא לא מצויה, וכל ההלכות לא רלוונטיות בימינו, וכל ההליכים הקשורים לחיה הזו, שאפרה מטהר וכו', וערכה רב, לא חלים מציאותית. אך עדיין עוסקים בכך! לכן השאלה, האם הרבה אנשים מחללים שבת, או לא, לא מעניינת את איש ההלכה, שעוסק בהלכה, תיאורטית. זוהי תפישה מסויימת של ההלכה, כמערכת רעיונית, על זמנית וקדושה, שאינה מושפעת מבני האדם – והם המשתנה היחיד: או שהם עבריינים או שהם צדיקים. אין סיבה לוותר על ההלכה, נאמר, רק בגלל שכיום ישנם רוצחים רבים, אין לוותר על הסנקציה כלפיהם! ההלכה אינה משתנה.

- ישנן תפישות אחרות הטוענות כי מה שאינו רלוונטי ואינו מיושם, יש לנתקו מהיחס שלנו כיום, כחכמי ההלכה, כלפי הציבור הרחב.

בתלמוד:

עירובין ס"א, ע"א. סוגיה ברשויות בשבת.

הסבר רקע: ישנן מלאכות האסורות בשבת, בנוסף להן, ישנו איסור על "הוצאה מרשות לרשות". בפשטות, מדובר בתחילה בין **רשות הרבים** לבין **רשות היחיד** (למשל, ביתו של הפרט). ברשות היחיד אדם רשאי להעביר חפצים כרצונו ממקום למקום, מבלי לעבור על דיני שבת דאורייתא: לפתוח שולחן, להוציא כלים מארון לארון, להביא כלי מיטה לאורח וכו'. ברשות הרבים (מחוץ לבית, נניח), אם נעביר חפצים – זו תהיה עבירה כבדה מאוד על הלכות השבת. יותר מכך: אם בהיותי ברשות הרבים, הרמתי לארבע אמות חפץ כלשהו מרשות הרבים, גם כאן עשיתי עבירה דאורייתא על הלכות שבת.

אך: **ראשית**, לפי הבנת חז"ל את התורה, הרבה מאוד שטחים ציבוריים שבשפתנו היינו אומרים "זו רשות הרבים", אינם חלק מהקטגוריה הרחבה של רשות הרבים. **שנית**, לפי הרבה דעות, והן הדעות שרוב ציבור שומרי המצוות כיום עובד על פיהן, כדי שאזור יחשב לרשות הרבים – צריך שרבים רבים יעברו שם – לא סתם סימטה, אלא מקום שעוברים בו כ-600 אלף איש מדי יום – כמו ביציאת מצריים. לכן רוב שטחי מדינת ישראל לא כלולים בהגדרה זו.

באה התשובה וקבעה, לפי הקונסטרוקציה הזו, שאם נוציא דברים מהבית החוצה, ונסתובב ברחובות עם ארונות וכלים, לא עשינו עבירה, כי זו רשות הרבים – ולכן השבת תאפשר סחיבות והנעות אדירות ברשות הרבים, וזה בעיית. **חז"ל אמרו שכל הקבוע כאן הוא מדאורייתא.**

ולכן ישנו מושג "**כרמלית**": מונח טכני המציין שטחים ציבוריים שטכנית לא עונים על הגדרת רשות הרבים, אבל **מדרבנן** אהנו קובעים שאנו מחייבים את כולם להתייחס לזה כאילו מדובר ברשות הרבים.

אך, כשם שהמצאנו את ההגדרה הזו, אנו גם ממצאים תרופה לעניין זה, ושמה "עירוב". אם אנשים יעשו עירוב, שזו פעולה טכסית, אנשים יוכלו להחזיר לכל האיזור המדובר את הסטטוס של רשות היחיד. כיום ברוב התפוצות מבצעים זאת: מתקינים מסביב לאזורי יישוב מעין-גבול מסויים (נאמר, על גדר, על עמודי טלפונים, שמים חוט של עירוב תחומין) ההופך את כל שטח היישוב, אפקטיבית, לרשות היחיד.

אותו כני"ל קיים גם לגבי שטחים השייכים לאנשים פרטיים רבים ביחד. למשל המבנה הקלאסי של מבנים במזרח התיכון, הוא שנכנסים מהרחוב לחצר משותפת הסגורה לרחוב מכל עבריה, והיא מוקפת דירות השייכות כל אחת למשפחה אחרת (לעיתים הן קטנות מאוד, ועם מטבח ושירותים משותפים). החצר לא הייתה שייכת לאף אחד, אלא לכל הדיירים. כדי להפוך את השטח הזה גם כן לשטח שיהיה שייך לרשות היחיד בשבת, ישנה פעולה אחרת הנקראת עירוב חצרות. וכעת, אם שכנה רוצה להעביר סיר עם תבשיל למשפחה הסמוכה, אפשר לעשות את הדברים האלה ע"י עירוב חצרות, ואז השטח יחשב לכזה שניתן לטלטל בו חפצים.

המשנה במקורנו הראשון:

בשורה 1:

מי שגר עם נכרי [גוי] או עם מי שאינו מודה בעירוב [יהודי כופר], הרי זה אוסר עליו [אי אפשר לעשות עירוב כאשר משהו מהמעורבים לא רוצה להיות מעורב, הדבר מונע עירוב בחצר המשותפת ביניהם... וכל זאת בשל נוכחותו של אדם לא משתתף]

בשורה 9:

אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי [כת מסויימת בתקופת בית שני, עם השקפה שלא קיבלה את תוקף התושב"ע – כל עניין הכרמלי והעירוב לא נתקבל אצלם] אחד היה שדר עמנו במבוי בירושלים. ואמר לנו אבא: "מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם." [הוא אמר להם להשתלט על השטח ולהצביע שהמבוי שייך להם, ולא לצדוקי, כדי שהוא לא יהיה מעורב בשטח ויקלקל את העירוב והרשות תהפוך לכרמלית].

נתעמק בדבריו: היהודים לא תמיד חיו במקומות היו בהם רק יהודים, ולכן היו, כבר אז, פתרונות לגבי מי שאינו יהודי שומר מצוות המשתתף בעירוב:

א. נכרי - יכלו יהודים לבוא לנכרי ולהגיד לו שהם ישלמו לו סכום סמלי, טכסי בלבד, שהם יאפשרו להם תמורת הסכום הסמלי, להשתמש בחצר בשבת – ומדובר בכל מקרה בחצר משותפת, ויהיה מדובר בסכום סמלי, בעבור ההשכרה של החלק בשבת, לשם העירוב והשימוש בשטח כרשות מעורבת בשבת.

ב. יהודי שאינו מודה בעירוב – כל עוד היהודי מוכן, דה-פקטו, לוותר להם על חלקו בחצר לצורך השבת (יבטל את רשותו ויגיד להם שלא אכפת לו והוא "לא משחך במשחך הזה" ולא אכפת לו, אך מצידו החלק מבוטל ושיעשו מה שהם רוצים כבימי חול), על טענתו לבעלות, היהודים יוכלו לעשות עירוב בשבת ולהשתמש בחצר. כביכול, החצר היא מעין קהילה קטנה בה חיים אנשים מסוגים שונים, וע"מ שאותם יהודים מאמינים ויכלו לשמור על ההלכה, עליהם להגיע להסכמים עם שכניהם.

*ואם הצדוקי נחמד, או הנוכרי הארמני נחמד, אז ישנה הגעה להסדר, והכל תקין.
*אך אם השכנים טיפוסים דווקניים, עקשנים ורעים, לא יוכלו היהודים התמימים לעשות עירוב ולא יוכלו לטלטל חפצים באזור המוגדר כעת "כרמלית".

בשורה 14, יש גמרא:

אמר רבן גמליאל: מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו. צדוקי מאן דכר שמייה? [למה הוזכר הדבר, מה החידוש? מדוע מעלה בכלל רבן גמליאל את עניין הצדוקי?]
תשובה: חסורי מיחסרא, והכי קתני [יש להוסיף מילים למשנה, וכך היא]:
צדוקי הרי הוא כנכרי, ורבן גמליאל אומר: צדוקי אינו כנכרי...

מובן מפה שיש מחלוקת האם צדוקי הוא נוכרי או יהודי בכלל. ישנה דעה של ת"ק שהצדוקי אינו נחשב יהודי! מכאן, שאדם שאינו מקבל את התפישות הדתיות, יכול להיות מוגדר פונקציונאלית כנוכרי!
זה הופך את התובנה, שיהודי הוא מי שהתגייר או מי שאימו יהודיה!
יש יהודי מלידה, שבשל דעותיו היהודיות מקבל מעמד של נוכרי, כמו רומאי או כל גוי אחר!

רבן גמליאל – צדוקי אינו כנכרי, הוא שייך לעם ישראל גם אם יש לו תפישה שונה לגבי התורה והמצוות.

הדעה הנגדית היא החידוש: יהודי שאינו ממלא אחר ההלכה יכול להחשב כנכרי, פונקציונאלית, לעניינים מסויימים. כלומר, נצטרך לבקש מאותו צדוקי שישכיר לנו את חלקו בחצר.

בשורה 27, יש גמרא:

אמר מר רבי יהודה בלשון אחרת: מהרו ועשו צורכיכם במבוי עד שלא תחשך ויאסר עליכם [אם ברגע שיחשך – אם ברגע שיחשך, כך מובן, יתחיל יום השבת, ר' יהודה אומר שכבר יאסר על היהודים לעשות הסדרים. ולכן היהודים לא יוכלו להשתמש בשטח זה יחד עם הצדוקי, אם היהודים לא שכרו

הגמרא שואלת:

אימא: עד שלא יוציא היום [רגע – יש פה תיאור אחר בדבריו של רבן גמליאל! ישנה גם התייחסותו של ר' גמליאל]

ישנן שתי דעות:

1. נכרי וצדוקי – חייבים להגיע להסדר עמו לפני השבת. זו דעת ר' יהודה, גם לגבי צדוקי – אי-אפשר להסכים עימו על עירוב בשבת.

2. נכרי זה דבר אחד, אך יהודי "בעייתני", וגם "צדוקי" – אפשר שיוותר על חלקו גם ביום השבת. זו דעת הגמרא בפירושה את דברי רבן גמליאל מהמשנה.

כלומר, ישנן 2 תפיסות ביחס לצדוקים שנולדו יהודים אך אינם שותפים לדיני העירוב-

(1) כנוכרים

(2) כיהודי שאינו מודה בעירוב

בשורה 30 ישנו הסבר המסדיר את הבעיה:

ואיבעית אימא: לא קשיא; כאן במומר לחלל שבתות בצנעא [רבן גמליאל המתייחס לצדוקי-יהודי המחלל שבת בצנעא], כאן במומר לחלל שבתות בפרהסיא [ר' יהודה המתייחס לצדוקי כאל נכרי, כשהוא צדוקי-יהודי המחלל שבת בפרהסיא].

נסביר:

(1) מומר לחלל שבתות בצנעה

(2) מומר לחלל שבתות בפרהסיא

הגדרת "מומר" – יהודי שרגיל לבצע עבירה באופן נורמאלי. הוא רגיל לבצע עבירה כשגרה: מומר לאכול חמץ.

הקביעה: ישנם שני סוגים של מומרים, שמקבלים יחס שונה. מי שמחלל בפרהסיא יחשב לענייני עירוב כנכרי. הוא בעייתני בצורה קיצונית. מי שמחלל בצנעה, לא מקבל את השבת אך בעצם לא מפגין זאת, הוא בעייתני פחות ואפשר להגיע איתו להסדר גם בשבת.

בשורה 39:

אמר רב הונא: איזהו ישראל מומר [מיהו ישראל המומר]? – זה המחלל שבתות בפרהסיא! [המחלל שבת בפרהסיא נחשב, ע"י פעולה זו בלבד, נחשב למי שנטש את היהדות באופן כללי!].
אמר ליה רב נחמן: כמאן? ...

שואל ר' נחמן עליו: לפי איזו שיטה אתה הולך, רב הונא?

- האם לפי רבי מאיר הטוען כי מי שעובר על עבירה אחת נחשב כמי שעבר את כל התורה כולה? אזי מה המיוחד כאן לעניין מחלל שבת בפרהסיא? כל העבירות האחרות דומות לעניין זה! למה אתה טוען זאת?
- או שמא אתה הולך כשיטתם של חכמים: ואז רק עבירות מסויימות מאוד הופכות אדם למומר לכל דבר – רק עבירה כגון מומרות לעבודת כוכבים, עבודה זרה. יש לה מעמד סימבולי מיוחד. אז מה העניין?

על השאלה הזו יש שתי תשובות:

1. רב נחמן בר יצחק: הקביעה של רב הונא היא מקומית, ולכן נכונה: היא רק לעניין המוזכר במשנתנו. כלומר, הוא עונה שהדבר הזה אמנם אין בד"כ מעמד מיוחד למחלל שבת בפרהסיא – אלא אך ורק לדיני עירוב, ליתן רשות ולבטל רשות. רק לעניין זה נחשב שמחלל שבת בפרהסיא נחשב למי שנטש היהדות. לכל דבר אחר הוא פשוט נחשב כעבריין, אך עדיין יהודי.
2. דעת רב אשי: רב אשי אומר שהקביעה הזו שמחלל שבת בפרהסיא כמומר, היא עמדתו של רב הונא שאינה קשורה לר' מאיר ולחכמים. מדוע?
זוהי דעה מלבד דעת ר' מאיר ודעת חכמים, דעה שלישית: יש תנא שחילול שבת בפרהסיא חמורה בעיניו כעבודת כוכבים, כעבודה זרה!

מובאת ברייתא הדורשת על פסוק: ויקרא א', ב'

"מכס": רק חלק, "מכס" ולא "כולכם", יכול להביא קרבנות. מי היוצא מן הכלל? המומר. היהודי המומר, שהמיר לדת אחרת, לא יכול להביא קרבן לביהמ"ק. "מכס" – בכס חילקתי ולא באומות.

זו חלוקה פנימית בתוך הקבוצה היהודית.
בקרב אומות העולם, כל מי שרוצה להביא קרבן לביהמ"ק, יכול להביא.
ויוצא שיהודי מומר, מצבו גרוע יותר ממצב כל שאר האנשים שבעולם, כולל גויים! הוא לא יביא קרבן!

"מן הבהמה" – מותר להביא יהודים מסוג מסויים, המתנהגים כמו בהמות, פושעי ישראל.
אך ישנם היהודים שמנועים מלהביא קרבנות מבית המקדס – לא כל היהודים העבריינים, אך ישנם יהודים שמהם לא מקבלים:

- א. המומר – דבר שמוכן מפשט הדברים – הממיר דתו לדת אחרת.
- ב. המנסך יין.
- ג. המחלל שבת בפרהסיא.

בשורה 52:

התלמוד שואל: הא גופא קשיא: יש פה קושי פנימי!
כן מקבלים קרבנות מהפושעים, או לא מקבלים?
בהתחלה אמרו שלא יקבלו, ואח"כ אמרו שכן יקבלו מפושעי ישראל, מפושעי ישראל!

- התשובה היא שאין פה סתירה:

מי שעבר רק עבירה אחת – מקבלים ממנו קרבן.
מי שהוא מומר לכל התורה כולה – לא מקבלים ממנו קרבן.

ונשאל שנית: אז מה מוסיף לנו העניין שנאמר על המצוות הספציפיות של מנסך יין ושל מחלל שבת בפרהסיא?
- והמסקנה בתשובה: לא מקבלים מהמומר לנסך והמומר לחלל שבתות בפרהסיא.

יוצא שישנן 3 קטגוריות:

1. מומר לכל התורה – לא יכול להביא קרבנות – מצבו גרוע משל כל גוי.
2. מומר לדבר אחד – יכול להביא קרבנות, ע"מ שיחזור בתשובה וכו'.
3. מומר לניסוך (עבודה זרה) ולחלל שבת בפרהסיא – אמנם מדובר בפעולה אחת, כמו בקטגוריה השניה, אך זו פעולה נוראה שבגינה גם הם אינם יכולים להביא קרבנות.
פעולה כ"כ קרדינאלית וכה מזעזעת, כבקטגוריה השלישית, מונעת מאדם להביא קרבנות.

זו המסקנה מגמרא זו,

מי שעובד ע"ז נחשב לבוגד בתורה כולה, וכמותו מי שמחלל שבת בפרהסיא.
זה הבסיס של כל מה שנאמר בכל ההלכות לאורך הדורות לגבי מחלל השבת בפרהסיא.
הם יהודים, אתנית ביולוגית, אך פונקציונאלית בוגדים בכל התורה כולה.
בסוגיה זו ישנה לנו דעה אחת מתוך כמה, אך בהמשך נראה דעה אחת קבועה שאין עליה עוררין.

נסכם:

הסוגיה התלמודית מלמדת שמחלל שבת בפרהסיא נמצא באותו סטטוס מופלה, של אדם שעבד ע"ז – כמותו!
שניהם נחשבים כבוגדים טוטאליים בכל התורה כולה. זו המסקנה מהתלמוד שלמדנו בסוגיה.
*העניין הזה ממש נראה לא מחוייב המציאות, מתחילת הסוגיה שבה עסקנו. ותוך כדי ניסיון להסביר היגדים שונים, מגיעים לסטטוס הקיצוני של מחלל שבת בפרהסיא.
ישנה דעה שהדבר חל רק לענייני עירוב ולא לאורך כל החזית.
אך בסוף הסוגיה, רב אשי מראה לנו שמחלל שבת בפרהסיא יש לו מעמד של עובד ע"ז, לא רק בעניין נקודתי זה, אלא במסגרת גדולה בהרבה – העניין של עירוב הוא אינסטנציה אחת, בעיניו, של תמונה כללית גדולה בהרבה.*

סוגיה ממסכת חולין.

זהו המקום השני בתלמוד, בו מופיע העניין של מחלל שבת בפרהסיא. העניין הפותח במסכת חולין:
שחיטה, בבעלי חיים שאינם אמורים להיות קורבנות.

המסכת נפתחת במילים: הכל שוחטים, ושחיטתם כשרה.

כדי לשחוט, ושהדבר יהיה כשר, לא צריך מומחה או צדיק דגול או בעל תעודת הסמכה או קורס של מסלול הכשרה (בשונה מהמקובל כיום).

הכל שוחטים – כל עוד לא הוכח אחרת, הנחת היסוד, היא שלשחוט זה דבר אלמנטרי לכולם.
זאת, חוץ משוטה, תירש וקטן: אנשים ללא דעת, וחסרי אחריות, ולכן אין אפשרות לסמוך על שחיטתם.
וגם אם במקרה האנשים האלה שחטו (ילד בן 8 שחט עוף, למשל), אבל היה שם מישהו שהסתכל, פיקח, וראה שהוא פועל כשורה – אפשר יהיה לסמוך עליו ולאכול את העוף שנשחט.

בשורה 65 בדיון התלמודי מובא הקטע הבא:

אמר רב ענן אמר שמואל: ישראל מומר לעבודת כוכבים, מותר לאכול משחיטתו. אם הכל שוחטים ושחיתם כשרה – ואם אין אדם שפועל באופן סהרורי ומטורף – גם יהודי שעובד ע"ז, נכלל בקטגוריה הזו. והוא מביא ביסוס במקרא, בתנ"ך, לעובדה זו:

שנאמר (פסוק ממפגש בין המלך אחאב למלך יהודה, יהושפט, שבו אחאב מנסה לשכנע את יהושפט להצטרף למלחמה): "ויזבח לו אחאב... ויסיתהו לעלות..." הוא הסיט אותו לעלות למסע מלחמה משותף. ההנחה היא שאחאב הוא מומר לעבודה זרה, ואעפ"כ, יהושפט וציבורו (שנחשבים לשומרי תורה) השתתפו בסעודת-אחאב. מכאן הנפקות היא, שישראל מומר לעבודת כוכבים מותר לאכול משחיטתו.

- התלמוד ורבנים שונים ממש לא אהבו אפשרות זו. לא נראה להם שעובד ע"ז, יהודי במוצאו, שחיטתו תיחשב לכשרה.

ומכאן מגיעים המון מקורות לסתור את העמדה הזו, ללא הצלחה. בסופו של דבר, לאחר מסע ארוך, מביאים הוכחה ניצחת נגד דעה זו. **הדעה הניצחת היא אותו מקור שראינו בשבוע שעבר במסכת עירובין:**

הדעה מבוססת על הסוגיה היא: "דבר אל בני ישראל... אדם יקריב מכם..."

"מכם" – רק חלק מהעם יכול להביא קרבנות – רק חלק מהיהודים, ומי שאינם יכולים להביא קרבן הם:

- א. מומר [כאמור – אדם שעושה דבר בעייתי באופן שגורתי, נורמאלית לא מתחשב בהלכות] לכל התורה כולה - אדם שנטש את התורה כולה.
 - ב. מומר לעבודה זרה – אדם, שכלפי האיסור הספציפי של ע"ז, לא מקפיד, שגרתית.
 - ג. מומר לחלל שבת בפרהסיא.
- אלו האנשים שנמצאים מחוץ לגדר, מחוץ לקבוצת היהודים הכשרים והראויים בכל הקשור להבאת קרבנות.

לעניין שנדון במסכת חולין, סעי' ב', כמובן, הוא הרלוונטי. הוויכוח הוא על שחיטתו של מומר לע"ז.

אומרים שהוא נחשב, אפקטיבית, מחוץ לקבוצה היהודית.

אולם, אחרי שהביאו דבר זה, מסיקים (בשורה 78), על כך שאדם מומר לעבודת כוכבים הוא מומר, והוא פסול, ותיבתא (הקושיה שמשיבה לקושיה ניצחת) **דרב ענן היא קושיה מוחלטת**, ואין לו ממנה דרך החוצה, ולכן דעתו נופלת ומתבטלת ונדחית על פי הגמרא. הטקסט מוצג כאבסולוטי, מוחלט, ונכון ואין עוררין עליו. **זה שונה ממה שראינו בעירובין! שם היו כמה דעות!**

וכך, גם מומר לחלל שבת בפרהסיא נחשב כגרוע ביותר: מי שזרק את התורה והלכות ממנו והלאה. גם אם ביתר המצוות הוא צדיק גמור ואפילו היה בעבר סופר סת"ם. ברגע שהוא חילל שבת בפרהסיא, הרי שהתהפך מהקצה אל הקצה והוא פסול בעיני ההלכה, כאילו נטש כל התורה: הפך לאסקימוסי עובד אלילים.

נדגיש שוב: במסכת חולין מחילין את הברייתא כאילו אין עליה עוררין – כאשר בעירובין עוד היו קולות אחרים.

מדוע? לא נשאל כאן: מדוע? מדוע האדם הפך לגוי לכל דבר? לא מצויינת הסיבה למהפך הקיצוני הזה. אכן, אדם שעבד ע"ז הוא אדם שעבד אלוהים אחרים – הוא עשה דבר בעייתי ביותר מבחינת השייכות לקבוצה היהודית – זה הדבר הגדול שמטריד את האל לפי התנ"ך: העם עובד לבעל, בוגד – זה מהווה בגידה מהותית.

אך לא ברור מדוע בדיוק מחלל השבת בפרהסיא "זוכה" למעמדו הנורא. מובן מכאן, כמובן, שלשבת יש מעמד חשוב ביותר, מעמד קריטי. אך ישנם עוד עניינים בעיתיים. עוד עבירות: רוצח בשגגה עדיין נחשב יהודי, גרושה, ועוד עונשים של מוות, על עניינים רבים – מה ההבדל בין הפרה זו של התורה לאחרות? מאי ביניהן?

מקורות תלמודיים: שתי סוגיות בתלמוד הבבלי

עירובין סא, א

משנה: הדר עם הנכרי בחצר, או עם מי שאינו מודה בעירוב - הרי זה אוסר עליו. רבי אליעזר בן יעקב אומר: לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה.

אמר רבן גמליאל: מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים, ואמר לנו אבא: "מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם".

רבי יהודה אומר בלשון אחר: "מהרו ועשו צרכיכם במבוי, עד שלא יוציא ויאסר עליכם".

[שם, סח, ב]

אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו. צדוקי מאן דכר שמיה? - חסורי מיחסרא והכי קתני:

"צדוקי הרי הוא כנכרי. ורבן גמליאל אומר: צדוקי אינו כנכרי. ואמר רבן גמליאל: מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים, ואמר לנו אבא: מהרו והוציאו את הכלים למבוי, עד שלא יוציא ויאסר עליכם".

והתניא:

הדר עם נכרי צדוקי וביתוסי הרי אלו אוסרין עליו. רבן גמליאל אומר: צדוקי וביתוסי אינן אוסרין. ומעשה בצדוקי אחד שהיה דר עם רבן גמליאל במבוי בירושלים, ואמר להם רבן גמליאל לבניו: בני, מהרו והוציאו מה שאתם מוציאים, והכניסו מה שאתם מכניסים, עד שלא יוציא התועב הזה ויאסר עליכם, שהרי ביטל רשותו לכם, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בלשון אחרת: מהרו ועשו צרכיכם במבוי עד שלא תחשך ויאסר עליכם.

[שם, סט, א-ב]

אמר מר רבי יהודה אומר בלשון אחרת: מהרו ועשו צרכיכם במבוי עד שלא תחשך ויאסר עליכם. אלמא: נכרי הוא. והא אגן "עד שלא יוציא" תנן?!

- אימא: "עד שלא יוציא היום".

- ואיבעית אימא: "לא קשיא; כאן - במומר לחלל שבתות בצנעא, כאן - במומר לחלל שבתות בפרהסיא."

כמאן אזלא הא דתניא: "מומר וגילוי פנים - הרי זה אינו מבטל רשות." גילוי פנים מומר הוי? - אלא: "מומר בגילוי פנים אינו יכול לבטל רשות",

כמאן?! - כרבי יהודה!

ההוא דנפק בחומרתא דמדושא, כיון דחזייה לרבי יהודה נשיאה כסייה. אמר: כגון זה מבטל רשות לרבי יהודה.

אמר רב הונא: איזהו ישראל מומר - זה המחלל שבתות בפרהסיא. אמר ליה רב נחמן: כמאן? אי כרבי מאיר דאמר: "חשוד לדבר אחד חשוד לכל התורה כולה" - אפילו באחד מכל איסורין שבתורה נמי! אי כרבן - האמרי: "חשוד לדבר אחד לא הוי חשוד לכל התורה כולה עד דהוי מומר לעבודת כוכבים!"

אמר רב נחמן בר יצחק: ליתן רשות ולבטל רשות. וכדתניא: "ישראל מומר משמר שבתו בשוק - מבטל רשות, שאינו משמר שבתו בשוק - אינו מבטל רשות. מפני שאמרו ישראל נוטל רשות ונותן רשות, ובנכרי עד שישכיר. כיצד? אומר לו: רשותי קנויה לך, רשותי מבוטלת לך - קנה, ואין צריך לזכות."

רב אשי אמר: האי תנא הוא, דחמירא עליה שבת כעבודה זרה, **כדתניא**:

○ "מכס" [ויקרא א, ב] ולא כולכם, פרט למומר. "מכס" - בכס חלקתי ולא באומות. "מן הבהמה" - להביא בני אדם הדומין לבהמה. מכאן אמרו: מקבלין קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה חוץ מן המומר והמנסך יין והמחלל שבתות בפרהסיא.

הא גופא קשיא: אמרת 'מכס - ולא כולכם, להוציא את המומר'. והדר תני: 'מקבלין קרבנות ממושעי ישראל'!

הא לא קשיא, רישא - במומר לכל התורה כולה, מציעתא - במומר לדבר אחד. אימא סיפא: 'חוץ מן המומר והמנסך יין'. האי מומר היכי דמי? אי מומר לכל התורה - היינו רישא! אי לדבר אחד קשיא מציעתא! אלא לאו, הכי קאמר: 'חוץ מן המומר לנסך ולחלל שבתות בפרהסיא'. אלמא: **עבודה זרה ושבת כי הדדי נינהו**. שמע מינה.

סוגיא שניה: חולין, ב, א

משנה: הכל שוחטין ושחיטתן כשרה, חוץ מחרש שוטה וקטן, שמא יקלקלו את שחיטתן. וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן - שחיטתן כשרה:

שם, ד, ב

אמר רב ענן אמר שמואל: ישראל מומר לעבודת כוכבים - מותר לאכול משחיטתו, שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב, שנאמר: +דברי הימים ב' י"ח+ "ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרוב ולעם אשר עמו ויסיתיהו לעלות אל רמות גלעד".

שם, ה, א

מיתבי: "מכס" - ולא כולכם, להוציא את המומר, "מכס" - בכס חלקתי ולא באומות, "מן הבהמה" - להביא בני אדם שדומים לבהמה. מכאן אמרו: מקבלין קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה, חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא.

הא גופא קשיא, אמרת: 'מכס - ולא כולכם, להוציא את המומר', והדר תני: 'מקבלין קרבנות ממושעי ישראל! הא לא קשיא: רישא מומר לכל התורה כולה, מציעתא מומר לדבר אחד; אימא סיפא: חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבת בפרהסיא, האי מומר היכי דמי? אי מומר לכל התורה כולה, היינו רישא! ואי מומר לדבר אחד, קשיא מציעתא! אלא לאו הכי קאמר: 'חוץ מן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא', אלמא: מומר לעבודת כוכבים הוה מומר לכל התורה כולה, ותיובתא דרב ענן! תיובתא.

ויקרא פרק א

(א) ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מקרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן ויקריבו את קרבנם: (ג) אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני ה': (ד) וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו:

חשיבות השבת: ישנם טקסטים רבים המדגישים את חשיבות השבת.

- **רמב"ם, בהלכות שבת:** השבת וע"ז, כל אחת מהן שקולה כנגד כל שאר מצוות התורה. עבירה על אלו היא עבירה על כל התורה. **השבת אות בינינו לבין שאר העולם**, ולפיכך, כל העובר על שאר המצוות: עובר על העריות, אוכל בשבת, הרי הוא בכלל רשעי ישראל – עבריין – אך עדיין עבריינותו איננה גוזרת את איבוד הסטטוס הכללי.

אבל – מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד ע"ז ושניהם כגויים!

לפיכך משבח הנביא ואומר: אשרי אנוש יעשה זאת... שומר שבת מחללו.

ורמב"ם ממשיך: וכל השומר את השבת ומענגה כפי כוחו, ומפורש במסורת הנבואית (קבלה של נביאים) כי השכר בעולם הזה הוא יותר מהשכר הצפון בעולם הבא! "אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והנחלתך..."

רמב"ם הוא שטבע את המונח ההלכתי, שמחלל שבת בפרהסיא נחשב כגוי לכל דבריו.

אין שום פעולה הלכתית שאדם זה יעשה, שתחשב כלגיטימית ותקפה, למעט חזרה מלאה בתשובה ואי-חילול שבת בפרהסיא.

ברור שיש עוד דבר שאדם זה יעשה ויחשב כיהודי: לצבור נקודות רעות בשמיים, כל העבירות שאדם זה עושה, יחשבו לו נגדו. אך כל מעשה טוב שהוא יבקש לעשות, זה כאילו גוי עשה אותו – זה לא יעזור לו כלום, והוא נחשב כגוי לכל דבר, ואולי אף גרוע מכך.

כך, לאחר שרמב"ם מביא את כל הלכות שבת הוא מביא את הדברים האלה: זו חתימתם של 30 פרקים. יש פה מחיקה של המומר לחלל שבת בפרהסיא: מוחקים אותו. ולמה? זהו אות שבין הקב"ה לבינינו, לעולם.

נביא כמה מקורות המבססים במידה מסויימת את מעמדה המיוחד של השבת בכלל, לעומת שאר הפעולות.

- **בראשית פרק ב':** השבת מופיעה כמין סיכום של כל מעשה בראשית. אין בהקשר סיפור הבריאה שום סיפור אחר שיופיע כטכס, מוסד או נורמה יהודית-ישראלית מחייבת, חוץ מהשבת. השבת טבועה בסיכום פסגת בראשית.

- **בשמות ל"א** הטקסט עליו התבסס רמב"ם: "אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם". השבת מבטאת יחס בסיסי בין האל לעמ"י. הפסוק המסכם: "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם".

- **ביחזקאל 20,** אשר גר בבבל, בזמן ואחרי חורבן הבית הראשון, ובאים אליו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה', שהוא ימסור להם בתור נביא, מה האל חפץ מהם. והאל אומר ליחזקאל: מי אלו האנשים האלה בכלל? הם ההמשך של דורות אחרי דורות של פושעים, עבריינים, שנוהגים בניגוד לרצוני. ומסופר כאן איך עם ישראל מראשיתו עשה תמיד מה שהאל לא רצה.

בפסוק ד': "התשפוט... את תועבות אבותם הודיעם"...

בפסוק י"א: "ואתן להם את חוקותי..."

בפסוק י"ב: "וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם, לדעת כי אני ה' מקדשם"

בפסוק י"ג: "וימרו... בחוקותי... ואת משפטי מאסו... ואת שבתותי חילולו מאוד"

[יש פה סימטריה: כל החוקים והמשפטים, ועל ידם השבת – כגורם חשוב ביותר, שקול!]

בפסוק י"ח: הוא לא חיסל אותם במדבר: "בחוקותי לכו, ואת משפטי שמרו, ואת שבתותי קדשו".

בכל הפרק הזה ביחזקאל רואים הדברים מפי האל עצמו, בשקילות: מצד אחד העם לא קיים את כל המצוות, וחוף מזה, בשקילות וסימטריה, הם לא קיימו את השבת.

השבת שקולה לכל מצוות התורה ממש.

- **בירמיהו פרק ז', פסוק כ"ז:**

"אם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובוא בשערי ירושלים ביום שבת, והצתי אש בשעריה..." חילול שבת יהיה סיבה לחורבן!

- **בישעיהו נ"ח:**

"י"ג: אם תשיב משבת רגלך..."; "י"ד: אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ..."

- **בנחמיה, פרק ט':**

שר המשקים של מלך פרס דריווש, הוא קיבל את הסמכות להיות הנציג, הפחה של יהודה (כמאה שנה לאחר תחילת בית II, כדי לתקן ולשפצר את העניינים שהיו בכי רע. הוא מגיע לירושלים ושם לב לכל מיני בעיות קשות בירושלים, בשנת מינוס 450 לספירה הנוצרית (לפנה"ס).

ויחד עם עזרא הסופר, מוחלט שצריך לתקן את המצב הנוראי בירושלים. מודים שם לאל המעשים הטובים שעשה לעם ישראל, ומחליטים לטפל בעניין:

פסוק י"ג: "...ותיתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חוקים ומצוות טובים..."

פסוק י"ד: "ואת שבת קדשך הודעת להם..."
שוב העניין של הסימטריה בין השבת לשאר המצוות.
וכן מובאת השאלה כיצד נמנע מכולם לשמור את השבת, וישנן טענות כנגד מחללי השבת:
פרק י"ג: פסוק י"ח: "ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת!"

יש פה עוגן בספרות המקראית, לרעיון שלשבת מעמד מיוחד ושקול כנגד כל התורה כולה. הטקסטים האלה מהווים עוגן לדעה זו, הגם שאקספליציטית זה לא מצוי בתלמוד כנימוק, בברייתא שלמדנו.

- וכן, בתלמוד הירושלמי מצינו, כי מופיע היגד, שבמקרא (בתנ"ך), מצינו כי השבת היא כנגד כל המצוות שבתורה.
✕ מפרטים: בתורה, דכתיב: בשמות פרק ט"ז.
סביב העובדה שהאל הוריד לבני ישראל את המן במדבר, ובניגוד להוראות שמשח מסר, אנשים הלכו ביום שבת לחפש בחוץ, אולי ירד היום מן. האל כועס על מעשים אלו, והוא מתרגז: "עַד אַנְהָ מֵאַנְתֶּם לְשִׁמּוֹר... ומשם מובאת הסיבה שמרגיזה את האל: "כִּי ה' נָתַן לָכֶם אֶת הַשַּׁבָּת וְאַתֶּם מַחְלִלִים אוֹתָהּ".
✕ בנביאים, מביאים את ספר יחזקאל כפי שראינו: "וימרו בי הבנים, בחוקותי לא הלכו... ואת שבתותי חיללו מאוד".
✕ בכתובים: מובאת המובאה מנחמיה. "ואת שבת קדשך נתת להם"
✕ ובמדרש: מובא מדרש רבה (אחד המדרשים על חומשי תורה): במדרש שמות רבה: רבי לוי – אם משמרים בני ישראל את השבת כהלכתה, אפילו יום אחד, בן דוד (המשיח) מגיע. כי השבת שקולה לכל התורה.
ומיד היום אפשר שנהיה צאן מרעיתו של האל, אם בקולו נשמע: והביטוי הסימבולי לשמיעה בקול ה': שמירת השבת.
ומובא מאמר רבי יוחנן: אמר הקב"ה לישראל – אע"פ שנתתי קצבה לקץ שיבוא, בין אם עושים תשובה... בעונתה היא באה – הרי שאם רוצים לזרז את התהליך, אם יעשו תשובה ביום אחד, נטרים את הגאולה ונביא אותה. וכשם שמצינו שעל כל המצוות בן דוד בא (המשיח בא על כל המצוות), כך גם שמירת שבת – אם ישמרו שבת אחת, בן דוד בא, שהשבת שקולה כנגד כל המצוות.

השבת נתפסת כאלמנט שיכול להקדים את הבאת המשיח – היא אלמנט מרכזי ושווה ערך לכל התורה.

ור' אלעזר (שורה 188 למקורות): אמר הקב"ה: אם תזכו לשמור שבת מעלה אני עליכם כאילו שמרתם כל המצוות שבתורה, ואם חיללתם – מעלה אני עליכם כאילו חיללתם כל המצוות.

מדוע?

האם מהטקסטים המדרשיים לעיל, הרעיוניים, של הטפה דתית כמה חשובה השבת, מתחייב לגזור מסקנה הלכתית שכל המחלל שבת בפרהסיא כאילו הפר את התורה על כל המשתמע מכך, הלכתית? לאו דווקא! ישנם טקסטים רבים מדרשיים: כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שפך דמו.

האם אכן גוזרים עונש מוות על אדם זה? לא! מבינים שההיגד רטורי, ואומר לשומעים כמה הלבנת פני חברך ברבים היא מעשה רע. בשום פנים ואופן לא קובעים הלכתית, בדיני נפשות, שאדם זה הוא רוצח.

אולם, במקרה שלנו, התאמה מסויימת למסקנה הלכתית, שמופיעה בתלמוד בשתי סוגיות בלבד, אך כהגדרת סטטוס כללית של מחלל שבת בפרהסיא כעובד ע"ז.

בעוד כמה שיעורים נראה חומרים מודרניים יותר, ונבין את כובד המשא ההלכתי שרובץ רבץ על רבנים שירצו לומר, שבימינו זה לא בדיוק כך, ולא נגדיר את כל היהודים מחללי השבת בפרהסיא כגויים.

יש לנו פה עוגן כבד מאוד, שקוע ומוחזק חזק מאוד, הקובע חזקה חלוטה של ממש, שיהודי מחלל שבת בפרהסיא הוא כגוי לכל דבר, כעובד ע"ז.

רמב"ם הלכות שבת פרק ל הלכה טו

השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם. לפיכך משבח הנביא ואומר (ישעיהו נ"ו) אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו', וכל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר (ישעיהו נ"ח) אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

בראשית פרק ב

(א) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם :

(ב) ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה :

(ג) ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות : פ

שמות פרק לא

(יב) ויאמר ה' אל משה לאמר :

(יג) ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם :

(יד) ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה :

(טו) ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת :

(טז) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם :

(יז) ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש : ט

יחזקאל פרק כ

(א) ויהי בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרש את ה' וישבו לפני : ט

(ב) ויהי דבר ה' אלי לאמר :

(ג) בן אדם דבר את זקני ישראל ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' הלא אתם באים חי אני אם אדרש לכם נאם אדני ה' :

(ד) התשפט אתם התשפוט בן אדם את תועבת אבותם הודיעם :

(ה) ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' ביום בחרי בישראל ואשא נדי לזרע בית יעקב ואנדע להם בארץ מצרים ואשא נדי להם לאמר אני ה' אלהיכם :

(ו) ביום ההוא נשאתי נדי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות :

(ז) ואמר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו אני ה' אלהיכם :

(ח) וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים :

(ט) ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים :

(י) ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל המדבר :

(יא) ואתן להם את חקותי ואת משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם :

(יב) וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני ה' מקדשם :

(יג) וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואת שבתותי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם :

(יד) ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם :

(טו) וגם אני נשאתי נדי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל הארץ אשר נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות :

(טז) וען במשפטי מאסו ואת חקותי לא הלכו בהם ואת שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך :

(יז) ותחס עיני עליהם משחתים ולא עשיתי אותם קלה במדבר :

(יח) ואמר אל בנייהם במדבר בחוקי אבותיכם אל תלכו ואת משפטיהם אל תשמרו ובגלוליהם אל תטמאו :

(יט) אני ה' אלהיכם בחקותי לכו ואת משפטי שמרו ועשו אותם :

(כ) ואת שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני ה' אלהיכם :

(כא) וימרו בי הבנים בחקותי לא הלכו ואת משפטי לא שמרו לעשות אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואת שבתותי חללו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם במדבר :

(כב) והשבתתי את נדי ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתי אותם לעיניהם :

(כג) גם אני נשאתי את נדי להם במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות :

(כד) וען משפטי לא עשו וחקותי מאסו ואת שבתותי חללו ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם :

(כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם :

(כו) ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשר ידעו אשר אני ה' : ט

(כז) לכן דבר אל בית ישראל בן אדם ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' עוד זאת גדפנו אותי אבותיכם במעלם בי מעל :

(כח) ואביאם אל הארץ אשר נשאתי את נדי לתת אותה להם ויראו כל גבעה רמה וכל עץ עבת ויזבחו שם את זבחייהם ויתנו שם פעס קרבנם וישמו שם ריח ניחוחיהם ויסיכו שם את נסביהם :

(כט) ואמר אליהם מה הבמה אשר אתם הבאים שם ויקרא שמה במה עד היום הזה :

(ל) לכן אמר אל בית ישראל כה אמר אדני ה' הבררתי אבותיכם אתם נטמאים ואחרי שקוצייהם אתם זנים :

(לא) ובשאת מתנותיכם בהעביר בניכם באש אתם נטמאים לכל גלוליהם עד היום ואני אדרש לכם בית ישראל חי אני נאם אדני ה' אם אדרש לכם :

(לב) והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן :

(לג) חי אני נאם אדני ה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוד עליכם :

(לד) והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצתם גם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה :

(לה) והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפתי אתכם שם פנים אל פנים :

(לו) כאשר נשפתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים בן אשפת אתכם נאם אדני ה' :

(לז) והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסרת הברית :

(לח) וברותי מכם המרדדים והפושעים בי מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבוא וידעתם כי אני ה' :

(לט) ואתם בית ישראל כיה אמר אדני ה' איש גוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם שמעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו עוד במתנותיכם ובגלולתיכם :
 (מ) כי בהר קדשי בהר מרום ישראל נאם אדני ה' שם ועבדני כל בית ישראל כלה בארץ שם ארצם ושם אדרוש את תרומתיכם ואת ראשית משאונתיכם בכל קדשיכם :
 (מא) בריח ירוח ארצה אתכם בהוציא אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפצתם בם ונקדשתי בכם לעיני הגוים :
 (מב) וידעתם כי אני ה' בהביאי אתכם אל אדמת ישראל אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאבותיכם :
 (מג) וזכרתם שם את דרכיכם ואת כל עלילותיכם אשר נטמאתם בם ונקטתם בפניכם בכל רעותיכם אשר עשיתם :
 (מד) וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל נאם אדני ה' : פ

ירמיהו פרק יז

(יט) כה אמר ה' אלי הלך ועמדת בשער בני <עם> העם אשר גבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ובכל שערי ירושלים :
 (כ) ואמרת אליהם שמעו דבר ה' מלכי יהודה וכל יושבי ירושלים הבאים בשעריה האלה : ט
 (כא) כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשארו משא ביום השבת והבאתם בשערי ירושלים :
 (כב) ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וקדשתם את יום השבת כאשר צויתי את אבותיכם :
 (כג) ולא שמעו ולא הטו את אזנם ויקשו את ערפם לבלתי <שומע> שמוע ולבלתי קחת מוסר :
 (כד) והיה אם שמעו תשמעו עלי נאם ה' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות <בה> בו כל מלאכה :
 (כה) ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים יושבים על פסא דוד רכבים ברכב ובסוסים המה ושריהם איש יהודה וישבי ירושלים וישבה העיר הזאת לעולם :
 (כו) ובאו מערי יהודה ומסביבות ירושלים ומאריך בנימן ומן השפלה ומן ההר ומן הנגב מבאים עולה וזבח ומנחה ולבונה ומבאי תודה בית ה' :
 (כז) ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שא את משא ובא בשערי ירושלים ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תקבה : פ

ישעיהו פרק נח

(יג) אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר :
 (יד) אז תתענג על ה' והרפבת על <במותי> במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר : ט

נחמיה פרק ט

(א) וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם :
 (ב) ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר ויעמדו ויתנדו על חטאתיהם ועונות אבותיהם :
 (ג) ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רבעית היום ורבעית מתנודים ומשתחוים לה' אלהיהם : פ
 (ד) ויקם על מעלה הלויים ישוע ובני קדמיאל שבניה בני שרביה בני כנני ויזקקו בקול גדול אל ה' אלהיהם :
 (ה) ויאמרו הלויים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחה קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה :
 (ו) אתה הוא ה' לבדך <את> אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את פלם וצבא השמים לך משתחוים :
 (ז) אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם :
 (ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכוות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבויסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דברך כי צדיק אתה :
 (ט) ותרא את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף :
 (י) ותתן אותם ומפתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה :
 (יא) והימים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפייהם השלכת במצולת כמו אבן במים עזים :
 (יב) ובעמוד ענן הנחיתם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם את הדרך אשר ילכו בה :
 (יג) ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ושרים ותורות אמת חקים ומצות טובים :
 (יד) ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך :
 (טו) ולחם משמים נתת להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך לתת להם :
 (טז) והם ואבותינו הזידו ויקשו את ערפם ולא שמעו אל מצותיך :
 (יז) ונמאנו לשמע ולא זכרו נפלאותיך אשר עשית עמהם ויקשו את ערפם ויתנו ראש לשוב לעבדתם במרים ואתה אלוה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב <וחסד> חסד ולא עזבתם :
 (יח) אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך העלך ממצרים ויעשו נאצות גדולות :
 (יט) ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם ביוםם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה :
 (כ) ורוחך הטובה נתת להשפילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים נתת להם לצמאם :
 (כא) וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא חסרו שלמתייהם לא בלו ורגליהם לא בצקו :
 (כב) ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה ויירשו את ארץ סיוון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג מלך הבשן :
 (כג) ובניהם הרבית ככבי השמים ותביאם אל הארץ אשר אמרת לאבותיהם לבוא לרשת :
 (כד) ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותכנע לפנייהם את יושבי הארץ הכנענים ותתנם בידם ואת מלכיהם ואת עממי הארץ לעשות בהם כרצונם :

(כה) וילקדו ערים בצרות ואדמה שמנה וירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול:

(כו) וימרו וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גום ואת נביאיך הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך ויעשו נאצות גדולות:
(כז) ותתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וכרחמיך הרבים תתן להם מושיעים ויושיעו מיד צריהם:
(כח) וקנחו להם ושיבו לעשות רע לפניך ותעזבם ביד איביהם וירדו בהם וישובו ויזעקוך ואתה משמים תשמע ותצילם כרחמיך רבות עתים:
(כט) ותעד בהם להשיבם אל תורתך והמה הזידו ולא שמעו למצותיך ובמשפטך חטאו בם אשר יעשה אדם וחייה בהם ויתנו כתף סוררת עליהם הקשו ולא שמעו:
(ל) ותמשך עליהם שנים רבות ותעד בם ברוחך ביד נביאיך ולא האזינו ותתנם ביד עמי הארצות:
(לא) וכרחמיך הרבים לא עשיתם פלה ולא עזבתם כי אל חנון ורחום אתה:
(לב) ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאנו ולאבותינו ולכל עמך מימי מלכי אשר עד היום הזה:
(לג) ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו:
(לד) ואת מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך ולא הקשיבו אל מצותיך ולעדותיך אשר העידת בהם:
(לה) והם במלכותם ובטובך הרב אשר נתת להם ובארץ הרחבה והשמנה אשר נתת לפניהם לא עבדוך ולא שבו ממעלליהם הרעים:
(לו) הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתתה לאבותינו לאכל את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה:
(לז) ותבואתה מרבה למלכים אשר נתתה עלינו בחטאותינו ועל גויתינו משלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו: פ

נחמיה פרק יג

(יד) זכרה לי אלהי על זאת ואל תמח חסדי אשר עשיתי בבית אלהי ובמשמריו:

(טו) בלמים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא ומביאים ורושלים ביום השבת ואעיד ביום מכרם ציד:
(טז) והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר ומכרים בשבת לבני יהודה ובירושלם:
(יז) ואריבה את חרי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עשים ומחללים את יום השבת:
(יח) הלא כה עשו אבותיכם ויבא אלהינו עלינו את כל הרעה הזאת ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת: פ
(יט) ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדותי על השערים לא יבוא משא ביום השבת:
(כ) וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושבתים:
(כא) ואעידה בהם ואמרה אליהם מדוע אתם לנים נגד החוקה אם תישנו יד אשלח בכם מן העת ההיא לא באו בשבת: ס
(כב) ואמרה ללויים אשר יהיו מטהרים ובאים שמרים השערים לקדש את יום השבת גם זאת זכרה לי אלהי וחוסה עלי כרב חסדך: פ

תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ג דף לח טור ב/ה"ט

בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצות שבתורה בתורה דכתיב **עד אנה מאנתם לשמור מצוותי ותורותי** וכתיב **ראו כי יי נתן לכם את השבת** בנביאים דכתיב **וימרו בי הבנים בחוקותי לא הלכו וגו'** וכתיב **ואת שבתותי חיללו מאד** בכתובים דכתיב **ועל הר סיני ירדת** וכתיב **ואת שבת קדשך הודעת להם** וגו'

שמות רבה (וילנא) פרשה כה ד"ה יב א"ר לוי

א"ר לוי אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא, למה שהיא שקולה כנגד כל המצות, וכה"א (תהלים צה) **כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו**, א"ר יוחנן אמר הקב"ה לישראל אע"פ שנתתי קצבה לקץ שיבא בין עושין תשובה בין שאין עושין בעונתה היא באה, אם עושין תשובה אפילו יום אחד אני מביא אותה שלא בעונתה, הוי **היום אם בקולו תשמעו**, וכשם שמצינו שעל כל המצות בן דוד בא, על שמירת יום אחד של שבת בן דוד בא, לפי שהשבת שקולה כנגד כל המצות,
א"ר אלעזר בר אבינא מצינו בתורה ובנביאים ובכתובים ששקולה שבת כנגד כל המצות, בתורה מנין שבשעה ששכח משה לומר להם מצות שבת אמר לו הקב"ה (שמות טז) **עד אנה מאנתם לשמור מצותי וגו'**, ומה כתיב אחריו **ראו כי ה' נתן לכם את השבת**, בנביאים מנין שנאמר (יחזקאל כ) **וימרו בי בית ישראל במדבר בחוקותי לא הלכו**, מה כתיב אחריו (שם /יחזקאל כ"ו) **ואת שבתותי חללו**, בכתובים מנין שנאמר (נחמיה ט) **ועל הר סיני ירדת וזכרת עמהם**, מה כתיב אחריו **ואת שבת קדשך הודעת להם**,

אמר להם הקב"ה לישראל אם תזכו לשמור שבת מעלה אני עליכם כאלו שמרתם כל המצות שבתורה ואם חללתם , וכן הוא אומר (ישעיה נז) **שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע**, בעת שאדם שומר את השבת גוזר גזירה והקב"ה מקיימה שנאמר (שם /ישעיהו נח) **אם תשיב משבת רגלך**, מה כתיב אחריו **את תתענג על ה'**, כמה דתימא (תהלים לו) **והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך**, ולא עוד אלא כל מה שאתה אוכל בעולם הזה אינו אלא מן הפירות, אבל הקרן קיימת לך לעוה"ב שנאמר (ישעיה נח) **והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר**.

תקופת הראשונים: התקופה הקלאסית של ההלכה.

התקופה הזו, עד המאה ה-16. תקופה שסוציולוגית התאפיינה בכך שיהודים חיו בתוך אזורי דתות מונותאיסטיות. כולם, כנורמה, **האמינו** (בניגוד למצב כיום, הרוב בעולם המערבי לא רואים עצמם דתיים).

במבט על, היו 3 דעות.

- א. דעה שמחלל שבת בפרהסיא איננו שונה מכל עבריין אחר, וע"י פעולה זו הוא לא מאבד הסטטוס שלו כיהודי. משב"פ לא נחשב גוי, עובד ע"ז, אלא נחשב עבריין: בועל בעילות אסורות, לא נותן צדקה. זו עבירה לכל דבר – חילול שבת, שאינה מיוחדת לעומת כל עבירה דתית אחרת.
- ב. דעה הפוכה – משב"פ הוא כגוי ממש – אין שום פעולה הלכתית שיהודי (לשעבר?) זה יעשה, שהיא תקפה.
- ג. דעת ביניים – חכמים האומרים שמחלל שבת בפרהסיא נחשב כמומר לכל התורה כולה, להרבה מאוד דברים, אך לא לכולם. יש דברים שלגביהם הוא כן נחשב כיהודי, למרות היותו משב"פ. כלומר: ישנן השלכות קשות, אך לא טוטאליות. דוגמה קלאסית: אם אדם יקדש בפני עדים, הקידושין יהיו תקפים. [קידושין תקפים רק בין יהודים, גויים לא יכולים להיות שייכים לעם ישראל ולהתחתן בו].

הערה: יש פה עניין של התרסה, בסיפור של "פרהסיא" – כולם שומרי שבת, אך אדם אחד באופן מופנן מחלל שבת. זהו מרד עם תוקף

שו"ת רש"י – הגאון האנונימי ורש"י

נולד ב-1040, ונפטר ב-1105 (בין גאונים לראשונים).
בשנת 1096 התרחש מסע הצלב הראשון. מטרתו: לשחרר את ארץ הקודש מידי **המוסלמים** הכופרים. אספו צבא, והתחילו לזרום לכיוון ארץ הקודש, לא במאורגן. בדרך הם טיפלו קצת ביהודים שלא מקבלים את ישו וצלבן אותם: "נתחיל עם עני עירנו, קרוב לבית" – ואז נעשו מעשים נוראים ביהודים (בעמק הרייניוס). **חלק מהיהודים נאלצו, רחמנא לצלן, להתנצר.** חלק לא נאלצו, חלק התאבדו לפני שגרמו להם להתנצר.

חלק ראשון של השו"ת

שאלה: על האנוסים להתנצר, אונס לפעול נגד הדין. השואל שאל על ההלכתי של האנוסים, והביא דעה שהגיעה אליו בעניין זה לפני כן.
[משורה 8 עד 19 במקור השני: **מבחר שו"ת ראשונים**].
עד שורה 20 יש תשובה אנונימית, שמראה שמדובר בחכם מתקופת הגאונים (רש"י נולד בסוף תקופת הגאונים, 1040 זו שנת המעבר לראשונים).

אותו חכם מן הגאונים נוקט דעה קיצונית שלילית לגבי מחלל שבת בפרהסיא: האדם הזה הוא גוי מוחלט, לכל דבריו.
רש"י נוקט בגישה ההפוכה: חילול שבת בפרהסיא זה לא מה שיהפוך אדם לגוי.

השאלה שעלתה מול הגאון: משומד שנשתמד במקום אחד, ועבר למקום אחר שבו יש יהודים. אדם שידוע לנו שהוא חי בתור גוי, מופיע בעיירה יהודית.
כיצד נתייחס אליו? יהודי? לא יהודי? מה הסטטוס.
תשובתו: אם לא חילל שבתות כשנשתמד – שותין עימו.

* מכאן עלינו להעיר על **גזירת סתם-ינים**: עפ"י ההלכה המקורית, במסורת התלמוד, אם יש חומר מסויים שהשתמשו בחומר הזה בפולחן עבודה זרה, החומר הזה לא כשר ליהודים לשום שימוש. לדוגמה: אם אדם שחט בשחיטה כשרה עז, ואח"כ הביא מזבח קטן וצלה עליו את העז למען קדושת הבעל - על אף השחיטה הכשרה, אסור לאכול: זה השתתף בפולחן ע"ז, והבשר לא כשר.
בקבוק יין, ששימש כנסך של גויים, במסגרת פולחן הבעל ונמוג על קרבן לבעל, הרי שהיין לא כשר יותר ליהודים. היין נקרא מעתה **יין-נסך**.

* בזמן כלשהו, לפי דעת החוקרים, בשלהי בית שני (או בתקי המרד נגד הרומאים), רצו חכמים באותו דור להעמיק את החיץ החברתי בין יהודים ולא יהודים, וגזרו **18 גזרות שיש בהן כדי ליצור הרחקה משמעותית מהגויים, שלא היו קיימות אלא מאז ימי בית שני.**
אחת מהן: אסור לשתות יין ואסור להשתמש ביין כלשהו שנגע בו או עסק בו לא יהודי. זוהי "גזירת סתם-ינים" של גויים.

הצידוק הבסיסי המקורי היה, ששתיית יין ביחד יוצרת תחושת רעות, חברות וקירבה- ועלול להיווצר מצב ששני אבות ישבו יחד, ישתו, וטוב ליבם ביין, ואחד מהם, הגוי, אומר לשני היהודי, כי יש לו בת שמתאימה לבן שלו, ושראוי להשיא אותם יחד. ואבוי, תהיה התבוללות: נישואין עם בנותיהם של גויים.
ולכן: סתם ינים של יהודים נאסר מאיתנו, ואסור לשתות יחד עם גויים, משום בנותיהם.
כאמור, איסור זה שנגזר, וחוזק והועצם, מאז שלהי ימי בית-שני, המשיך (בניגוד לרובם של האיסורים שנתבטלו), כנראה בגלל מרכזיותו של היין בטכסים דתיים. בקידוש היהודי, ובמיסה הנוצרית (כסמל לדמו של ישו).

והשאלה: אדם שהשתמד והמיר דתו, אם אמרנו שהוא נחשב כגוי? מה מעמדו של יהודי שהשתלב בקרב הגויים? החכם הגאון, עונה: אם אדם השתמד ולא חילל שבתות – שותין עימו. **עבודה זרה לא תפיל אותו, אלא רק חילול שבתות** (כמובן, מובן שמדובר על חילול בפרהסיא).

מהטקסט במסכת יבמות שמובא בשו"ת (גר שהתגייר,, ואז חזר לדת אחרת – האם הוא נחשב כגוי? התשובה תלויה האם הוא משב"פ, לפי הפסוק: "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם" – למדו שם שמהפסוק, כל המשמר שבת נקרא ישראל, וכן מהברייתא, שמקבלין קרבנות מעברייני ישראל, כדי שיחזרו בתשובה, חוץ מהמשומד לנסך-יין [עובד ע"ז] והמשומד לחלל שבת בפרהסיא), מובן שאדם שעבד ע"ז, לא איבד הסטטוס היהודי – הוא צריך גט. **אך משומד שחילל שבת בפרהסיא אינו כישראל – ואינו צריך גט. מחלל שבת בפרהסיא כגוי הוא, גם לעניין קידושין, וגם בכלל.**

שאלה נוספת של החכם הגאון: יהודי שלא ידוע בדיוק מתי חזר בתשובה, המותר לשתות עימו? עד מתי מותר לשתות יין עימו, מתי הסטטוס של גוי נעלם והוא חזר להיות מ"עמך-ישראל"? **התשובה של החכם הגאון:** אם בגלוי ניכר תשובתם – מותר, ואם לאו – לא. צריך לראות שהאדם חזר, רשמית, לדת היהודית – אסור להסכים סתם כך, אלא לראות שהוא חזר בתשובה. מכאן: לא נשתה עימו יין, אם לא ברור מתי הפסיק לחלל שבת בפרהסיא ואם בכלל הפסיק זאת. **למי שלא ברור שחזר בתשובה – בוחנים את התנהגותו.**

הקריטריון – לא אם אדם נוצרי וכו', אלא אם חילל שבת בפרהסיא. אנו נראה, כי רש"י לא קיבל דעה זו.

נסכם סיכום ביניים:

בשו"ת רש"י תשובה קדומה (מתק' הגאונים), שבה המחבר טען כי אם יהודי המיר דתו מרצון, בחר בדת אחרת, דבר זה כשלעצמו הוא לא חמור כמו יהודי שהחל להיות בין המחללים שבת בפרהסיא, בקרב הגויים. **אסור להתעסק עם מחלל השבת, בשום אופן. הוא לא יהודי יותר, לא מתחתנים איתו וכו'.**

רש"י עונה תשובה אחרת:

לכאורה, אם אדם עזב את הדת היהודית, וחי בקהילה ועובד ע"ז, ומחלל שבתות, אז אולי נסתכל על התשובה הזו ככנונה – שאדם זה מאבד הסטטוס כיהודי.

אבל גם זה לא בדיוק נכון:

דיחידאה הוא – זה דבר ייחודי, יוצא דופן ומשונה, לא דעה סטנדרטית בתלמוד, ואנו לא פועלים על פי דעה חריגה ומוזרה כזו; שהרי – בתלמוד נאמר שאמר רב הונא, שמשומד הוא מי שמחלל שבת בפרהסיא. ודעת רב הונא לא מתאימה לדעת רבי מאיר, ולא לדעת רבנן, אלא הוא מביא את דעתו **מתנא כלשהו** (שדעתו לא מקובלת – לא דעת ר' מאיר ולא דעת רבנן).

ורש"י אומר, שמהאמור שם, מהתנא שהוא שרב הונא מביא, ניתן ללמוד שאין הלכה כמותו. דהיינו, ישנה דעה זו, אך זו דעה יוצאת דופן שלא להלכה.

הוא מסביר שהוא יהיה מוכן לדון במחלל שבת בפרהסיא כגוי, רק אם הוא משומד גמור (וגם מזה הוא מסתייג). ובסוף, רש"י מסביר ומדגיש דעתו: כאשר מחלל השבת חוזר בתשובה בפרהסיא ("לראות צורינו"), הרי הוא חוזר לכשרותו.

מובן, לפי רש"י, שהדעה בגמרא היא דעת יחיד, ולדעתו חילול שבת בפרהסיא אינו מעשה רע, אך לא מספיק כדי להחשיב את המחלל לגוי. הוא משאיר, למעשה, את המקרה כנדיר, ואומר שצריך נסיבות ממש מחמירות לצורך החשבתו של אדם יהודי כגוי לכל דבריו, כנראה שדרושה משומדות גמורה.

שו"ת רש"י סימן קסט

אותה שאילה ששאל רבי על האנוסים: (מצא תשובה אחת רבי ושלחה פני ר[בינו]).

משומד שנשתמד במקום אחד ובא במקום אחר [מה דינו? תשובה:]

אם כשנשתמד ולא חילל שבתות שותין עמו. דאמר¹: גר שנתגייר וקיבל עליו כל מצות ומולין אותו ונתרפא ומטבילין אותו וטבל ועלה הרי הוא [כישראל] לכל דבריהם. ואי אשתמד ומקדש הני קידושו קידושין וצריכה גט. ומשומד זה שחלל שבתות בפרהסיא אינו [כישראל] שנאמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם. כל המשמר שבת נקרא ישראל. ותניא מקבלין קורבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה חוץ מן המשומד לנסך יין ולחלל שבת בפרהסיא. הלכך מחלל שבתות בפרהסיא כגוי הוא.

ואנוסים שחיללו שבתות בפרהסיא ותשובתם לא נתפרסמה עד מתי מותרים לשתות יין עם אחיהם? [תשובה:] אם בגלוי ניכר תשובתם מותר ואם לאו לא.

והשיב: [מה] שכתוב בתשובה שמצא, דמחלל שבתות כעובד עבודה זרה. ומייתי ראייה מיהא מקבלין קורבנות מפושעי ישראל וכו'. לא נוטה דעתי אחרת אלא בעודו במשומדותו. חדא דיחידאה הוא ולא עבדי כוותיה, דאמר רב הונא איזהו ישראל משומד זה המחלל שבתות בפרהסיא. והוינן בה [למאן] לרי' מאיר (וכו'). ואמר רב הונא האי תנא היא דחמירא שבת כע"ז. דתניא מכם ולא כולכם. מדקאמר האי תנא [הוא], שמוע מינה לית הלכתא כוותיה. ועוד כשקיבלו על עצמן לשוב ליראות צורינו בפרהסיא הרי הן בכשרותן.

¹ ראו: בבלי יבמות מ"ז

דעת רשב"א

רשב"א, רבנו שלמה בן אברהם, חלק ז' סימן קע"ט.
מביא מפי רבנו יונה (שחי בדור שלפניו), ששמע משהו מחכמי צרפת (בעלי התוס', מאה 12):
"משומד לחלל שבתות בפרהסיא, או שאינו מאמין בדברי רבותינו, הוא מין (Heretic), ויינו יין נסך וספריו ספרי
קוסמין ויש אומרים אף בניו ממזרים. וענין חלול שבת או מי שעבר על דברי רבותינו לדעתו או שהוא עובד ע"ז –
שהוא מוחזק בו שלשה פעמים: אבל בפעם א' או שתיים ינו עושה יין נסך, ובפני עשרה צריך שיחלל."

כלומר, משומד לחלל שבת בפרהסיא, הוא עובד ע"ז, ולכן נחשב כגוי. יינו פסול כמו יינו של גוי; ספריו הם כמו
ספרי קוסמים – אנשי דת אחרת (נניח, אם הוא כתב ספר תורה – ספרו לא כשר, בשל דעותיו הבלתי נכונות
בעליל). ויותר מכך: בניו נחשבים ממזרים (זה מוזר, כי ממזר הוא רק בן יהודי ויהודיה שאינם נשואים – והרי
כאן אנו מרחיקים את האדם מסטטוס היהודי).
אך יש פה סייג: אלא, שצריך שהוא יעשה זאת א. 3 פעמים, ב. בפרהסיא (10 אנשים ומעלה – מניין ציבורי).

צריך שזה יהיה כמה פעמים, ויבטא דבר מקובל של התנהגות, ולא זאת בלבד, אלא שבציבור!
רשב"א מראה לנו עמדה שונה מזו של רש"י – הוא טוען שיש בהחלט מצב שבו מחלל שבת בפרהסיא יחשב לגוי
לכל דבריו.

שו"ת הרשב"א חלק ז' סימן קעט²

מפי הר' יונה ז"ל פסק בענין יין נסך ששמע לפסוק לחכמי צרפת

משומד לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי רבותינו הוא מין ויינו יין נסך וספריו ספרי קוסמין ויש אומרים אף
בניו ממזרים. וענין חלול שבתות או מי שעבר על דברי רבותינו לדעתו או שהוא עובד ע"ז -- שהוא מוחזק בו שלשה פעמים;
אבל בפעם א' או שתיים אינו עושה יין נסך. ובפני עשרה צריך שיחלל:

² +הובאה בב"י יו"ד סי' קי"ט+

הסיטואציה ההיסטורית: שם הטבילו בכוח יהודים ויהודיות, וחיבו אותם להתנהג כנוצרים. השאלה היא, בהקשר של יהודים שממשיכים לחיות בגלוי כיהודים ולא נכפו להיות נוצרים (האינקוויזיציה פעלה רק נגד נוצרים, שהמשיכו לקיים זיקה ליהדות בסתר), כאשר הם מקיימים קשר עם האנוסים?

תשובת הריב"ש בעניין זה, של אנוסים – לגבי יין נסך, שחיטתם ומגעם:
השאלה שהייתה היא, מה לגבי אדם שבתקופה האחרונה התנצר ונדרש לדרוך ענבים בגת של ישראל – מה על השכן שהתנצר לפני חצי שנה, כאנוס, ועוזר בעונת הבציר, לאדם יהודי כשר שאינו אנוס?
וכן – מה על היין שלהם, ועל היקבים שלהם, ועל הארוחותש הם מכינים, שהם טוענים שעשאו בהכשר ראוי? שהם טוענים שהם עשו את זה כיהודים, בדיוק לפי אותם כללי כשרות של יהודים?
האם ניתן לסמוך על כך? האם נבטח בו שהמזון כשר? האם נוכל להגיד, ש"אף שחטא, ישראל הוא"?

הוא מביא תשובה: מי שעבר על כל מצוות התורה באנוס, ואפילו עבד עבודה זרה, שהדין קובע לגבי זאת שיהרג ובל יעבור – אם עבר ולא נהרג (אם אדם לא אמיץ), ועשה מעשים של ע"ז, הרי שהוא לא נפסל לעדות, וכישראל הוא, לכל דבריו – כיוון שעשה כן באנוס ומפני אימת מוות!

הקביעה:

אנוס, כל פעולה שנעשתה תחת לחץ וסכנת חיים אינה נחשבת לו ככזו של גוי, ולכן הוא לא מאבד סטטוס היהודי. אך זאת רק כאשר האדם עצמו, כאשר הוא לא תחת אותו מכבש של לחץ, פועל כשורה.
כלומר – אם אדם, בגלוי מתנהג כנוצרי, אך כשאינו לא מסתכל, נוהג כיהודי, אז הוא נחשב כיהודי.
אבל: אם האדם הזה מעגל פינות ונוקט בפעולות לא יהודיות גם כשהוא בודד, אזי הוא באמת מתחיל להיחשב כמומר לאותו הדבר שהוא עושה (אם הוא אוכל לא כשר באופן שגרתי – הוא עדיין יהודי, אך מומר לאותה עבירה).

(שורה 54): ואם הוא עובד עבודת כוכבים, כשלא רואים אותו, או מחלל שבת לפרהסיא, שזה מומר לכל התורה כולה, הרי הוא כגוי גמור לכל דבריו, כמוזכר בריש חולין (אותה סוגיה שלמדנו).
וזאת על אף שהאדם התחיל באנוס: גם אם הוא התחיל תחת לחץ, הרי כשהוא פועל מרצונו בהמשך, הוא נחשב כגוי לכל דבריו אם הוא מחלל שבת או נוקט בע"ז. זוהי אחריותו.

אכן, הריב"ש דואג לציין בסוף דבריו: כי מומר לכל עבירה שהיא, נחשב עדיין כיהודי, שאמנם מומר לאותה עבירה נקודתית, אך יהודי. אולם, אם מדובר במחלל שבת בפרהסיא, או עובד ע"ז, הרי שהוא לא נחשב כיהודי.

הערה נוספת, היא על האפשרות של יהודי אנוס לברוח מהמקום שבו הוא אנוס. הוא אומר שמי שהבחירה בידו לבחור בפיתרון שיאפשר לו ולמשפחתו להיות כיהודים, ולא בוחר בכך, גם הוא נחשב כמי שאינו אנוס, מכיוון שהוא לא בורח. ריב"ש אומר שמחלל שבת בפרהסיא יחשב כגוי לכל דבריו, כשיש תנאי מתלה: הרצון החופשי.

שו"ת הריב"ש סימן ד'

בענין אנוסים לגבי יין נסך, שחיטתם ומגעם/ עוד שאלת בכתב האחרון, אם יוכל אדם מאנוסי הזמן לעבודת כוכבים לדרוך ענבים בגת של ישראל ויהיה היין כשר כאלו דרכו ישראל אם אין. ג"כ יש מהם רבים עושין יין בביתם או באוצרות מיוחדים להם ואומרים שעשאוהו בהכשר כראוי. הנוכל לסמוך עליהם לשתות? ואם ישאוהו מעבר לים להעיד עליו שהוא כשר, וגם מהם שיזמין ישראל לאכול עמו וישם לפניו בשר ויין, היבטח בו שהוא כשר כדבריו ויעמידהו על חזקתו שלא יניח ההיתר ויאכילהו אסור בידים? ואעפ"י שחטא ישראל הוא ולא יחוש לכליו אולי בשל בהם דבר אסור? ולענין שחיטתן ומגען אם נחשבם כישראלים גמורים אם אין? ע"כ.

תשובה: דע שמי שעבר על כל מצות התורה באנוס, ואפי' עבד עבודת גלולים שהדין שיהרג ואל יעבור, אם עבר ולא נהרג לא נפסל לעדות, וכישראל הוא לכל דבריו כיון שעשה כן באנוס ומפני אימת מות נפלו עליו....

אמנם ראוי להבין שזהו במי שכשהוא בינו לבין עצמו נזהר מכל עבירות שבתורה בכל יכולתו, אבל אם אפילו בינו לבין עצמו שלא במקום שיראוהו עובדי כוכבים עובר על אחת מכל עבירות שבתורה שחייב עליהן מלקות, כגון שאוכל נבילות וטריפות בין לתיאבון בין להכעיס, הרי הוא פסול לעדות וחשוד לאותו דבר. אע"פ שמומר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה, אמנם מומר הוא לאותו דבר; אין צ"ל אם עובד עבודת כוכבים או שמחלל שבת בפרהסיא שזה מומר לכל התורה כלה, והרי הוא כעובד כוכבים גמור לכל דבריו כמוזכר בריש חולין (ה). ואע"פ שתחלת השמד היה באנוס, הרי הוא עתה עובר ברצון כיון שעושה כן אף בינו לבין עצמו ושלא במקום רואים שירא מהם שיעלילוהו וימסרוהו. ולזה אלה האנוסים אשר נשאר בארצות השמד כל זה הזמן, ולא יצאו להמלט על נפשם כאשר עשו רבים מהם עשירים ומהם עניים מרודים, כבר יצאו מחזקת כשרות וצריכין חקירת חכם שיחקור עליהם אם הם מתנהגים בכשרות בינם לבין עצמם, ושאינן בידם לצאת ולהמלט אל מקום שיוכלו לעבוד את השם בלי פחד. ואם הם בגדר זה הרי הם כישראלים גמורים וסומכין על שחיטתן ואין אוסרין יין במגען.³

ואם/האנוסים/ עוברים ברצון על אחת מן העבירות אפילו בינם לבין עצמם, אם העבירה היא עבודת כוכבים או חלול שבת בפרהסיא, הרי הם כעובדי כוכבים גמורים לכל דבר ושחיטתן נבילה כשחיטת נכרי ואוסרים יין במגען....

³ +מחבר ורמ"א יו"ד סי' קכ"ד ס"ט. +

תשובת התשב"ץ

תשובות ר' שמעון בן צמח, חלק ג' סימן מ"ג.
שאלה מתוניס (צפון אפריקה), בסביבות 1400 לספ'.

יש שם שאלה על גט שנכתב במיורקא (מקום שהיו בו פרעות קשות ב-1391) – יש שם אישה שברחה מאדם שחי בקרב הגויים ועבד ע"ז, ולא רצתה לגור בגויים. הבעל כתב גט, והאישה התחתנה ויש לה ילדים בתוניס.

ושואלים: האם מי שכתב את הגט דינו כגוי, כי הוא חי בין הגוים במיורקא, ולכן הגט שלו פסול? לכך תהיה משמעות רצינית מאוד: הילדים של האישה יהיו ממזרים! ואיך נדע אם הוא גוי? שמא הוא אנוס?

הרקע מובא:

ברור שהם עובדים שם ע"ז, וברור שתחילת העניין הייתה באונס. גם במותו לא רצו הנוצרים לקברו, שכן הם ראו אותו ככופר בדתם. אישתו הייתה צריכה לבזבז ממון רב כדי שיקברו אותו. הוא לא נחשב כגוי בקרב הנוצרים. ומפה, השאלה היא האם הגט שהוא כתב, הוא בטל כדין גט של נוכרי.

מובא הרמב"ם ז"ל, בפרק ג' הלכות גירושין, אמר שמומר דינו כדין נוכרי. ואם נישאת אשתו בגט זה, והיו לה בנים, הריהם כממזרים, והיא צריכה גט אחר כי הגט הזה לא כשר.

תשובת תשב"ץ: רמב"ם אכן סומך על הברייתא ממסכת חולין, שמשומד לע"ז ולחלל שבתות בפרהסיא הוא עכו"ם לכל דבריו. ופירש הרמב"ם שהדבר אכן חל גם לגבי כתיבת גט: מי שהתנצר וחי ועובד ע"ז מרצונו, או מחלל שבתות בפרהסיא מעניין זה, הוא לא יוכל לכתוב גט. ואם זה נכון, זה מעורר ספקות ביחס לנישואין השניים של הגברת.

אך מכאן התשב"ץ יוצא לתשובתו: הגט כן יחשב תקף:

מובא רבנו משה הכהן ז"ל, שאומר שהקביעה שקידושיו של מומר, לא קידושין, היא לא נכונה. מומר שקידש מישהי, יש הלכה בגמרא שהקידושין תקפים – זו הלכה דרבנן. יהודי שנישא, ואח"כ בחר לעבוד ע"ז, קידושיו קידושין.

ומובא גם רמב"ם, בהלכות קידושין, שאכן כתב, כי יהודי שהמיר דתו לדת אחרת, ונתן קידושין לבת זוגתו בפני שני עדים, הקידושין תקפים.

← ומכאן מקיש התשב"ץ לעניין הגט מעניין הקידושין: קידושין הותרו מרבנן, למה גט לא יותר?

מובאת דעת **בעל העיטור**, לחיזוק: היה מקובל שיהודים עוברים דת בימה"ב, וידוע שבכל יום היה משומד מגרש אישה שנתקדשה לו כי לא רצתה לעבור לדת האחרת ורצתה להישאר יהודיה. וכתב **רבנו תם**, כי בגט כותבים רק את השם היהודי. לכן התשב"ץ מסיק, כי גט משומד, גט הוא לכל דבר ועניין. ורמב"ם לא פירש דעתו אם הגט הוא גט, אלא התייחס לנושא כתיבת הגט. יהודי משומד לא יכול לכתוב גט.

נסכס:

1. לפי מספר מקורות: אדם שעבר לדת אחרת, קידושיו קידושין, ולכן סביר שגיטו הוא גט גם כן. נוסף על כן, זה מקובל מאוד שמשומד מגרש את אשתו היהודיה, ולכן זה קביל.
2. רמב"ם התייחס לאי כשרות כתיבת הגט, לא לכשרותו כשלעצמו. שליח שיכתוב את הגט בשביל המשומד, הגט שיכתב יהיה כשר. ניתן לכתוב בשבילו.

חלק שני של התשובה: משומד לחלל שבתות בפרהסיא אינו כגוי לכל דבריו.

ישנה, תשובת הגאונים, שמשומד לחלל שבתות בפרהסיא אינו כישראל, שנאמר "ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם", כל המשמר שבת נקרא ישראל, וכן הפרק הראשון של מסכת חולין.

אלא, התשב"ץ אומר: בגמרא נאמר, שעובדי כוכבים ומזלות בחו"ל אינם עובדי ע"ז. עובדי ע"ז אמיתיים יש רק בארץ ישראל.

כלומר, גויים, עובדי ע"ז אמיתיים, יש רק בישראל.

ומובא בעל העיטור, שאומר שיהודי בחו"ל שעבר לדת אחרת לא יהיה גרוע מעובדי ע"ז.

כלומר, המהלך:

1. עובדי ע"ז אמיתיים יש רק בא"י.
2. הגויים שבחו"ל אינם באמת עובדי ע"ז.
3. בעל העיטור טוען כי יהודי בחו"ל שעבר לדת אחרת לא יהיה גרוע מעובדי ע"ז בחו"ל!

למעשה, אם אמרנו היגד זה שמצאנו במקום בתלמוד, שיהודי עובד עבודה זרה הוא כמו גוי; הרי שהגויים עצמם הם לא עובדי ע"ז. ולכן בעל העיטור אומר שלא נוכל להחיל על יהודי את המשתמע מהכתוב בתלמוד – הרי עכו"ם מקוריים אף הם אינם נחשבים לעובדי ע"ז!

וממשיך התשב"ץ, עתה לגבי חילול שבת בפרהסיא – דווקא בקרקעות:
בעל העיטור אומר דבר נוסף, שאינו מבוסס על התלמוד: **הנושא של מחלל שבת בפרהסיא, הוא באמת כגוי, אך הינו רק לעניין עבודת קרקעות** – כלומר, רק פעולות חקלאיות. כלומר, פעולות אחרות בבית, מלאכות אחרות, אינן נחשבות לחילול שבת בפרהסיא. והיות שבימה"ב היהודים לא עסקו בחקלאות, הרי שלא היו כמעט מחללי שבת בפרהסיא!

והתשובה מסוכמת:
אם יהודי משתמד – אין להחיל עליו מעמד של ע"ז. ולכן, כל המשומדים שקידשו – קידושיהן קידושין. גם רמב"ם מודה בכך, ולכן, אם הקידושין קידושין, הרי שגם הגט הוא גט. ובשל כך, שרוב היהודים הם גם בחו"ל, וגם לא עבדו כלל בחקלאות, כן קידושיהן קידושין, ומכאן הגט הוא גט.

* הוא "מביא קונטרה" (בלשון המרצה), שוב ושוב, כדי להקטין את המצב שבו יהודי יחשב כגוי לכל דבריו.

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן מג

תנס: שאלת על גט הנכתב במיורקא וכתבו א' מהנקראים אנוסים ובלי ספק שהם משתחיים לע"ז ומחללין שבתו בפרהסיא והעידו יהודים שתכלית יציאתו מהכלל היתה באונס וגם בהיותו באונס השמד הי' נוהג יהדות כשמוצא עצמו ניצול מהמות וגם במותו לא נהג מנהג עכו"ם ולא רצו לקברו כמנהג כופר בדתם עד שבזוהא אשתו ממון אלו הן ענייני זה האיש שכתב זה הגט והיתה השאלה אם הגט שכתב הוא בטל כדין נכרי וכ"כ הרמב"ם ז"ל (פ"ג מה"ג) שדינו כדין נכרי ואם נשאת אשתו בגט זה והיו לה בנים יהיו ממזרים וצריכה גט אחר או יהי' הגט כשר ובני' כשרי' והיא מותרת למי שנשאה או להנשא לאחר אם מת זה שנשאה בגט זה:

ואמת הוא שהר"ם ז"ל כתב כן וסמך על מ"ש בראשון מחולין (ה' ע"א) דמשומד לע"ז ולחלל שבתות בפרהסיא דהוי כעכו"ם לכל דבריו ופי' הוא ז"ל דה"ה לענין כתיבת גיטין וכבר הגיה עליו הר"ם הכהן ז"ל שהי' נראה מדבריו שאין קדושי קדושין ולא משמע הכי דהא קי"ל דמשומד שקדש קדושי קדושין דאורייתא ואפילו גר שחזר לסורו קדושי קדושין כדאיתא בפי' החולץ (מ"ז ע"ב) והי"נ מוכח בבכורות בפי' עד כמה (ל' ע"ב) ובפ"ק דיבמו' (ט"ז ע"ב) והרב ז"ל ג"כ כתב כן בהלכות קדושין (פ"ד מה"א הט"ו) ומדקדושי קדושין הי' נר' דגיטו הוי גט דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש וכ"כ הרב בעל העטור ז"ל ומעשים בכל יום משומד מגרש אשה שנתקדשה לו אפילו ביהדותו וכתב ר"ת ז"ל שאין כותבין בגט אלא שם יהדות לא שם גיות נראה שדבר פשוט הוא דגט משומד גט הוא והרמב"ם ז"ל לא פירש דעתו אם גטו גט או לא. אלא שכתב שאינו כשר לכתוב את הגט כדין נכרי ודבריו צ"ע. ומ"ש בתשובת הגאונים ז"ל דמשומד לחלל שבתות בפרהסיא אינו כישראל שנאמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כל המשמר שבת נקרא ישראל וכן בפ"ק דחולין (ה' ע"ב) אמרי' דאין מקבלין קרבנות מן המשומד מדכתיב אדם כי יקריב מכם ואמרי' מכם ולא כולכם להוציא את המשומד לנסך יין ולחלל שבתות בפרהסיא כבר כתב בעל העטור ז"ל דעכו"ם שבחוצה לארץ לאו עובדי ע"ז הם כדאיתא בפ"ק דחולין (י"ג ע"ב) א"כ האידנא לאו משומד לע"ז מיקרי ומחלל שבתות ליתא/ליתא/ אלא (בעדות) [בעבודת] (עיין לקמן סי' מ"ז) קרקעות ויצא לנו מזה שכל המשומדים שקדשו קידושיהם קדושין דבר תורה ובזה הודה הרמב"ם ז"ל והיה נראה שאם קדושי קדושין גטו גט. וכזה הוא הסכמת האחרונים ז"ל ומעשים בכל יום יוכיחו

שו"ת יכין ובוני חלק ב סימן לא

מוסתגאנים אל הדין ה"ר חגי יצ"ו בר שלמה בן אלזוק נ"ע.

..... מה שנמצא כתוב בספר עטור סופרים בשם תשובת הגאונים ז"ל דמומר לחלל שבתות בפרהסיא אינו כישראל שנאמר ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כל המשמר שבת נקרא ישראל וכן הא דאמרינן בפ"ק דחולין דאין מקבלין קרבנו' מן המומר מדכתיב אדם כי יקריב מכם קרבן ואמרינן מכם ולא מכלכם להוציא את המומר לנסך יין ולחלל שבתות בפרהסיא בזה כתב בעל העטור דעכו"ם דבחוצה לארץ לאו עובדי ע"ז הם כדאי' בפ"ק דחולין א"כ האידנא לא מומר לע"ז מיקרי ומחלל שבתו ליתיה אלא בעבודת קרקעות וקדושי קדושין וגירושי גרושין עכ"ל ובעל הטורים ז"ל כתב שמעשה היה בכותי שקדש ואצרכוה גיטא מר רב יהודה ומר רב שמואל ואפילו שכבר גזרו על הכותים להיו' כעכו"ם גמורים כמו שמבואר בפ"ק דחולין ואעפ"כ קדושי קדושין וכתב הרב ר' יונה דיסמאשתרי ז"ל בתשובה שהשיב על אלו האנוסי' שאפילו נדונם כמומרם לע"ז או לחלל שבת בפרהסיא כשרים הם לשליחות ואיתנהו בתורת גטין וקדושין ואפילו על ידי שליח ואע"ג דלית שליחות לעכו"ם הני איתנהו בתורת שליחות ואע"ג דגבי שחיטה הוי כנכרי לא נלמוד שליחות משחיטה והביא כמה ראיות לדבריו ובסוף דבריו כתב הילכך מומר לכל התורה כלה או מומר לע"ז או לחלל שבתות בפרהסיא אעפ"י שהוא כמומר לכל התורה כדמוכח בברייתא מכם להוציא את המומר מ"מ קדושי קדושין גמורין ומוציא בגט ובחליצה ומשוי שליח והרי הוא בעניינים אלו כישראל ובטל דעת הגאונים ז"ל שכתבו דמומר לכל התורה ולע"ז ולחלל שבת בפרהסיא שאין חוששין לקדושי ולא הסכים עמהם א' מהגאונים האחרונים ושכלם פסקו שקדושי קדושין וגטו גט. [...]

שו"ת מהר"י בי רב סימן ל"ט

יעקב בי רב, ב-1538, כשהתכנסו חכמי צפת ורצו לחדש את הסמיכה והסנהדרין, הוא נבחר על ידיהם לרב המוסמך היחיד. הוא סמך את ר' יוסף קארו וכו'.

הוא כתב תשובה, שהוא מצא כתב יד עם תשובה לרב עמרם גאון, שממפה, מי אדם נחשב כיהודי לענייני הלכה אלו ואחרים, שעליהם הוא נשאל.

המקרה בשאלה:

אשה אחת, בעלה הלך לארץ בחו"ל, והיא נותרה לבד. בא משומד, והוא התחתן איתה כמנהג הגויים, והיא הולידה בן. ורק אז בא בעלה, ונתן לה גט.

השאלה היא מה הסטטוס של אותו בן אשר נולד למשומד ולאשה הנשואה ליהודי. האם הוא יהודי כשר, שכן אביו מחלל שבתות בפרהסיא ונחשב כגוי (ובן של גוי לא ממזר כידוע), או האם הוא ממזר, שכן אביו יהודי ולא נשוי לאימו.

השאלה היא:

כמה ניקח ברצינות את ההיגד שמחלל שבת בפרהסיא הוא גוי?

שו"ת מהר"י בי רב סימן לט

ומצאתי תשובה אחת לרב עמרם זצ"ל וז"ל:

וששאלתם אשת איש שהלך בעלה למדינת הים ובא ישראל משומד וכנסה כמנהג גוים והולידה בן ואחר כך בא בעלה ונתן לה גט אותו משומד מחלל שבתו בפרהסיא עכשו אותו בן כשר הוא כי אביו נחשב כגוי וגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר או דילמא כיון שאם חזר בו ישראל גמור הוא והולד ממזר כך ראינו שהולד ממזר לא מטעם שאם חזר בו משומד הרי הוא כיהודי לכל דבריו אלא מפני שהיתה הורתו ולדתו בקדושה ואין הולכים בדין זה אחר שמירת שבת ולא אחר חלולה לפי שבשני מקומות צריך לדעת משפטי משומד ושתי בחינות יש להם מקום ראשון לענין לברך ולזמן ולבטל רשות וכדומה להם מן המצוות בחינות בכל אלה לראות המשומד את השבת אם מחללה כדתניא ישראל משומד המחלל שבת בשוק הרי הוא כגוי ואינו מבטל רשות. ומקום שני לענין קידושין וגיטין חליצה ומיאונגין וממזרות כדומה להם מכל המצוות בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולדתו בקדושה קידושין/קידושיו/קידושין וגיטין גט וחליצתו חליצה ובניו מחייבי כריתות ממזרים כמו ששינו לענין גרים היתה הורתו ולדתו בקדושה הרי הן כיהודים לכל דבריהם כללו של דבר במצוות הלך אחר שמירת שבת בעריות הלך אחר הרינו/הריון/ולידה אף כאן כיון שנתחד ונולד בקדושה ובא על אשת איש הולד ממזר גמור ואין בדבר זה ספק וכן הוא הדין ואין לשנות ע"כ:

המקרה שעלה לדיון בפני ר' יעקב בי רב:

הוא ציטט תשובה של רב עמרם גאון (מאה 9) (שורה 123), בנוגע לסטטוס של ילד שנולד למשומד ולאשה נשואה – האם הוא יהודי כשר, שכן אביו מחלל שבת בפרהסיא ונחשב לגוי, או האם הוא ממזר, שכן אביו יהודי?

שמחה ושלמה היו זוג. שלמה נסע לחו"ל. שמחה באה לדוד, שהוא בעצם דאוד המשומד. והנה נולד לשמחה ולדאוד בן, שמו אחמד. האם אחמד יהודי? האם, כשיתחתן עם יהודיה, יחשב כיהודי כשר או ממזר, או לא? אחמד הוא בכל מקרה בנה של שמחה – אין מחלוקת, ולכן הוא יהודי, השאלה: האם ממזר אם לאו?

← התלוי הוא, האם דוד (דאוד), כאשר עבר להיקרא דאוד, האם הוא כגוי?

השאלה היא האם הוא ממזר או לא. השאלה היא האם היא עשתה יחסים עם דוד היהודי, או עם דאוד, המשומד (וילדים שבאו מגוי כידוע אינם ממזרים)?

כלומר: האם יהודי שנטש את היהדות, אכן איבד את הסטטוס היהודי שלו, על פי ההלכה?

ר' עמרם גאון עונה: הולד ממזר..

אותו משומד, דאוד, כשנולד, הורתו ולידתו היא בקדושה וכיהודי. לכן, כל מה שעשה אח"כ לא משנה את הסטטוס: יהודי.

ואין הולכים בדין זה אחר שמירת שבת ולא אחר עבודה זרה – הסטטוס לא תלוי אם הוא חילל שבת בפרהסיא.

הוא מבחין, בין הסטטוס ההלכתי-הטכסי לסטטוס האתני-אישי. שני היבטים שונים עם קריטריונים שונים:

1. לעניין לברך ולזמן בברכת המזון, ולבטל רשות בענייני עירובין, ולעניין שאר המצוות הדתיות טכסיות, יש לבחון את הקריטריון האדם מחלל או משמר את השבת.

כלומר – כדי לבחון אם אדם יכול להשתתף בטכסים יהודיים, יש לראות אם אדם שומר שבת או לא, כפי שלמדנו: ישראל משומד המחלל שבת בשוק (באופן גלוי) הרי הוא כגוי ואינו שותף לענייני עירובין.

2. לעניין קידושין, גיטין, חליצה ומיאונין (מיאון – ילדה שנתקדשה לפני נערותה, ובנערותה מסרבת לקידושין) וממזרות וכו' – כל המצוות שקשורות ל**סטטוס האישי**, בחינתן היחידה היא האם המבצע נולד בקדושה, כיהודי. אם הוא נולד כיהודי, הרי שכל המצוות האלה, כולל זו שאוסרת על יחסי מין עם אישה נשואה (גילוי עריות) ומביאה לכך שילדיו יהיו ממזרים, חלות עליו!

כלומר – מי שנולד כדוד וקורא לעצמו כיום דאוד, השאלה האם הוא יהודי מחולקת לשתיים:

1. המימד האתני (דיני משפחה) – רק הלידה קובעת ולא ההתנהגות.
2. המימד השיוכי לקהילה הדתית (מצוות טכסיות) – יש מחלוקות האם אדם נחשב כגוי לכל דבריו או רק מומר לדבר אחד הדבר קשור להתנהגות – התנהגות בולטת שתערער השייך לקהילה הדתית: ע"ז או משב"פ.

לענייננו, קביעה זו של רב יעקב בי רב, בהתבסס על אותו ציטוט של רב עמרם גאון, הפכה והתקבלה כעמדה הסטנדרטית קלאסית של ההלכה (כך נפסק גם בשו"ע, שנכתב זמן לא רב לאחר מכן במאה ה-16):
זו היא העמדה האמצעית מתוך 3 עמדות שהתקיימו בימה"ב.

שו"ת מהר"י בי רב סימן לט

ומצאתי תשובה אחת לרב עמרם זצ"ל וז"ל:

וששאלתם אשת איש שהלך בעלה למדינת הים ובא ישראל משומד וכנסה כמנהג גוים והולידה בן ואחר כך בא בעלה ונתן לה גט אותו משומד מחלל שבתו בפרהסיא עכשו אותו בן כשר הוא כי אביו נחשב כגוי וגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר או דילמא כיון שאם חזר בו ישראל גמור הוא והולד ממזר כך ראינו שהולד ממזר לא מטעם שאם חזר בו משומד הרי הוא כיהודי לכל דבריו אלא מפני שהיתה הורתו ולדתו בקדושה ואין הולכים בדין זה אחר שמירת שבת ולא אחר חלולה לפי שבשני מקומות צריך לדעת משפטי משומד ושתי בחינות יש להם מקום ראשון לענין לברך ולזמן ולבטל רשות וכדומה להם מן המצוות בחינות בכל אלה לראות המשומד את השבת אם מחללה כדתניא ישראל משומד המחלל שבת בשוק הרי הוא כגוי ואינו מבטל רשות. ומקום שני לענין קידושין וגיטין חליצה ומיאונין וממזרות כדומה להם מכל המצוות בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולדתו בקדושה קידושין/קידושיו/קידושין וגיטין גט וחליצתו חליצה ובניו מחייבי כריתות ממזרים כמו ששינו לענין גרים היתה הורתן ולדתן בקדושה הרי הן כיהודי לכל דבריהם כללו של דבר במצוות הלך אחר שמירת שבת בעריות הלך אחר הרינו/הריון/ולידה אף כאן כיון שנתחד ונולד בקדושה ובא על אשת איש הולד ממזר גמור ואין בדבר זה ספק וכן הוא הדין ואין לשנות ע"כ:

בשלוש הדעות, דנו בהן כבר, ועתה נסכמן:

1. עמדה אחת: הכל תלוי בהתנהגות – מי שחילל שבת או עשה ע"ז, הוא לא יהודי, הוא כגוי לכל דבריו. מובאת ע"י **גאון אנונימי** (בתשובת רש"י וכו'): מי שהפסיק להתנהג כיהודי – הוא כגוי לכל דבר, גם לעניין קידושין, נישואין וכו' – הכל הלך. אדם זה **נטש והוא לא יהודי יותר**. הלידה תגדיר אדם כיהודי, רק אם הוא יתנהג כיהודי.
2. עמדה שניה: **גישה המקלה**; זהות יהודית היא מוחלטת ואינה תלויה כלל בהתנהגות: הגישה הזו מזוהה עם **רש"י** (בטקסט שקראנו ובטקסטים אחרים) – **אף על פי שחטא, ישראל הוא**. אדם שנולד יהודי הוא תמיד יהודי, לכל דבר ועניין. לא רק לדיני משפחה, אלא להכל.
3. העמדה של **מהר"י בי רב**. העמדה **האמצעית**: מחלל שבת בפרהסיא לא יהודי לחלק מהעניינים (אלו של הטכסים) וכן יהודי, למרות הכל, לחלק אחר (דיני המשפחה, הסטטוס).

השלישית, כאמור, התקבלה: להלכה, מחד, אין מי שאומר שאדם מאבד מעמדו האתני לגמרי; ומאידך אין מי שקובע שמי שמחלל שבת עדיין יהודי לכל דבריו – הוא לא חלק מהקהילה לחלק מהעניינים.

נקפוץ עתה למאה ה-21: כל היהודים ויהודיות שבעולם, 90 ומשהו אחוז מהם, הם בוודאי יהודים מבחינה אתנית, אבל הם לא שומרים שבת בפרהסיא. הם עושים מעשי חטא ללא הפסקה. אולם, הסטטוס של אנשים אלה, מבחינת השייכות לקהילה היהודית, הוא שהם יהודים, שייכים לעם היהודי מבחינת המימד האתני.

והנה אומר אחד מהכיתה: כי ניתן להיווכח בעובדה, שלפחות בחלק מהמקרים, אם אדם שאיננו שומר שבת, ומחלל שבת בפרהסיא, מגיע לשמחה משפחתית – בר מצווה, בשבת – הנה, מעלים אותו לתורה, ומשתפים אותו בטכסים. האם ברגע שאדם זה ישתה מיין בקידוש יגידו שהיין לא כשר, הוא נסד? לא! וזה מנוגד ממש למה שכתוב בהלכה הקלאסית, בשו"ע וכו' – שם כתוב שאדם שמחלל שבת בפרהסיא, על פי התנהגותו הוא לא שייך לקהילה הדתית, והוא יחשב לעניין זה כלא-יהודי.

אבל, למעשה, טעות היא: אדם שאיננו נוהג עפ"י הדת היהודית בפרהסיא, מעמדו אינו כשל יהודי כשר בקהילה.

להלן נראה מקורות המוכיחים זאת

מחלל שבת בפרהסיא בקודקסים הגדולים: משנה תורה, טור, שלחן ערוך.

- ☒ **הרמב"ם, משנה תורה (1180):** אומר שמחלל שבת בפרהסיא: שחיטתו פסולה, הוא לא יכול להביא קרבן, אסור להחזיר לו אבידה (כי הוא מחלל שבת בפרהסיא – הוא כגוי!). וכן הוא אומר בעוד מקומות: ישראל שנשתמד לע"ז או שהוא מחלל שבת לפרהסיא, הרי הוא כגוי לכל דבריו – ואף להיבטים מסויימים מדיני המשפחה. הרמב"ם מחיל את העיקרון של "כגוי לכל דבריו" לעוד מקרים.
- ☒ **בספר ארבעה טורים (ספרד, 1350) – יעקב בר אשר:** ישראל מומר לחלל שבתות בפרהסיא, אפילו לא מחללו, אלא באיסור דרבנן, הרי הוא כעובד גילולים (ע"ז). ואת שחיטתו לא נקבל. בטור אבן העזר נאמר שמחלל שבת לא יכול לכתוב גט (שאלת השליח לכתוב גט היא משהו אחר – ראינו תירוץ כזה באחת התשובות הקודמות, של מהרי בי רב).
- ☒ **שולחן ערוך (ר' יוסף קארו, 1550):** שחיטה, עירובין, קרבנות (ברמת העיקרון) כתיבת גט וכו' – משב"פ לא יכול לעשות את אלה.

הטקסטים האלה, כמו גם השו"ת, אומרים שאמנם מי שמחלל שבת בפרהסיא לא איבד את זהותו האתנית, אבל הוא כן איבד יכולתו לתפקד ולהיות חבר אמין ושותף בחיים הדתיים של הקהילה.

רמב"ם הלכות עירובין פרק ב הלכה טז

ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסיא או שהוא עובד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו, ואין מערבין עמו ואינו מבטל רשות אלא שוכרין ממנו כגוי, אבל אם היה מן המינים שאין עובדין עבודה זרה ואין מחללין שבת כגון צדוקין ובייתוסין וכל הכופרים בתורה שבעל פה, כללו של דבר כל מי שאינו מודה במצות עירוב, אין מערבין עמו לפי שאינו מודה בעירוב, ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כגוי, אבל מבטל הוא רשותו לישראל הכשר וזו היא תקנתו

רמב"ם הלכות שחיטה פרק ז הלכה יד

ישראל מומר לעבירה מן העבירות שהיה מומחה הרי זה שוחט לכתחלה וצריך ישראל כשר לבדוק את הסכין ואח"כ יתננה למומר זה לשחוט בה מפני שחזקתו שאינו טורח לבדוק, ואם היה מומר לעבודה זרה או מחלל שבת בפרהסיא או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ובמשה רבינו כמו שביארנו בהלכות תשובה הרי הוא כעכו"ם ושחיטתו נבלה.

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק ג הלכה ז

ישראל שהוא מומר לע"ז או מחלל שבת בפרהסיא אין מקבלין ממנו קרבן כלל, אפילו העולה שמקבלין אותה מן הנכרים אין מקבלין אותה מן המומר הזה שנאמר אדם כי יקריב מכם מפי השמועה למדו מכם ולא כולכם להוציא את המומר, אבל אם היה מומר לשאר עבירות מקבלין ממנו כל הקרבנות כדי שיחזור בתשובה.

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק יא

הלכה א: השב אבידה לישראל מצות עשה שני + דברים כב א+ השב תשיבם לאחיך, והרואה אבידת ישראל ונתעלם ממנה והניחה עובר בלא תעשה שני + דברים כב א+ לא תראה את שור אחיך והתעלמת מהם ובטל מצות עשה, ואם השיבה קיים מצות עשה.

הלכה ב: לקח את האבידה ולא השיבה בטל מצות עשה ועבר על שני לאוין על לא תוכל להתעלם ועל לא תגזול. אפילו היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה לתיאבון וכיוצא בו מצוה להשיב אבידתו, אבל אוכל נבילה להכעיס הרי הוא מין והמינין מישראל והאפיקורוסים ועובדי עבודה זרה ומחללי שבת בפרהסיא אסור להחזיר להן אבדה כגוי.

רמב"ם הלכות גירושין פרק ג הלכה טו

הכל כשרין לכתוב את הגט חוץ מחמשה, גוי ועבד וחרש ושוטה וקטן, אפילו האשה עצמה כותבת את גיטה, ישראל שנשתמד לע"ז או שהוא מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי לכל דבריו.

רמב"ם הלכות שבת פרק ל הלכה טו

השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצוות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם.

טור אורח חיים סימן שפה

צדוקי הרי הוא כישראל ומבטל רשות ... וכותי הרי הוא כעו"ג וצריך להשכיר. וישראל מומר לחלל שבתות בפרהסיא אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן הרי הוא כעו"ג. ואם אינו מחללו אלא בצנעה אפילו מחללו באיסור דאורייתא הרי הוא כישראל ומבטל רשות:

טור יורה דעה סימן ב

שחיתת עכו"ם נבלה אפי' אחרים רואים אותו ... מומר אוכל נבלות להכעיס כתב הרשב"א שאין מוסרין לו בתחלה לשחוט אפילו אם ישראל עומד על גביו ואם שחט בדיעבד כשר ע"י בדיקת סכין תחילה או סוף וא"א ז"ל כתב שדינו כעכו"ם מומר לאחד משאר עבירות שוחט אפילו בינו לבין עצמו וא"צ אפילו בדיקת הסכין תחילה או סוף והרמב"ם ז"ל הצריך ג"כ בדיקת סכין וה"מ לשאר עבירות חוץ מע"ז וחילול שבת בפרהסיא אבל מומר לאחד מאלו הוי כעכו"ם גמור

טור אבן העזר סימן קכג

הכל כשרים לכתוב את הגט ואפילו האשה בעצמה כותבת גיטה ומקנה אותו לבעלה וחוזר ונותנו לה וכתב הרמ"ה ודוקא שיאמר לה הבעל תחילה לכותבו שצריך שיכתבנו הוא או שלוחו דאי לאו הכי אינו כלום אפילו ריח הגט אין בו חוץ מחש"ו ועבד ועכו"ם וישראל מומר לעכו"ם או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם

בית יוסף יורה דעה סימן רסח אות יב ד"ה אחד גר

[מצטט ממשנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק יד] "מי שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני שלשה הדייטות הרי זה גר אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו ואפילו חזר ועבד עבודה זרה הרי הוא כישראל משומד שקידושו קידושין ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל."

.... ומ"ש רבינו ומצוה להחזיר אבידתו הוא ממה שנתבאר בפרק י"א מהלכות גזילה (ה"ב) שמחזירין אבידת המשומד והוא שיהיה משומד לתיאבון כמו שנזכר שם עכ"ל. ותמיהני עליו דמאי לתיאבון שייך בחזר ועבד עבודה זרה דלא שייכא לתיאבון אלא בגזל ועריות ומאכלות אסורות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן (מכות כג:). ועוד דלא חילקו בין לתיאבון ולהכעיס אלא באחת משאר מצוות אבל עבודה זרה שהמודה בה ככופר בכל התורה וכן המחלל שבת בפרהסיא הרי הם כגוים כדאיתא בפ"ק דחולין (ה). ואסור להחזיר להם אבידה וכך הם דברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות גזילה (שם) ומה שכתב בפרק י"ג מהלכות איסורי ביאה שמצוה להחזיר אבידתו לא אחר ועבד עבודה זרה קאי אלא למה שכתב הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וקאמר דמצוה להחזיר אבידתו דמאחר שטבל נעשה כישראל וזה ברור בעיני:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שפה סעיף ג

ישראל מומר לעבודת אלילים או לחלל שבתות בפרהסיא, אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן, הרי הוא כעכו"ם. ואם אינו מחלל אלא בצניעה, אפילו מחללו באיסור דאורייתא, הרי הוא כישראל ומבטל רשות.

שולחן ערוך יורה דעה סימן ב

סעיף א: שחיתת עובד כוכבים, נבלה. אפי' הוא קטן, ואפי' אינו עובד עבודת כוכבים (כגון גר תושב טור), ואפילו אחרים רואין אותו.
סעיף ב: מומר אוכל נבלות לתיאבון, ישראל בודק סכין ונותן לו, ומותר לאכול משחיתתו אפילו ישחוט בינו לבין עצמו, והוא שיודעין בו שיודע הלכות שחיטה.
סעיף ה: מומר להכעיס, אפי' לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא, או שהוא מומר לכל התורה, אפילו חוץ משתים אלו, דינו כעובד כוכבים.

שולחן ערוך חושן משפט סימן רסו סעיף ב

חייב להחזיר אבידת ישראל אפי' היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה לתיאבון. אבל אוכל נבילה להכעיס הרי הוא אפיקורוס מישראל, והאפיקורסים והכותים וישראל המחלל שבת בפרהסיא אסור להחזיר להם אבידה, כעובד כוכבים.

שולחן ערוך אבן העזר סימן קכג

סעיף א: הכל כשרים לכתוב הגט, חוץ מחמשה: עובד כוכבים ועבד וחרש ושוטה וקטן. אפילו האשה בעצמה, אם אמר לה הבעל לכתבו, יכולה לכתבו ותקנה אותו לבעל וחוזר ונותנו לה. הגה: והבעל לכתחלה לא יכתוב הגט בעצמו, גם לא יצוה לסופר כיצד יכתוב, אלא אומר לו, סתם, לכתוב (מצא בקונטרסים). וי"א דינא להחמיר שגם קרוב לא יכתוב לכתחלה, היכא דאפשר באחר (מהרי"ק שורש ק"ו). ולכתחלה יכתוב הסופר בידו הימנית; ואם הוא אטר יד, יכתוב בשמאלו (מ"כ בתקון ישן).

סעיף ב: ישראל שהמיר, או שהוא מחלל שבתות בפרהסיא, הרי הוא ככותי לכל דבריו.

במאה ה-18 במערב אירופה, חל תהליך ההשכלה: Enlightenment. רעיונות שעלו: זהות הפרט וזכויותיו; הנאורות; ההשתחררות מדעות קדומות; אי-קבלת סמכויות חיצוניות "כי כך נאמר"; אדם צריך לחשוב לבדו; התהליך של הנאורות, שכרוך היה גם בביקורת פוליטית על הסדר המלוכני הקיים וגם בביקורת רעיונית על הסדר הדתי הקיים וגם בערעור על התפישות המדעיות הרווחות (הרפואה, הפיזיקה וכו') עברו להסתמך על בחינה אמפירית-ניסיונית של מצב הענייני בלי לסמוך על הגדרות של חכמים עתיקים כגון אריסטו), הגיע גם ליהודים: היהודים ערערו על כל מה שהיה מקובל וברור בימיה"ב. הכנסייה לא קיבלה רעיון זה – היא לא תמכה בחשיבה אוטונומית, בבחינה מחודשת של אמינות מקובלות וכו', אלא היא החלה לתקוף את מי שהביא את הרעיונות המסוכנים הללו לקהילה הדתית.

כך, היה ניגוד בין תפישות העולם המסורתיות לבין הקידמה – נוצרה סתירה ברורה בתודעתם של רבים, בין המסורת והמודרנה. מי שהוא מסורתי, מנוגד לנאורות ולמודרניות. מי שרוצה להיות בעד הנאורות והמודרנה צריך להיות נגד המלוכה, הכנסייה ושאר גורמים מפגרים. הייתה רפורמציה בכנסייה: אנו לבד נבין מה שבכתובים, אנו לא צריכים את האפיפיור כדי להבין את הברית החדשה. אנו נתרגם את כתבי הקודש מלטינית לשפות הרווחות. נוצר באירופה מצב של מגמה מתעצמת של חילון.

חילון:

- א. טענה שעניינים דתיים הם עניינים ששייכים לנפש ולמצפון הפרט, והחברה לא צריכה להתעסק בכך – זה דבר וולונטרי פנימי. דברי הדת שונים מהדברים ששייכים לתחום החברתי, שם כן מתאים לעשות נורמות וסנקציות ואכיפה לנורמות (משפטיות); אך לא ראוי לאכוף את נורמות הדת. רעיון החילון הפך את הדת לדבר פרטי: מי שרוצה – ישמור; מי שלא – עניינו שלו.
- ב. הדת, עוסקת בעניינים די שוליים במציאות האנושית. זה לא דבר שצריך לעשותו ושהוא קשור לחיים הציבוריים, לרשות הרבים וכו'. רשות הרבים צריכה להיות נטולת ציביון דתי כלשהו. זה היה חידוש שונה מאוד: בעבר רשות הרבים הייתה רשות דתית.

מסיבות שונות, היהודים היו גם הם במתחלנים. היהדות קלטה רעיונות אלו מוקדם יותר משאר האוכלוסיה, בשל קידום ההשכלה וכו'. כמו"כ, זה היה דבר מאוד מועיל ליהודים לאמץ את הרעיון שכולם שווים, כולם אותו דבר, ולא צריך להדביק תוויות בגלל המוצא הדתי: אני גרמני המאמין בדת משה, וזה לא עניינו של איש. גם כיום בארה"ב, רבים היהודים בולטים בתשובתם כי אינם מאמינים.

עזריאל שוחט, היסטוריון, כתב ספר: "עם חילופי תקופות". הוא בדק ומצא, שעוד טרם האידיאולוגיה של החילון, כבר בשנת 1650, 1750 – שנים רבות לפני המהפיכה הצרפתית, ישנה תופעה מעניינת – יהודים מפסיקים להקפיד על שמירת מצוות. אנשים מעגלים פינות, סמכות הקהילה מתערערת. יכולת האכיפה של הקהילה היהודית ירדה, בתקופה זו של אירופה. נורמות הערכיות מסורתיות של הקהילה נופלות – אמנסיפציה, חירות, שוויון, אחווה, וכו'. סביבות השנה 1850: רוב יהודי גרמניה הם משב"פ! כך גם בצרפת ואיטליה. במזרח אירופה התהליך היה הדרגתי, למרות שבתקופה זו ישנם שם רבים שאף הם התחלנו. הם דגלו באידיאולוגיות כגון סוציאליזם – קארל מרקס (ממוצא יהודי), טען שהדת היא האופיום של המונים, והוא מהווה נושא הדגל לאידיאולוגיה שהתפתחה לתוצר אנטי-דתי באופן מובהק. הכנסייה, המנהיגים הדתיים בכלל, משתלטים ומסממים אנשים ובסופו של דבר עושים אותם. הם ראו זאת כך: יש ניגוד בין דת לבין צדק חברתי (למרות שמוסר הנביאים, בתנ"ך, היה והוזה ויהיה למופת המוסר האנושי). בהמשך, במאה ה-19 ובמאה ה-20, הגיעו גם לקהילות בארצות האסלאם תופעות החילון. רבים מאנשי ש"ס, דהיום, אבותיהם בארצות האסלאם הפכו לחילונים.

מה הרבנים יעשו לגבי אנשים אלה?

- מלבד בענייני גירושין ונישואין, אנשים אלה חיים כגויים לכל דבר. לכן, הם לא יכולים להשתתף בענייני עירוב, במניין וכו'. אם הם נגעו ביין, זה כאילו גוי נגע ביין: גזירת סתם יינם.
- הדרך המובנת מאלה – צריך פשוט להחזיק בתורת ישראל ולשלול כל יחס סלחני למשב"פ; לא מגיע להם – זה כאילו שהם עובדים ע"ז.
- דא עקא – מה יהיו ההשלכות? מה יקרה? רוב גדול של היהודים יחשו מנוכרים לכל הקשר של החיים היהודיים ויווצר מצב של שארית פליטה, 10% מהיהודים, שיהיו כת שכזו: "שומרי שבת", שיהיו לבדם בעולם. לא יהיה להם כלום עם יהודים ממוצא יהודי אך משב"פ, אלא רק יחס עויין ומתנכר.
- ואמנם – היו חכמים שנקטו בעמדה זו. רבנים מהמאה ה-19 וה-20, טענו ואולי אף ביתר שאת, כי בתקופה המודרנית החילונית צריך לנהוג בשלילה ובעויינות כלפי יהודים מחללי שבת בפרהסיא. הדרה, עוינות.
- אבל, היו וישנם רבים אחרים שאמרו, מסיבות שונות, שהגם שכתוב מפורש בספרי ההלכה שמשב"פ דינו כגוי, אין לנהוג כך בתק' המודרנית. עלינו לנהוג אחרת ביהודים האלה. משיקולים שונים. גישה פתוחה.
- שתי דעות אלה קיימות גם כיום, בשנת 2005. ובתשובה לשאלה לעיל; רבים שלא שותים יין של משב"פ.

המאה ה-19 ואילך: מחלל שבת בפרהסיא בעת החדשה

הרב משה סופר – "חידושי תורה משה סופר" (חת"ם סופר).
נולד ב-1762. הרב נודע על שם ספרו. חי במרכז אירופה, נפטר ב-1839.
נחשב לאחד מגדולי האורתודוקסיה, ולמעשה, מייסדה, מול תנועת הרפורמה:

הוא אמר: "כל החדש אסור מן התורה". הביטוי בא מהמקורות התלמודיים, וכוונתו המקורית היא, שכאשר יש בראשית האביב תבואה חדשה, שטרם הובאה מנחת ביכורים הימנה למקדש, הדבר הזה אסור על פי התורה כל עוד לא הובאו הביכורים לביהמ"ק.
הרב משה סופר שינה משמעות הפשט של הביטוי והשתמש בו כדי להביע את יחס הראוי כלפי כל דבר חדש שרוצים לשנות במסורת היהודית.
החדש אסור מן התורה – כלומר, א-פריורית, היחס לתמורה הוא יחס שלילי.

נשאל בשו"ת:

- א. מהו עונש המחלל שבת?
- ב. אם מישהו עושה מסחר בשבת, האם הוא כלול בהגדרת מחללי שבת? האם יש לחלק בין פותח חנות כולו או רק מקצתו.
- ג. המשתתף עם נוכרי (שותפות עסקית בחנות) והחנות פתוחה בשבת, כאשר המוכר הוא השותף הנוכרי.
- ד. אם יש בקהילתנו, קהילת קודש, פרסבורג, אנשים המקילים בהלכות שבת, מה דינם?

המחללים טענו שמי שעובד זה השותף הנוכרי, שמי שפותח חנות רק חלקית, הוא לא מחלל שבת. השואלים ראו זאת בשלילה ותהו אם זו תופעה מוזרה או נפוצה.

תשובה:

א. עונש המחלל שבת – אין בידינו לדון דיני נפשות (מי שמחלל שבת היה אמור, עקרונית, אם יש ראיות לכך ואם יש סנהדרין, אמור היה למוות בסקילה), אז אין לנו מה לעשות הלכתית.
אך כאשר אין לנו סנקציות משלנו – נפנה למנהיגות של הגויים – לאצולה, ונדרוש מהם לאכוף את הדת, שכן הם בעד הדת, גם היהודית.
ואם השרים של הגויים לא ישמעו, וגם אדם זה לא מקשיב לנו, לא נרשה לכל אדם לנהוג על פי מצפוננו, ולכן נבדיל את האדם הזה כיוצא מן הדת – מובדל מקהל ישראל.

נקבע שאדם זה לא משלנו, וגם לא משל אחרים: הוא כלום. אפקטיבית הוא לא יהודי! כגוי לכל דבריו.
זה תואם לרעיון שמחלל שבת הוא כגוי לכל דבריו. לא גוי דתי – לא יהודי ולא מוסלמי ולא נוצרי.
לכן אסור לאכול איתו, ושחיטתו אסורה כמבואר בשו"ע (לגבי גויים) ולא נקבל הימנו עדות.

ב. מי שעושה מסחר בשבת וימים טובים, הוא עושה מעשה אסור. המסחר הוא פעילות נפוצה בקרב היהודים – הם לא עסקו במלאכות אחרות. החת"ם סופר טוען, שבניגוד למקובל, למרות שאין זה איסור מל"ט מלאכות בשבת, זהו איסור דאורייתא.
הוא אומר שסוחר הוא ככל מחללי שבת, באיסורים הכתובים בתנ"ך ממש, בפירוש. והוא מביא את פירוש רמב"ן (ר' משה בן נחמן, חי בספרד במאה ה-13) על ראש השנה: "שבת זיכרון תרועה" (ויקרא כ"ג, כ"ד).

"לשבות בשבת" לדעת רמב"ן: הימנעות מכל מיני פעולות שלא מתאימות לשבת. טכנית זה לא איסור, זו מצוות עשה – ראוי לשבות, לנוח (כמעשה).

וכן הוא מביא את נחמיה (שר המשקים של מלך פרס, ביקש להתמנות למושל המחוז ביהודה – פחה, 450 לפנה"ס). נחמיה שכנע את מנהיגי הקהילה, ומנע את המסחר בשבת, כשראה אותו ביהודה. מכאן ברור, שנחמיה שמופיע בתנ"ך, מאוד התנגד למסחר בשבת.

האם הדבר הופך זאת לאיסור דאורייתא? לא! רק מה שכתוב בתורה או שחכמי התושב"ע אמרו שהוא דאורייתא, הוא כזה. אין לכל פסוק בתנ"ך סטטוס של דאורייתא.
אבל, לפי חת"ם סופר, איסור מלאכה בשבת הוא מקראי בכל זאת.

הוא אומר, שפעילות מסחרית מזדמנת היא פעולה אסורה בשבת מדרבנן (שכן שמבקש ק"ג סוכר). אבל מי שמנהל מסחר של קבע, מחזורית, הרי שהוא מחלל שבת בפרהסיא. אם אדם עושה פעילות זו בגלוי

והוא מוסיף: לא כל שכן, אם הוא כותב ומוחק בפנקסו – מי שעושה פעולה אסורה זו, בהחלט משב"פ.

* הוא לא אומר דאורייתא ממש – הוא אומר "מקראי". אך הוא מבנה זאת ממש כך שזה שווה אפקטיבית לחילול שבת דאורייתא בפרהסיא, כך שאדם זה הסוחר יחשב גוי כאילו בישל בהמה ושחט אותה בשבת והבעיר אש.

הוא מביא את נחמיה, הרמב"ן בפירושו לתורה (זה עדיין לא התורה ולא התלמוד, אך הוא משתמש בכך), ולכן מאוד חשוב **לשבות, אקטיבית, בשבת** – **לא חיוב של איסור אלא חיוב בעשה**. טכנית הוא לא הוכיח, אך ביסס מספיק כדי להפוך את המשב"פ בקביעות לגוי לכל דבריו כאילו עבר עבירה דאורייתא על כל המשתמע, חילל שבת בפרהסיא בצורה קלאסית.

[דילוג משורה 43 במקור עד 51].

הוא מסכם: היוצא לנו מכל הנ"ל שאסור לשום מי אשר בשם ישראל יכונה לפתוח חנותו או לסחור במרכולתו ומסחרתו או לטעון ולפרוק מעגלה שלו בשבת וי"ט. ואם לא שמע וא"א לכופו ע"י שרי המדינה הרי הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל ואין לו דת כלל ופסול לעדות ולשבועה ולכל דבר ושחיתתו אסורה וכל מאכליו ומשקיו בחזקת איסור כי אבד נאמנות שלו [החברה לא רואה אותו כאמין – חת"ס סופר טוען שיש חזקה כזו שאדם זה לא אמין – יש לו ביסוס מסויים מימה"ב]. ואין חילוק בין פותח חנותו מקצתו או כלו או חלונותיו וכדומה:

הנה, החת"ס סופר – לא בלבד שלא משנה את ההגדרות של ימה"ב והגאונים, אלא אפילו מכניס את המסחר כחלק מאיסור משב"פ, כגוי לכל דבריו.

ג. **אפילו אם יש שותף גוי, ליהודי, והוא הסוחר בשבת** – הרי שמותר שהחנות תהיה פתוחה בשבת, אך יש איסור שהיהודים יהיו מעורבים: אף יהודי לא יהיה בחנות, ואפילו הכסף מהמסחר ילך רק אל הגוי, והיהודי לא ישתתף בו. הרצינאל הוא שאי אפשר לאכוף גוי לשמור שבת.

כלומר – שותפות אמיתית לא אוסרת פתיחת החנות, אך אסור שיהיה רווח כלכלי ליהודי, לא ישירות (מותר שהחנות תהיה פתוחה כדי לא לאבד קליינטורה, אך אסור לו להרוויח).

דגיש שהשותפות צריכה להיות אמיתית, שכן הנה הוא אומר: אך אם כל השבוע אין זכר להגוי עם הישראל רק ביום השבת ישב הגוי שם הרי הערמה ניכר שהגוי הוא הפועל והשוכר שלו וזה אסור ועיי דינים אלו בש"ע א"ח סי' רמ"ה

ד. **אם נמצא בקהלתנו פ"ב מי שמקיל ראש בכיוצא בזה תמהתי על שאלה זו** איך יעלה על הדעת בקהל עדת ישראל ימצאו מחללי שבת בפרהסיא חלילה וחלילה לא תהי' כזאת בישראל ולא זו בלבד שמנהיגי ישראל עומדי בפרץ תלי"ת [תודה לאל יתברך] הלא שרי הקומידאט ושרי העיר אין מניחים לעבור על הדת ועובדא הי' זה שבועות שתיים מנערי' המנוערי' פתח חנותו ביום אבלו ושלח האדון פישגאל והסגירה והתרה בו בהתראת עונש אם יפתח עד שימצא לו היתר ממורי הוראה וזה באבל הקל ק"ו בשבת החמור והאומר והחושב כן יסכר פה דוברי שקר הדובר על צדק עתק והי' יתן בלב בניו ועבדיו לשמור מצותיו חוקיו ומשפטיו וטוב לנו כל הימים הכ"ד פק"ק פ"ב [פרסבורג = Pressburg] יע"א:

התשובה היא, ששאלה זו מוזרה וחת"ס סופר תמה אפילו על העלאת העניין. הוא אומר שלא יתכן שיהיו בקהילה משב"פ!

הוא מביא דוגמה, שמושל העיר אסר על מישהו שהיה אבל לפתוח חנות, מכיוון שהוא יהודי ואסור לו בשבעת-ימי-אבל לעבוד – כי זה ביזיון לדת.

וחת"ס סופר אומר שמקל וחומר, כשיש איסור דרבנן לפתוח חנות באבל, שאסור לפתוח חנות בשבת. ומי שאומר אחרת – שקרן!

המסקנה: הרב משה סופר, לא זאת בלבד שאיננו מעלה על דעתו לצמצם ולשנות את הכלל והיחס העוין כלפי משב"פ, אלא במידה רבה הוא מעצים את האיסורים, כדי לכלול בתחום האסור גם פעילות מסחרית שבעצם איננה אסורה דאורייתא – הוא הופך אותה ל"מקראית". הוא אומר שיש לכפות את הפותח חנותו לסגורה: אם ע"י המע' המשפטית היהודית, ואם ע"י המע' של הגויים, ואם לא – אדם זה מחוק והקהילה לא תהיה אדישה ולא כל שכן סובלנית כלפי פעילות זו. הוא לא יהודי ולא גוי ולא כלום.

המיוחד: הפרשנות שלו שיש כזה איסור רק כשזה ממוסד, והאיסור דרבנן הוא רק כשזה מזדמן, זו פרשנות מקורית שאין לה זכר אחר.

שו"ת חתם סופר חלק ה - השמטות סימן קצה

נדרשתי לאשר שאלוני אלופי יהודא נגידי אצילי בני ישראל דק"ק ווערדיין [כיום בגבולות רומניה, ונקראת Oradea] שאלות אלו, א' להודיע עונש המחלל שבת, ב' אם הפותח חנותו בשבת ומוכר ולוקח אם הוא בכלל מחללי שבת או אם יש לחלק בין פותח חנות כלו או רק מקצתו, ג' המשתתף עם הנכרי מה דינו בשבת, ד' אם נמצא בקהלתנו ק"ק פ"ב אנשים המקילים כיוצא בזה:

תשובה

א' עונש המחלל שבת אין בידנו לדון דיני נפשות כ"א לכופו על יד השרי' לקיים דת ישראל ואם לא ישמעו וא"א לכופו הרי הוא מובדל מקהל ישראל ונידן כיוצא מן הדת ואיננו לא ישראל ולא נוצרי ולא תוגר וע"כ אסור לשום ישראל לאכול בביתו ושחיטתו אסורה לנו כמבואר לנו ש"ע יו"ד סי' ב' סעי' ה' ואין מקבלין ממנו עדות ואין מוסרי' לו שבעה כללא דמלתא כאלו נמחה שמו מישראל עד שישוב אל ה' וירחמהו:

ב' אי נושא ונותן בחנותו בכלל מחלל שבת ויו"ט הוא הרי הוא ככל מחללי שבת באיסורי' הכתובי' בקרא כמ"ש הרמב"ן פ' אמור בפסוק "שבתון זכרון תרועה" [ויקרא כג: כד] ע"ש וז"ל הרמב"ן:

שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביום טוב אפי' מדברי' שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"י ויהי' השוק מלא לכל מקח וממכר ויהי' החנות פתוח והחנוני מקיף והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם ויהי' הפועלי' משכימי' למלאכתן ומשכירים עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפי' השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה לכך אמרה תורה שבתון שיהי' יום שביתה ומנוחה ולא יום טורח מלאכה וכן מורה לשון רמב"ם פרק כ"א מהלכו' שבת ע"ש:

והוא מקרא מפורש בנחמי' קפיטל י"ג

בימים ההם ראיתי ביהודה וגו' והצירים ישבו בה מביאים דג וכל מכר ומוכרים לבני יהודה וירושלים ואריבה את חורי יהודה ואומרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת הלא כה עשו אבותיכם ויבא אלוקינו עלינו את כל הרעה הזאת ואתם מוסיפים חרון על ישראל לחלל את השבת ויהי כאשר צללו שערי ירושלים לפני השבת ואומרה ויסגרו הדלתות וגו' וילינו הרוכלים ומוכרי כל ממכר מחוץ לירושלים פעם ושתיים ואעידה בם ואומרה אליהם מדוע אתם לנים נגד החומה אם תשנו יד אשלח בכם מן העת ההוא לא באו בשבת ואומרה ללויים אשר יהי' מטהרים ובאים ושומרים השערים לקדש את יום השבת גם זאת זכרה לי אלקי וחוסה עלי כרוב חסדיך

ע"כ דברי נחמי'. הרי קמן, דיושב בחנות ומוכר ולוקח הוא מחלל שבת במה שכי' בפירוש.

האמנם נמצא בדברי חכמי התלמוד מקח וממכר בשבת אסור מדרבנן ועיי' תי"ט משנה וי"ו פ"ג דביצה והיינו באקראי ליקח דבר מחבירו דבר מאכל או שום דבר בארעי ואקראי זה אינו בכלל דברי נחמי' הנ"ל ואסרוהו התלמודים אבל הקובע מו"מ ופותח חנותו בשבת ושוכר ומשכיר הרי הוא מחלל שבת בפרהסי' ומכ"ש אם כותב בפנקסו ומוחק כדרך הסוחרי' בחנותם חייב בכל מיני כתב ורושם ובכל לשון וז"ל רמב"ם פ"א משבת הל' יו"ד: "והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב אפי' משני סמניות" עכ"ל וכן הוסכם במג"א סי' ש"מ סק"ט. וכן, כשמחתך הסחורה כמדתה חייב משום מחדתך; וז"ל רמב"ם פ"א משבת הל' ז': "המחתך מן העור וכו' והוא שיתכוון למדת ארכו ומדת רחבו וכו' וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכות מן המתכות חייב משום מחדתך" עכ"ל.

ובזמן שהי' לנו שופטים ומלכות הי' סוקלים על אלו וכיוצא בהם ובענין איסורי מלאכה אין חילוק בין שבת ליי"ט אלא ביי"ט עונשו קיל אבל מה שאסור בזה אסור בזה כדתנן במתני' במגילה ז' ע"ב: "אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד". וכל מה שאסור מן התורה ביי"ט ראשון אסור בח"ל ביום השני מדרבנן וכן הוא בשי"ע א"ח סי' תצ"ו חוץ ממה שמבואר שם:

היוצא לנו מכל הנ"ל שאסור לשום מי אשר בשם ישראל יכונה לפתוח חנותו או לסחור במרכולתו ומסחרתו או לטעון ולפרוק מעגלה שלו בשבת וי"ט. ואם לא שמע וא"א לכופו ע"י שרי המדינה הרי הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל ואין לו דת כלל ופסול לעדות ולשבועה ולכל דבר ושחיטתו אסורה וכל מאכליו ומשקיו בחזקת איסור כי אבד נאמנות שלו.

ואין חילוק בין פותח חנותו מקצתו או כלו או חלונותיו וכדומה:

ג' אם יש לו שותף גוי אם כל ימי החול הישראל והגוי עוסקי' יחד בחנות וניכר ונודע לכל כי הגוי שותף עמו אזי ביום השבת ישב הגוי לבדו ושום אחד מבני ביתו של ישראל לא יראה ולא ימצא בחנות וכל ריוח ושכר של שבת יהי' להגוי לבדו ואין לישראל עמו: אך אם כל השבוע אין זכר להגוי עם הישראל רק ביום השבת ישב הגוי שם הרי הערמה ניכר שהגוי הוא הפועל והשוכר שלו וזה אסור ועיי' דינים אלו בשי"ע א"ח סי' רמ"ה:

ד' אם נמצא בקהלתנו פ"ב מי שמקיל ראש בכיוצא בזה תמהתי על שאלה זו איך יעלה על הדעת בקהל עדת ישראל ימצאו מחללי שבת בפרהסי' חלילה וחלילה לא תהי' כזאת בישראל ולא זו בלבד שמנהיגי ישראל עומדי' בפרץ תלי"ת הלא שרי הקומידאט ושרי העיר אין מניחים לעבור על הדת ועובדא הי' זה שבועות שנים מנערי' המנוערי' פתח חנותו ביום אבלו ושלח האדון פישגאל והסגירה והתרה בו בהתראת עונש אם יפתח עד שימצא לו היתר ממורי הוראה וזה באבל הקל ק"ו בשבת החמור והאומר והחושב כן יסכר פה דוברי שקר הדובר על צדק עתק וה' יתן בלב בניו ועבדיו לשמור מצותיו חוקיו ומשפטיו וטוב לנו כל הימים הכ"ד פק"ק פ"ב [פרסבורג = Pressburg] יע"א:

משה"ק סופר מפפד"מ:

תשובות הרב יעקב עטלינגר.

להבדיל מהמצב אצל הרב סופר: לעיתים, הנורמה הציבורית היא לחלל שבת! מה אם לא מדובר על אחד-שניים, אלא על 80% מהאנשים שלא שומרים שבת? כולם יהיו מחוקים?

המקום הבולט שבו החילון וההתרחקות מתורה ומצוות ובפרט משבת פורצים, הוא בעיקר בגרמניה.

הרב **עטלינגר**, מביא מקרה שנוגע לגזירת סתם יינם של גויים – שאסור לגעת בהם. הוא מסכם עניין שהרב **צוקרמן** שואל עליו.

הרב **צוקרמן** כותב אל הרב יעקב עטלינגר, שהוא אומר לגבי יין שנגע בו משב"פ שהוא בלתי כשר ואסור לגעת בו.

הרב **עטלינגר** מצטט את ההוכחה של הרב צוקרמן: יש דעה שהופיעה בימה"ב: היות והקראים אינם שומרים חגי ישראל (לא מאמינים בתושב"ע), הם נחשבים כמשב"פ, ולכן לא נחשבים יהודים. ולכן גם משב"פ יהודי בכלל לא נחשב יהודי ויינו הוא סתם יינם.

הרב עטלינגר מפריד בין הדין לבין המעשה.

הדין: הוא אומר שהדין עם הרב צוקרמן: יש הסכמה מקיר לקיר של כל חכמי ההלכה, שהיה אשר היה דין הקראים, כיום מחללי שבת החילונים מעמדם כגוי ונגיעתם ביין אוסרת את היין. מחלל שבת בפרהסיא דינו כמומר לכל התורה, ודינו כעובד כוכבים, ואפשר שאפילו **המהרש"ל** (ר' שלמה לוריא, שצוטט בנק' הכסף, אמר כי הקראים לא מחללים שבתות אלא רק מועדות – ולכן הם שומרי שבת – והעיקרון ששווה מחלל שבתות למחלל מועדים לא מקובל על מהרש"ל) שצוטט ואמר שקראים אינם אוסרים יין, אבל אפילו אותו אדם יודה בכך שחילונים מחללי שבת הם כן כגויים – הם גרועים מקראים, גרועים כגויים.

הוא אומר:

1. מחלל שבת בפרהסיא = נוכרי ← יינו אסור. אכן, האיסור היה משום בנותיהם. למנוע נישואין עם נוכריות. ואמנם, מדובר ביהודי, הרי שבנותיו יהודיות; ואמנם, הרציונאל של הלכה זו לא מתקיים לגבי יהודים; ואמנם, לכן, אם יהודי לא פוסל יין, כי בנותיו לא אסורות. כך הדבר גם לגבי עוד דברים.
אך זה לא נכון! היין אסור, כי היהודי נכנס לסטטוס של נוכרי, אוטומטית, על אף שהרציונאל שונה.

(זה דומה לסיפור הרב ענן במסכת חולין: הביאו אוכל ויין ושחטו בשבת. הסיפור נדחה).

2. יהודי עובד ע"ז < יינו נאסר (כגוי).

3. מחלל שבת בפרהסיא = עובד ע"ז.

יינו נאסר.

הוא גם מביא את דברי **הר"ן: ר' ניסים גירונדי** שמוכיח זאת.

וא"ל [= ואין לומר] כיון דגזירת יינם הוא משום בנותיהם והרי בנות מחללי שבתות לא נאסרו. ז"א [= זה אינו]. דא"כ מומר לעבודת כוכבים לא יאסור יין בשתי"י ולפי מה דאמרינן בחולין (דף ד') אוסר. **וצ"ל כמש"כ הר"ן בחידושי שם וכמו שהעתיק גם מעכ"ת נ"י** כיון דהוי ככותי גמור הוא בכלל גזירתן אעפ"י שאין בבנותיו איסור חתנות. וא"כ ה"ה במומר לחלל שבת בפרהסיא. וכ"כ הרשב"א בשו"ת הביאו הב"י (סי' קי"ט) דמומר לחלל שבת בפרהסיא יינו יי"נ.

אך למעשה:

הוא אומר שמשב"פ אינו מפושעי ישראל דזמננו.

הוא אומר שהשאלה אחרת: האם היהודים בימינו שעוברים בפומבי על שבת, עונים על הקטיגוריה של משב"פ.

על שאלה זו הוא אומר שהוא לא יודע. כל הניתוח, של שוגג-מזיד, בפרהסיא-בצנעה, דאורייתא-דרבנן, לא כ"כ פשוט בהחלה על ההווה!

המהלך שלו מעניין – הוא אומר שישנו מצב, למעשה, שיש ספרות הלכתית מפורטת, עם טיעונים והוכחות וראיות וביסוסים, אך יכול להיות שהיא לא רלוונטית, במובן שהיא לא מאפשרת לפוסק לפסוק כי הסיטואציה לא נופלת לשום קטיגוריה הלכתית.

שלמרות שיש בזמנו מחלל שבת בפרהסיא רבים, הסטטוס ההלכתי שלהם שונה: פשה הנגע של החילון והזלזול במסורת התורה, עד שברוב היהודים נעשה חילול שבת כהיתר – בלי להניד עפעף, וכי יש לנו פה נימוקים למה ההלכה הנוכחית לא חלה.

- א. הוא אומר שהם מחזיקים את האיסור כמותר – הם לא בקיאים, הם בטוחים שהדין עימם, ואף ממשיכים להתפלל בשבת ומקדשים קידוש – למרות שאח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא!
- ב. הוא אומר שמחלל שבת נחשב כמומר רק בגלל שהוא בעצם כופר בבריאה דרך הכפירה בשבת, אך כאן מדובר באנומליה: האדם הזה מודה בשבת ובבריאה ע"י תפילה וקידוש! הוא לא קונסטריטנטי, המחלל דהיום – פעם היה קו אחד של מומרות מלאה וזילות מוחלטת.
- ג. כמו"כ יש שם דור שלם של אנשים שמחללים שבת כי הם למדו מהוריהם, והם כתינוק שנשבה – אדם שבצעירותו, גיל נמוך מאוד, נשבה לבין הגויים ולא יודע על יהדותו ולא שייך לבוא אליו בטענות למה הוא חי כגוי - הוא מביא את דוגמת הקראים כבנים שנשבו (רמב"ם יישם את הקטיגוריה הזו מטאפורית לגבי הקראים – הם יהודים, שחינו בנייהם לשמור את התורה לפי הבנתם הם ולא לפי התלמוד – ולא צריך לבוא אליהם בטענות, אפילו על מה שהתלמוד מגדיר כדאורייתא, כי הם כתינוקות שנשבו). הרב עטלינגר אומר שכך יש להסתכל על הדור הראשון של המשכילים הכופרים – הם גדלו במסגרת תרבותית לא יהודית. אי אפשר להפיל עליהם את התיק של "נוכרים".

והוא מוסיף:

מצבם של היהודים כיום, טוב יותר מזה של הקראים, וכבר על הקראים לא אמרנו שהם גויים. ואם נאמר שזה לא נכון, כי **רבונו שמשון החמיר לגבי הקראים להחשיב יינם יין נסך** – הרי שהוא עשה זאת לא מפני חילול מועדות שדומה לחילול שבת, אלא כי הם כפרו בדת **ולא עשו ברית מילה כראוי ופגמו בקידושין!** הוא אומר שזה לא המקרה שלנו – **הפושעים בימינו לא פרצו גדרות אלו.**

ומסקנתו:

1. מי שמחמיר ולא שותה מיינם, טוב מאוד – זה תואם לדין המקורי.
2. אך הדין לא ישים לגבי המוני מחללי השבת בגרמניה של המאה ה-19 – יש פנים לכאן ולכאן; יש יסוד להגיד שהם משב"פ שנחשבים כגויים לכל דבריהם, אך יש יסוד שלא להוציאם מהקהילה. גם למקילים יש להם על מה שיסמכו: לא ברור שיש לנו פה מחלל שבת שמעוז פניו לחלל שבת בכוונה מול עשרה אנשים.

והנה עד כה דברנו מעיקר הדין איך לדון מחלל שבת בפרהסיא אבל לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענא מה אדון בהם.

אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר אם לא יש להם דין

"אומר מותר" שרק קרוב למזיד הוא. ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן. והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפילה וקידוש.

ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם כ"תינוק שנשבה לבין עובדי ככבים" (כמבואר (סי' שפ"ה). וכ"כ גם המב"ט (סי' ל"ז): 'ואפשר נמי דצדוקין שלא הורגלו בתוך ישראל ולא ידעו לעיקרי הדת ואינם מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשבי מזידין וכי יע"ש. והרבה מפושעי הדור דומין להם ועדיפי מהם.

שמה שמחמיר הר"ש [ה'רבינו שמשון] בקראים להחשיב יינם יי"נ אינו מפני חילול מועדות

שדומה לשבת בלבד, אלא מפני שכפרו גם בעיקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקדושין שע"י בניהם ממוזרים. ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו.

ולכן לעני"ד המחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם תבוא עליו ברכה. אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו; אם לא שמבורר לנו שידוע דיני שבת ומע"ז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי כמומר גמור ונגיעת יינו אסור. כנלענ"ד הקטן יעקב.

סיכום קצר:

ישנן שתי דעות -

- א. דעת חת"ם סופר ודומיו, האחת, שיש לשמור על הדין ואף להחמיר יותר מול מחללי השבת.
- ב. אך ישנם המקילים וטוענים כי חכמי שבת בהווה אינם נופלים לקטיגוריה של מחללי שבת בפרהסיא. ישנן נסיבות מקילות (וחשוב לזכור את הסיפא של דברים: יש נסיבות מקילות, למעט אצל מי שידוע את כל המקורות ואין לגביו טיעונים מקילים, כי הוא עושה הכל בכוונה).

[הרחבה ממחברתו של ניר שני:]

הרב עטלינגר (גרמניה, סוף מאה 18 – סוף מאה 19) (דף מקורות 4)

הקהילה בגרמניה היתה מבוססת כלכלית ומפותחת מבחינת השכלת חבריה. היתה בחזית המעבר מדפוס חיים מסורתי יהודי לחיים מודרניים. התנועה הרפורמית קמה בגרמניה כדי לעצב חיים יהודיים אלטרנטיביים לצעירים היהודים כדי שלא יתבוללו ויצאו מחוץ ליהדות. היא פיתחה יהדות שמתאימה לרוח הזמן.

לרב עטלינגר הופנתה שאלה מאת הרב צוקערמאן. הרב צוקערמאן הסתמך על שו"ת המב"ט, שבו נאמר שאסור לשתות יין שנגעו בו קראים, והסיק מכך שאסור לשתות יין שנגע בו מחלל שבת בפרהסיא. הקראים אינם שומרים את חגי ישראל, כי לוח השנה הקראי

המהרש"ל (ר' שלמה לוריא) לא קיבל את הקביעה שמחללי מועדות שווים למחללי שבתות, ולכן טען שהקראים אינם הופכים יין ללא כשר במגעם.

המהרש"ל כן קיבל את הקביעה שיין שנגע בו מחלל שבת בפרהסיא הוא אסור לשתייה. הרב עטלינגר מסיק שיש הסכמה כללית שמחלל שבת בפרהסיא פוסל יין שנגע בו.

הוא שואל מדוע אסרו "סתם יינם" של הגויים?

משום בנותיהם – רצו למנוע שתייה משותפת של יהודים ולא-יהודים, כך שאבות של בניס יהודיים ואבות של בנות נוכריות לא יתחברו ואז עלול להיווצר שידוך ונישואי תערובת.

האם הרציונאל הזה נכון גם למחללי שבת בפרהסיא?

מבחינת תכלית האיסור, זה לא רלוונטי ליהודים מחללי שבת בפרהסיא, כי בנותיהם של מחללי שבת לא נאסרו לנישואין. אולם, היין נפסל ללא קשר לטעם המקורי של הדין. יהודי עובד עבודה זרה, דינו שיינו פסול. דינו של יהודי מחלל שבת בפרהסיא כדין עובד עבודה זרה וגם יינו פסול. ברגע שקבענו שיהודי עובד עבודה זרה הוא כגוי, מטיילים עליו את דין הגוי בלי קשר לסיבה שבגללה קבענו את הנורמות על הגויים. יש מעבר אוטומטי של הדין, גם אם הנימוק המקורי כבר לא רלוונטי.

לפי הרב עטלינגר, זהו הדין ומחלל שבת בפרהסיא יינו אסור, ודינו כגוי לעניין זה. אבל זה רק מצד הדין. אם נסתכל במציאות, למעשה לא נצליח להלביש את הדין על המציאות בזמננו. המציאות לא נענית לקטגוריות הללו. היהודים העבריינים שבזמננו – הרב עטלינגר לא יודע מה לדון בעניינם.

ההתנתקות מההלכה הפכה למחלה נפוצה, עד שבעיני רוב היהודים נראה שמותר לעשות את כל המלאכות בשבת – כך סובייקטיבית היהודים מרגישים. הם לא מרגישים שיש בעיה עם זה. "אומר מותר" – אדם שמבצע עבירה, אומרים לו שזה אסור, והוא טוען שזה מותר. האם עושה בשוגג או במזיד? עטלינגר אומר שהוא קרוב למזיד, אך לא מזיד (שורה 37).

מחלל שבת בפרהסיא צריך לעשות זאת במזיד, כאשר הוא יודע שזה אסור, וזה לא איכפת לו בכלל. אבל כאן יש מחללי שבת שלא עושים זאת במזיד. הרבה אנשים יש להם קשר למסורת היהודית, עושים קידוש והבדלה, אבל מחללים שבת. יש להם יחס אמביוולנטי לשבת – אותו אדם מצד אחד מכיר בבריאה ובבורא בכך שמתפלל, אבל מצד שני מחלל את השבת.

המציאות מחייבת את פוסק ההלכה לא להחיל קטגוריות שנקבעו בעבר על המציאות המודרנית.

משווה לצדוקין (הקראים) – "כתינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים" – אותו יהודי מחלל שבת לא יודע את הדינים, ולכן הוא עובר עליהם. הוא יהודי, אך גדל באווירה לא-יהודית, שלא באשמתו – עושה זאת בשוגג.

הרמב"ם אמר שיש להחיל את דין "תינוק שנשבה" על הקראים – ככה הם התחנכו במשך מאות שנים, כאשר בן למד מאביו, ולכן הם כתינוק שנשבה – תוצר מערכת החינוך בה גדל.

הרב עטלינגר רוצה ליישם את הקטגוריה הזו לעניין יהודים מסורתיים שאינם מקפידים על שמירת השבת. הם לא יודעים שזה אסור, הם לא עושים זאת בכוונה, אלא בגלל שכך הם התחנכו.

ר' שמשון מימי הביניים אמר שיינם של הקראים פסול כי כפרו בעיקרי הדת, וכל מערכת חיי האישיות שלהם לא תואמת את זו של התלמוד, והם לא מלים את ילדיהם. כל זה לא רלוונטי כלל כלפי מחללי שבת בני זמננו.

לסיכום-

הרב עטלינגר משאיר שתי אופציות ללא הכרעה בינהן-

- 1) מי שרוצה לראות ביינם של מחללי שבת בני זמננו, יין פסול (ודינם כגויים) – תבוא עליו הברכה.
- 2) מי שרוצה לראות במחללי שבת בני זמננו כיהודים שיינם כשר (גישה סלחנית) – יש לו על מה שישמוך.

שו"ת חתם סופר (נחשב כמייסד הזרם האורתודוקסי ביהדות) (דף מקורות 5)

גיבש בצורה מודעת ויזומה חזית של חכמי הלכה באירופה כי למנוע שינוי וחיידוש בהלכה, ופעל בראש ובראשונה כנגד הרפורמים. פחד ממדרון חלקלק, כאשר כל חיידוש יגרום להתדרדרות בלתי נשלטת. שלחו לרב שאלה שמחולקת ל-4 שאלות:

א. מה עונשו של המחלל שבת? תשובה – אנחנו לא יכולים לדון דיני נפשות, אבל נשתדל להפעיל את הקשרים שלנו בקרב שרי המדינה הלא-יהודים, שיאלצו את אותם יהודים לקיים את דיני השבת. אם הגויים לא ירצו להתערב – הסטאטוס של מחלל שבת בפרהסיא הוא כלא-יהודי, הוא מבודל מהקהילה היהודית, ואינו שייך לשום קהילה דתית אחרת. אסור לאכול בביתו, שחיתתו אינה כשרה, לא מקבלים ממנו עדות ולא נותנים לו שבועה (כי הוא כלל לא מאמין באל). מתייחסים אליו כאילו נמחה שמו מישראל – האדם מחוק לגמרי.

ב. האם מי שעוסק במסחר בשבת נחשב כמחלל שבת בפרהסיא?

מדאורייתא – מותרות פעולות מסחריות (כגון פתיחת חנות).

מדרבנן – אסורות פעולות מסחריות.

מי שעוסק במסחר בשבת נחשב כמחלל שבת בפרהסיא. אם נאפשר בימי קודש לעסוק בכל מה שלא כלול ב"ט מלאכות, נחיייה חיי חולין רגילים בשבת, ונפר את משמעותה של השבת כיום מנוחה. החתם סופר מעצים את הפעילות המסחרית בשבת כאילו זה אסור בתכלית האיסור, ולכן מי עוסק בכך מחלל שבת בפרהסיא, ולכן הוא מחוק לגמרי. לא ניתן להאמין לשום דבר שאותו מחלל שבת אומר, אסור לבוא ולקנות אצלו בכלל.

ג. אם לאותו יהודי שחנותו פתוחה בשבת יש שותף גוי?

אם כל השבוע הגוי והיהודי עוסקים ביחד, ובשבת רק הגוי יושב לבד בחנות, ורק הגוי נהנה מהרווח שנעשה בשבת – זה בסדר. אבל, אם השותפות פיקטיבית, והגוי בא רק בשבת לחנות, ובעצם הוא שכיר ולא שותף – זה אסור, ואותו יהודי ייחשב כמחלל שבת.

ד. מה עושים עם אותם אנשים בקהילה שמקלים ראש בדיני השבת?

אצלנו בקהילה אין דבר כזה שאנשים מקלים ראש בנושא כזה. אצלנו יש תמיכה של השלטון הגוי, שלא מתיר ליהודים לעבור על הדת. אין אצלנו יהודים שמחללים את השבת בפרהסיא.

מתוך תשובת החתם סופר ניתן לראות שגם בהווה יש יהודים מחללי שבת שדינם מחיקה טוטאלית מהסטאטוס היהודי בקהילה, ואין זה משנה אם העבירה היא מדאורייתא או מדרבנן. החתם סופר נוקט בגישה המחמירה, וברור בעיניו שיהודים שפותרים חנויותיהם בשבת יוחרמו, יובדלו ויינקטו נגדם סנקציות תקיפות כדי להדירם משותפות בקהילה היהודית כל עוד לא יתקנו דרכיהם.

שני מסלולי הרב עטלינגר (בנין ציון):

1. המחמיר תבוא עליו הברכה.
2. המקילין – יש להם על מה שיסמכו.

רבי יעקב יוקב עטלינגר נולד בשנת ה"א תקנ"ח (1798) בקרלסרוה, גרמניה, ונפטר בשנת ה"א תרל"א (1871). הוא שימש ברבנות בקהילות אחדות בגרמניה, אבל נודע ברבים בעיקר כרבה של אלטונה. הוא היה לוחם אמיץ נגד תנועת הרפורם, והעמיד תלמידים הרבה, ביניהם רבנים מחוללי תנועת 'תורה עם דרך ארץ': ר' עזריאל הילדסהיימר ור' שמשון רפאל הירש. הוא יזם וערך כתב-עת יהודי בגרמניה, מעורר ציון, וכתב-עת תורני בעברית, שומר ציון הנאמן. בין ספריו: ערוך לנר - על כמה מסכתות הש"ס, ביכורי יעקב - על הלכות חג הסוכות, ובנין ציון - תשובותיו.

שו"ת בנין ציון החדשות סימן כג

פסקים שלא להלכה למעשה.

ב"ה אלטאנא יום ד' כ"ט מרחשון תרכ"א לפ"ק. לידידי מחותני הרב המופ' מו"ה שמריהו צוקערמאן נ"י.

מה שכי מעכ"ת נ"י שהוא הי' נוהג לאסור בשתיית יין שנגע בו ישראל מחלל שבת בפרהסיא מפני שהוא מומר לכל התורה כולה והוכיח כן משו"ת המב"יט שהביא בנקודת הכסף י"ד (סי' קכ"ד) לאסור בשתיית יין שנגעו בו קראים מפני שהם מחללים את המועדות והמה כמחללי שבתות. אמנם יש מי שחולק עליו ולכן שאל אותי איך דעתי בזה.

לענ"ד הדין עמו דכיון דמחלל שבת בפרהסיא הוא כמומר לכל התורה דינו כעובד ככבים. ואפשר שאפילו המהרש"ל שהביא בנקודת הכסף שם שס"ל [= שסבירא ליה] דקראים אינם אוסרים, מודה בזה. דקראים אינם מחללין שבתות רק מועדות מפני שחולקים על קביעות שלנו. וששה מחלל מועדות למחלל שבתות לא ס"ל. אבל במחלל שבת ממש דלכ"ע הוי מומר לכל התורה אפשר שגם המהרש"ל מודה.

וא"ל [= ואין לומר] כיון דגזירת יינם הוא משום בנותיהם והרי בנות מחללי שבתות לא נאסרו. ז"א [= זה אינו]. דא"כ מומר לעבודת ככבים לא יאסור יין בשתי' ולפי מה דאמרין בחולין (דף ד') אוסר. וצ"ל כמשי"כ הר"ן בחידושו שם וכמו שהעתיק גם מעכ"ת נ"י כיון דהוי ככותי גמור הוא בכלל גזירתן אעפ"י שאין בבנותיו איסור חתנות. וא"כ ה"ה במומר לחלל שבת בפרהסיא. וכ"כ הרשב"א בשו"ת הביאו הב"י (סי' קי"ט) דמומר לחלל שבת בפרהסיא יינו י"נ.

והנה עד כה דברנו מעיקר הדין איך לדון מחלל שבת בפרהסיא אבל לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענא מה אדון בהם.

אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר אם לא יש להם דין "אומר מותר" שרק קרוב למזיד הוא. ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכות דאורייתא ודרבנן. והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפילה וקידוש.

ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרים אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם כ"תינוק שנשבה לבין עובדי ככבים" כמבואר (סי' שפ"ה). וכ"כ גם

שמה שמחמיר הר"ש [ה'רבינו שמשון] בקראים להחשיב יינם יי"נ אינו מפני חילול מועדות שדומה לשבת בלבד, אלא מפני שכפרו גם בעיקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקדושין שעיי"ז בניהם ממזרים. ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו.

ולכן לענ"ד המחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם תבוא עליו ברכה. אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו; אם לא שמבורר לנו שיודע דיני שבת ומעיז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי כמומר גמור ונגיעת יינו אסור. כנלענ"ד הקטן יעקב.

חכמים מחמירים כלפי משב"פ:

עתה נראה דוגמאות של חכמי הלכה הנוקטים עמדה מחמירה כלפי משב"פ, נעמוד על שיקוליהם. בהמשך נראה סדרת תשובות חכמי הלכה, בנסיבות העת החדשה, הנוקטים דווקא ביחס סובלני כלפי משב"פ.

הרב חיים סופר – הונגריה.

בספרו "שערי חיים" הוא מצטט [בקטעים באותיות רש"י] מקורות מרש"י, משו"ע ומתקופת הראשונים, שמוכרים לנו.

מקורות אלה מבססים את הקביעה שאפשר לראות בכותרתו: מחלל שבת בפרהסיא – אם נגע ביין, אותו יין אסור לבן ישראל שכן הוא יין נסך.
היין בלתי כשר בעליל, ואסור לשתותו.

- הוא מביא קטע מספר שו"ת שהוא כתב, "מחנה חיים".
שם ישנו סיפור של שאלה שהופנתה לרב סופר, ואת תשובתו. זוהי תקופת אמצע המאה ה-19.

השאלה: לפני זמן לא רב, קבע אחד מיוחד מבין פושעי ישראל דירתו פה. הוא השתכן בכפר ההונגרי השקט. הפשע המיוחד שלו: התנהגות כחילוני.

והנה העם מספרים ממנו דברים רבים אשר לא יעשו – השמועות, אם נאמין להן, ממש מסמרות שיער!

אלא מאי – שאין לדיין אלא מה שעניו רואות – שופט לא יכול לשמוע על פי עדויות של שמועות, אלא על בסיס ראיות מוצקות. ועד היום הם לא ראו אותו עושה כך, כי אם שהוא משב"פ ע"י גוי שעובד וחורש וזורע בבהמותיו כמו בחול.
הם לא ראו את האדם הזה מבצע פעולות אסורות ממש בשבת, אבל יש לו פועלים שחורשים בשבת, הם ראו אותו בעצמו בשבת, כשעמדו האנשים לפני בית הכנסת, שעבר לפניו כשחזר מהשדה ומקל בכפו, ונראה שהוא נשא גם את צרור כספו בשבת.

המכשלה רבה והעם לא נזהר ממנו לשתות עמו יחדיו (חברותי). עוד יש לו מחסן בו אחד העשירים שומר יין.

והנה נשאל הרב סופר, הדרת גאונו נ"י:

מה דינו של האיש הזה? האם יש לדונו למומר לכל התורה? גוי לכל דבריו? האם זרק וביטל את כל התורה, אשר מגעו ביין הופכו לגזירת סתם יינם – יין נסך?
האם הוא פונקציונאלית לא יהודי, וגם יינו פסול?
האם העשיר צריך לקחת יינו משם, כי אם אדם זה יגע ביין הוא יהפוך בלתי כשר, או שמא לא?

התשובה:

"הדבר צריך תלמוד בירור גדול מאוד. ובכל זאת, טוב עשה כבוד מעלתו נ"י ששם עיניו בו. לא דבר קטן הוא להתחבר עם משב"פ."

מסיק המחבר: אשים קץ למילים – קנצי למילים, ולא אשיב על הפלפול שהועלה (האם עברין נעשה מומר עקב פעם אחת או שלוש פעמים – האם צריך לראותו פעם אחת או פעמים רבות).
בוודאי עובר עבירה זה ישלש חטאיו. הוא ימשיך לעשות עבירות. אין רבותא בכך.

אכן, בכל זאת – אין הוא רואה לדונו ככופר בכל התורה להיות מנסך.
זאת לפי המידע העובדתי שהיה: אין מספיק ראיות שהוא משב"פ ולכן יינו כיון גוי אשר מנסכו.

עם זאת, אין ספק שאדם זה יצרו ישלח אותו להתנצר בהמשך – אדם זה הוא במדרון חלקלק, ואם לא נתפוס אותו היום, מחר או מחרתיים הוא ידרדר.

וכאשר אמרו חכמינו ז"ל: אדם זה הולך ומתדרדר, ולבסוף מחלל שבת בפרהסיא בעצמו. וברגע שזה יקרה, אז נוכל להגיד שהוא משב"פ: יבוא יום שהוא יהפוך למשב"פ בריש גלי, ואז כבר הדין ידוע.

ובינתיים: לא הוכחה עבריינותו המובהקת של אדם זה, ולכן, אנו מבינים שכל עוד לא הוכח אחרת, **אדם זה יהודי כשר** – כי הסטטוס ההתחלתי של כל יהודי הוא שהוא כשר עד שיוכח להיפך – ובינתיים אין מה לעשות.

והנה ה-Twist:

מהלך נוסף של הרב סופר: הוא אומר – אמרו חז"ל: **לא נחרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה.** הפירוש שם בגמרא: אין להחמיר על פי הדין! צריך להשתמש בנורמות של לפני משורת הדין וכו'. צריך להימנע ממידה כנגד מידה – כי אחרת ה' ינקוט כך בכל העם – מידה כנגד מידה. צריך את מידת החסד והרחמים (ועל כך למדנו גם בקורס "דין ויושר" של ד"ר אטינגר).

פירושו של הרב: אכן, אין לדיין אלא מה שעניו רואות. כל דבר שאיננו ראייה משפטית תקפה ומובהקת, הדיין לא יכול להתבסס עליו בפסיקת הדין – אי אפשר להסתמך על השערות ועל ראיות נסיבתיות. אכן, צריך לדון על פי יסודות התורה, ולדיין אסור לדון כאשר יבין בשכלו. אכן, גם כשאפשר להבין שאם אדם מסתובב חופשי ברחוב עם ארנק כסף, ובא מהשדה, מובן שבצנעה אדם זה מחלל שבת בצורה גסה, אסור לדיין להסיק מה שלא רואים. ולכן, הרב צריך לשים יד לפה, ולא להעניש את הרשעים האלה, כי פורמאלית אין לנו דרך לתפוס אותם. הדיין רואה שיש תהליכים נוראיים של היבלעות הקודש ע"י הרשע – אנשים רעים ופושעים מתנהגים ללא מפריע, והם משפיעים גם על הטובים ומרשיעים אותם – יש תהליך של חילון ואבדן הזיקה לתורה, וכל זה כי הדיינים לא יכולים להתערב – כי אין ראיות משפטיות שיכולות לבסס זאת. כולם יודעים שמדובר ברשעים גמורים, אלא שבהיעדר ראיות אין מה לעשות נגדם.

ומכאן: גם, לו היה רוצה הדיין להחמיר כמו בירושלים, הרי שכיום, בלית ראיות נכונות, איך יכולת להעניש.

אבל, בעלי בתים, חברי הקהילה, אשר ברך ה' אותם בעושר וכבוד – מה להם לשקול במשקול הזהב בדיוק אם בדין תורה הדבר ברור כאחותך שאסורה לך (הדבר ברור לגמרי)?

כלומר: נכון שכתוב שאין לדיין אלא מה שעניו רואות, וידיו קשורות, אבל זה רק לגבי הדיין! שאר בני הקהילה הם לא צריכים להימנע מלהפעיל את שכלם! הם לא צריכים את כל קריטריוני ההלכה – יש להם שכל, ויראת ה', ועליהם להתרחק ממחללי השבת. להטיל סנקציה חברתית.

מדוע ירושלים חרבה:

בדור החורבן העמידו דבריהם על דין תורה, לשאול אם מחלל שבת כזה עושה יין נסך או שחיתו כשרה או ראוי לצרפו למניין על פי דין תורה – לכן חרבה ירושלים. אנשים שאלו יותר מדי האם ניתן למחוק את האנשים האלה חברתית, הם בחנו יותר מדי את הדין! "נחנחים"! האנשים צריכים לקחת את החוק לידיים, לא לשאול את הדיינים המוגבלים ע"י דין תורה. הציבור, שיש לו תחושות בריאות, והוא מרגיש, הוא לא צריך להיות כבול לדין תורה ועליו להעניש ולהרוס את חייהם של הפושעים. זה הפרדוקס: אני כדיין – לא יכול לעשות כלום – זוהי החולשה שלי; אתם כציבור – תפעלו! אני לא אומר כלום – שרשו את הרוע מתוכם, אם ברור שהאדם הזה חוטא. Vigilant-יות. הכל יקרוס אם הציבור, כקהילה, לא יפעל.

מעניין:

ישנה דעה במסכת סנהדרין: עקב החמרת דיני הראיות במשפטי עונש מוות, בשל הדרישה והחקירה, סנהדרין שהייתה הורגת אחת לשבעים שנה נקראה סנהדרין קטלנית: ביטלו הלכה למעשה את דין המוות! והדאגה היא מה לעשות כאשר כל הדיינים מוגבלים כך – הר"ן מצא פיתרון בדין המלך, שיעשה זאת. שורת הדין תביא לאנארכיה: הדיינים לא יכולים לעשות דבר.

לפי הרב סופר:

כשההלכה לא יכולה לפתור – דרושה מדיניות אחרת, שלא הדיין ינקוט בה, אלא הציבור. דהיינו, דעתו היא ההלכה לא תואמת למציאות הסוציולוגית – לכן לא ננקוט בעמדה דתית – הקהילה תממש את מטרות התורה בדרכיה החוץ-הלכתיות.

הרד"א חיים סופר
הולנדי

מקרא - חיים

שער י"ט

המחלל שבת בפרהסיא אם נוגע ביין אותו יין אסור לבר ישראל לשתות כי הוא יין נסך:

(א) חשי כרש"ל כובא צביי וי"ד סי' קי"ט וז"ל גר שחזר לסורו מחמת יראה וכן ישראל שחטא מחמת יראה שלא יכנוכו ישראל גמור הוא ושחיתתו מותרת ואין אסור יין במגעו וכו' אבל מומר לחלל שבתות צפרכסיה או שאינו מאמין צדכרי חז"ל הוא מין ויינו יין נסך (א) עכ"ל:

(ב) הריב"ש בתשובה סי' ד' חז"ל ואם עובדי צל"ת על אחת מן העבירות אפי' צינס לבין עולם הם העבירה הוא ע"ז או חילול שבת צפרכסיה כרי. כס עכ"ל:

החייב לשתות יין נסך
אם נוגע בו יין אסור
לבר ישראל לשתות

אמת אין לדין אלא מה שעינינו רואות, וצריך לדון עפ"י יסודי תורה ולא כאשר יבין בשכלו מי שהעיו כך בפרהסיא מה הוא עושה בצנעה, וא"כ הרב או ד"ח הממנה צריך לשים יד לפה ורואה כבלע את הקודש איך משרש נחש יצא אפעה חמד רשע לצד מרעים (ומהפכו) [ומהפכים] צדיקים להיות רשעים ח"ו, אבל בעלי בתים אשר בוך ד' אותם בעושר וכבוד, מה להם לשקול במשקול הזהב אם ברין תורה הדבר בריר כחיתך שאסורה לך, הלא המה צריכים לדון עפ"י שכלם ויראת ד' אשר בקרבם, להתרחק מאנשים אשר העיו פניהם לטרק עול לחלל שבת הן בגדרים וטינים או איטורי דרבנן או מצות עשה, ראוי להם שלא להתחבר לרשעים ולמועלי און בכל אשר יכולו לעשות, ויעז שבדור החרבן העמידו ובריהם על דין התורה לשאול אם מחלל שבת כזה עושה יינ או שחיתתו כשירה או ראוי לגרשו למנין עפ"י דין תורה, לכן הרבה ירושלם, כנלע"ד בנועם אמרי חכ"ל, וברי הרש"ת הקי חיים סופר]: ועיין ברקאטי המובא לעיל דף ט"ז ע"א.

עמו יחיו, וגם יש לקצין אחד דסה יין במרתף שלו אם מוכרת ליקח אותו משם או לא, עכ"ל.

תשובה הדבר צריך תלמוד בירור גדול מאד, ובכל זאת טוב עשה כבוד מעלתו ג"י ששם עיניו בו, כי לא דבר קסן להתחבר עם מחלל שבת בפרהסיא,

ועתה אשים קנאי למלין ולא אשיב על מלפולו אם נעשה מומר בסי' או ג"ס.

כי אני מוסר גדול וגם חלוש מאד, ובודאי העובר עבירה הנה ישלש חסאיו ועונותיו, ובכל זאת אין אני רואה לדוננו ככוסר בכל התורה להיות מנסך, ולא אסונה שבמהרה ישמע ליצה"ר אשר היום אומר לו עשה כך ולמחר אמר לו עשה כך עד שיאמר לו לך עבוד ע"ז כאשר אמרו חכ"ל ויחלל שבת בנוסר בפרהסיא ואו נודע דינו.

ובכל זאת אני אומר שמורגלא בסומי מה שאמרו חכ"ל, לא נתרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה הכתנה

(א) נש"ת מחנה חיים ח"ב יו"ד סימן א'. שאלה הנה זה לא כביר קבע אחד מיוחד בין פושעי ישראל דירתו מה, והנה הקם מספרים ממנו דברים רבים אשר לא יעשה, אך אין לדין אלא מה שעינינו רואות, ועד היום לא ראינו כי אם שהוא מחלל שבת בפרהסיא על ידי שעובד חורש וזורע בבהמותיו כמו בחול, וגם אותו בעצמו ראינו איך טעם ש"ק לעת מנחה כאשר עמדנו לפני בהכ"נ עבר לפנינו כאשר בא מן השדה ומטה כספו, וגם טעם הראה לעיני כל שנושא צרור כספו בידו, והנה אשאל את מה קדוש הור"ב ג"י מה דינו של האי גברא, אם יש לדוננו למובר לכל התורה אשר מצעו עושה יין נסך כי המכשלה רבה והקם אינו נוהר ממנו לשתות

הוא חי בהונגריה, בעיירה מונקץ', אדמו"ר חשוב (מנהיג חסידי). תחילת המאה ה-20.
לעיון על הקהילה: <http://www.daat.ac.il/daat/history/kehilot/munkatsh.htm>

שאלה: האם כ"כ ברור שאם בא משב"פ ונוגע בבקבוק היין של הכשר והחתום, רק עצם המגע הביא לפסילת היין? יש רבים שאומרים שמה שכתוב בסימן קי"ט ביורה דעה (שו"ע), בעניין יין נסך, זה שהיין לא נאמן עליו – המשב"פ לא יכול להעיד על כשרות של יין. אי אפשר לסמוך על אדם זה, אך הוא לא אוסר במגעו את היין שאנו יודעים שהוא באמת כשר. כלומר, יש טוענים, שפשוט אי-אפשר להאמין למשב"פ, אך מגעו סתם, לא פוסל.

חלק א' לתשובה: תשובה נורמטיבית: משב"פ בנגיעתו כן פוסל את הבקבוק – ויש להתפלא על החושבים אחרת.

א.

שהרי בריב"ש סימן ד' (ר' יצחק בר ששת), כשמדובר על האנוסים, האם מגעם אוסר את היין: הוא אומר שמשב"פ הוא כנוכרי לכל דבר האוסר יין במגעו. מכאן, שכבר מ-1300 נכתב שמשב"פ הנוגע ביין הופכו לפסול. וכמו"כ נאמר במסכת חולין וכו'.

הוא מתייחס גם לדעת הר' **יעקב עטלינגר:** דברי הרב עטלינגר משונים ותמוהים, במחילת כבוד הדרת גאונו.

הוא מזכיר שגם **הקראים** הם מחללי שבת, אך בהמשך, הרעיון של הרב עטלינגר מוזר ביותר: הוא אמר, שכיוון שתופעת החילון רחבה ויש במשב"פים מקדשים בשבת ומתפללים, והרי המחלל שבת נחשב מומר רק כאשר הוא כופר ממש, ומכיוון שהאנשים האלה נחשבים כבנים שנשבו (כמו הצדוקים שלא מעיזים פניהם כנגד גדולי הדור) – הוא אמר שאולי מחללי השבת הם לא כפי שהיה פעם, הם תינוקות שנשבו ובאמת כן מודים בבריאת שמיים וארץ – ולכן הרב עטלינגר אומר שלא נפיל על אנשים אלה את התיק של מומרות ופסילת היין ועוינות ליהדות.

הוא אומר שזה לא מחוור – לא ברור ולא נכון. מסקנת הרב עטלינגר שאפשר לא להיות עויין למשב"פ בהווה, כי הם בעצם לא כופרים ברעיון התיאולוגי של הבריאה והם אולי תינוקות שנשבו – כל זה שטויות, אומר הרב שפירא.

[בשורה 21] הוא מביא את **מסכת חולין:** היה שם תנא שאמר שמשב"פ הוא כעובד ע"ז, ומעשי חילול שבת בפרהסיא הוא כעבודה זרה, משום שהמחלל שבת כופר במעשי ה' יתברך שלא שבת כמו הקב"ה במעשה בראשית. מי שנוקט בעשיית מלאכות בשבת, שאסורות, מראה שהוא לא חושב שהאל שבת ביום השביעי.

אם כן, כשמחלל במלאכה, במזיד ובכוונה תחילה, בפרהסיא, הרי הוא כופר בשביתת הקב"ה בשבת. הקובע הוא לא האמונות התיאולוגיות, אלא ההתנהגות דה-פקטו. ההתנהגות בפועל, משב"פ או לא, מכריעה. הקידוש של אדם זה לא עוזר לאיש. המנוחה שלו קצרה ממה שצריך להיות, ולא שווה דבר. אין שביתה לחצי שבת. האמירה של קידוש לא משנה דבר – הרעיון של הרב עטלינגר לא נכון.

נסכם עד כה: היחס כלפי הדת של אנשים אלה לא משנה, אפילו אם הם מקדשים בשבת – זו ההתנהגות שקובעת.

ב.

[שורה 28] הטענה השניה של הרב עטלינגר היא טענה שמדובר בבנים שנשבו. גם טענה זו מותקפת ע"י הרב שפירא: **ההשוואה של הקראים** שהם בנים שנשבו לבין היהודים משב"פ כיום לא נכונה! זה לא רלוונטי ליהודים במדינות אשכנז!

כשאמרו שהקראים הם כמו תינוקות שנשבו, הכוונה היא לקראים במדינות אחרות, שאין שם בכלל יהודים – הקראים האלה גדלו שם ולא הכירו שום יהודי!
קראים שונים לגמרי מקהילות יהודיות.

הקראים הם אומה בפני עצמם, ואין אפשר להם בכלל לדעת את מנהגי ישראל, כי הם שוכנים רחוק מישראל. על כן, לגבי אלו חשבו שאין לחשוב אותם כמחללי שבת ועוברי עבירות דאורייתא. הם לא מזידים דאורייתא, ורק מרבנן פסלום.

אך זה לא קשור בכלל ליהודים! החילונים בימינו, שחיים באירופה, הם לא אומה ללא קשר לקהילות היהודיות. לא מדובר בתינוקות שנשבו שלא נבוא אליהם בטענות. הם יודעים את ההלכה.

ג.

[שורה 35] התייחסות **לרב אסאד:** רב חשוב מהונגריה, בדור שלפני כן. הוא מביא את מהר"י הרב אסאד: הוא אמר שאסור לדחות את החילונים, צריך למשוך אותם שיתקרבו לקהילה היהודית המסורתית – ולא להרחיקם, כדי שלא יתפקרו יותר.

שלא נאבד אנשים אלה! הם עדיין באים לביה"כ, רוצים לעלות לתורה, להצטרף למניין – יש להם עדיין משהו יהודי בהם.

אסור להגיד לאדם זה, שהוא גוי – זה יבריא אותו מעם ישראל. **הפעלת סנקציה (נידוי) ← המרת דת.**

הרב שפירא תמה גם על כך: הוא תמה כיצד מפרים את הדעה בשו"ע, של הרמ"א – שצריך לנדות אדם, אפילו אם אנו חוששים שהוא יצא לתרבות רעה.

הרקע לנידוי: המקרה הקלאסי שהיה בפני הפוסקים בימה"ב: יש יהודי שנוהג בניגוד לדין ותקנות הקהילה, ובעצם אדם זה צריך להפעיל נגדו סנקציה: סנקציה הנידוי – לא להתחבר, לא לעשות עימם מו"מ, לא לאפשר להם להשתתף בחיי ביה"כ – והסנקציה היא כדי להביא אנשים אלה לדרך הישר. זוהי תקנת קהילה שאפשר לעשות נידוי לאדם לפיה. **הרקע לדברי הרב אסאד ודברי הרמ"א:** או אז הולך המנודה ומאיים שהוא יתנצר אם יפגעו בו וינדו אותו – וכל זה על מצפון המנהיגים והקהילה. הוא וכל משפחתו יתנצרו. **מה עושים?**

א. דעת הרב אסאד: לוותר לו, לדחות את העונש. שלא יתנצר, לא להרחיק.

ב. דעת הרמ"א: כשמנדים – מנדים! לא חוששים שהאדם יצא לתרבות רעה. כי אחרת אנחנו נהפוך את הקהילה לאימפוטנטית – כל אדם יגיד שהוא נוטש את הקהילה, ולא יהיו לקהילה שיניים. זה לא שיקול.

והערה נוספת שלו: הפקפוק של השו"ע על הרמ"א, מכל מקום, הנקודות-כסף, התשב"ץ וגדולי האחרונים – כולם נקטו בדעת הרמ"א. המדיניות הנכונה: **אם צריך להטיל סנקציות – נטילן – בלי חשבון לתוצאות.** מוסר דאונטולוגי: הרשע יקבל גמולו, ללא תלות בתוצאות. הדין יכריע. ואפילו אדם זה יתפקד ובניו יהיו קבצנים ואף הם יתפקרו.

ועוד: כאשר הרב אסאד דרש להפסקת הסנקציות, הוא לא יכול היה לעשות כן – **והטיעון של ירידה נוספת של אדם זה דתית, לא נכון!**

מחלל שבת בפרהסיא = מומר לכל התורה – הוא כמו גוי. אין מה לדבר על כך! הוא לא יכול "להתרחק יותר". האדם הזה פונקציונאלית כגוי, כבר – הוא נמצא במקום הקיצוני ביותר גם כך.

שים לב: הוויכוח בין הרב אסאד לשפירא דומה להבדל בין נומינליזם (הגדרה שמית היא הקובעת) לריאליזם (הסתכלות על המציאות, ואין שלא נקרא לכך, זה לא משנה את העובדות):

העובדה שהגדרנו הלכתית משפטית אדם כגוי – האם זה באמת אומר שחברתית, מצבו כגוי? לא! הנה לפנינו אדם שהוא מוגדר משפטית כגוי, אבל הוא רוצה לבוא לבית כנסת, לעלות לתורה, להשתתף בתפילה, הוא אומר קידוש אצלו בבית, ובאמת הוא לא ממש גוי – בני משפחתו יהודים – הוא משתתף בקהילה! הוא רוצה להיות חלק מהקהילה.

הרב אסאד אומר, שריאלית לא מדובר בגוי. אין להתייחס אליו כגוי, כי זה ידחוק אותו מהקהילה בפועל.

הרב שפירא אומר: אל תדבר איתי כך – אני רואה את המציאות דרך עיני ההלכה – אם ההלכה מגדירה אדם זה כגוי, מבחינתנו הוא גוי – הוא לא יכול להתרחק יותר, כי ההלכה, המשפטית, הגדירהו כך וקובעת מציאותו.

ולכן הרב שפירא אומר: לא משנה אם אלו רוצים להיות חלק מהקהילה, ולא משנות ההשלכות של אי הנחמדות כלפיהם. יש למצות עימם הדין, ולהתייחס אליהם כמי שהגיעו לשאל התחתיות מבחינת היהדות. שום ידידות, התחשבות ומאור פנים, לא רלוונטיים במצב זה.

נסכם טיעון זה: הקביעה: מחלל שבת בפרהסיא = גויולא יהודי.

הרב אלעזר שפירא – קביעה לוגית זו במקורות היא הבסיס. אדם זה הוא כגוי. זוהי קביעה משפטית, לוגית – לא אמפירית סוציולוגית. אדם אולי גר בשכונה יהודית, כל חבריו יהודים, הוא מקיים מסורת תרבותית ודתית יהודית (מדליק נרות, בא לבית הכנסת ביוה"כ): סוציולוגית חברתית אדם זה הוא חלק מהחיים היהודיים במקום הזה. לא פחות מיהודים אחרים – אלא שהוא משב"פ.

הרב אסאד התייחס לקביעה זו כהלכתית גרידא, אך הוא אומר שבאמת-באמת, אנשים אלה מחוברים ליהדות ואנו לא רוצים להרחיקם אפקטיבית. אנו לא רוצים התנתקותם מהיהדות. הקביעה שמבש"פ הוא גוי, זוהי קביעה משפטית, ומתפקידי כרב לדעת שקביעה זו אינה קביעה על החיים הממשיים.

הרב אסאד: יש לקחת בחשבון שיקולים חוץ הלכתיים.

הרב שפירא: ההלכה היא הכל. בתור רב לא משנה לנו מה קורה עם אדם במציאות. ההלכה, נומינלית, היא הקובעת – והמציאות האמפירית אינה רלוונטית. לא נתחשב באדם שההלכה הגדירה כמומר לכל התורה כולה.

.ד

הבדל נוסף: הרב שפירא רוצה להרחיק אותם דווקא, לא רק להשאיר אותם במקום המרוחק זהיום. מדוע? כי הם עשויים להשפיע עלינו לרעה!

הרב שפירא רוצה גם רוצה לנקוט ביחס עוין כלפי אנשים אלה ולא להתייחס אליהם בסלחנות. ומעבר לאמירה "מה זה שנתפקרו עוד יותר? אם מחלל שבת הינו כמומר, הרי לא יוכל לפקור – אין לו לאן להדרדר מכאן."

וכבודו דמהר"י אסאד זצ"ל במקומו מונח. ובודאי אין לעשות זה אפי' לסניף להיתרא, ויתפרדו כל פועלי און, **אדרבא זהו חשש שגזרו חז"ל כדי שלא ילמד ממעשיו ואנן ניקום ונבטל זאת בסברות כרסיות ולהתיר כדי שנוכל להתחבר עמם ולקרבים ברוע כמ"ש [כמו שכתב] שם ועי"ז [על ידי זה] ילמדו ממעשיו הרעים. כי אפקורוס ישראל כ"ש [כל שכן] דפקר טפי ויש לחוש יותר שילמדו ממעשיו כשיתחברו עמו משילמדו ממעשיו עכו"ם כנודע א"כ בודאי ישתקעו הדברי' ולא יאמרו.**

זוהי תקוותו של הרב שפירא בדעתו הקיצונית. לטעמו טוב אם אותם עבריינים יתרחקו עוד יותר מהקהילה היהודית. **עמדתו, כך, מתחדדת מול עמדת הרב אסאד, שרוצה להשיבם למוטב.**

הוא דווקא רוצה שהם יעזבו את הקהילה היהודית!
הוא מנמק זאת בחשש שישפיעו על קהילתנו, וטוען כי יש להתמקד בגרעין הנשאר, שיהיה צודקת וטהור יותר לפי ההלכה. אין לבטל זאת בסברות שונות, אין להתיר קשר עם החילונים. וכן, אפיקורס, בוודאי יתפקר עוד יותר, ויזיק לנו יותר ויותר.

ונימוק נוסף לכך: היהודי הזה ישפיע על הקהילה מבפנים, יותר מאשר הגויים. נסכם:

בדבריו מהפך כפול.

א. הרב שפירא: משב"פ גרוע יותר מגוי, בהיותו ומסוכן בהשפעתו היהודים הטובים לרעה, יותר מאשר הגוי.

❖ כלומר, לפני הרב שפירא – משב"פ = גוי.

❖ לאחר הרב שפירא – משב"פ גרוע (>) מגוי.

ב. הרב שפירא: משב"פ צריך להרחיקו מהקהילה – כדי להגן על הקהילה.
חז"ל אמרו שצריך שלא להיות בקשר עם משב"פ ומטרתה של קביעה זו הייתה שבהרחקת משב"פ הייתה סנקציה, שתגרום לו לשקול מעשיו בשנית ולהתיישר עם הנורמות החברתיות.

❖ הרחקה טרם הרב שפירא – סנקציה לטובת המשב"פ, למען יישר קו עם הנורמות. אפשר לעשות זאת כאשר החברה הנורמטיבית היא הרוב, ויש מיעוט של סוטים שעליהם מפעילים סנקציות כדי שינהגו כמו הרוב. אותו מיעוט סוטה יחטוף סנקציות, מהקהילה הקלאסט – ויחזור למוטב.

❖ הרחקה אליבא דהרב שפירא – סנקציה לטובת הקהילה ולרעת המשב"פ. הרב שפירא הופך הקערה על פיה: הקבוצה החרדית היא נאמנה ואותנטית, אך למצער, מיעוט בחברה היהודית, ולכן מטרתנו היא להתרחק מהגורמים שיפגעו באותו גרעין מיעוטי. ההרחקה של הסוטים איננה על מנת לישרם – התאיישו מהם, אין שום תקווה שיחזרו למוטב. הדאגה נתונה לאילו הנאמנים לערכי היהדות האורתודוכסית החרדית האמיתית.

ומכאן, התייחסות הרב אסאד לא נכונה לחילונים – אין להותירם בקהילה, הם מזיקים לדבקים בה' ובתורתו.

חלק ב' לתשובה: הפרוצדורה הטכנית:

ונהנה דבריו לגבי נטל ההוכחה – מתי אדם משב"פ?

[ובשורה 161 לדברי הרב שפירא – שו"ת מנחת אלעזר]

ברגע שברור שמישהו חילוני ומחלל שבת, אפשר וצריך להתרחק מהם במהירות, שכן הקשר עימם הוא סיכון. ועתה הוא נכנס למקרה ספציפי: מחלל שבת בפרהסיא אכן אוסר יין במגעו.

המינימום להוכחה שכך: כאשר ישנה שמועה שאדם זה מחלל שבת.

הרב שפירא מביא מקרה: הדוקטור היהודי שמחלל שבת בפרהסיא.

יהודי קנה יין מדוקטור יהודי, בחזקה שהיין כשר, והוא גילה שהדוקטור המשב"פ נגע ביין.

אז מה נעשה, בדיעבד? האם ניתן למצוא צד היתר לכך?

הרב ההוא שבדק זאת מצא צד היתר להתיר את היין: לא ידוע שדוקטור זה משב"פ ושלא ברור שהוא נגע ביין.

הרב שפירא, לא מסכים: צריך עיון לבדוק האם יש היתר ליין שנקנה מהדוקטור הפושע.

❖ **והערה כללית כלפי כל הדוקטורים היהודיים:** כל יהודי שלמד באוניברסיטה, בגימנסיה, ולמד לימודי

חול, יחשב כ"כל באייה לא ישובו" – זהו מקום פולחן של ע"ז – ההולך שמה, כבר לא חוזר. זוהי סביבה

הרסנית ומשחיתה. ולכן לא היה צריך לבדוק אם מדובר במשב"פ – חזקה שאדם זה משב"פ.

ולכן יש לעמוד בפני הניסיון הזה, ואולי רק אחוז בודד מהיהודים שלומדים שם נותרים כיהודים. גם

מיעוט דמיעוט לא ינצל מהם בהכשר.

[וכיצד היו מלומדים? בימי רמב"ם – הוא היה יחיד ומיוחד בלמדנותו, ובימיו כולם היו דתיים – אמנם

מוסלמים, אך לא כופרים, בימיו לא היו גימנסיות].

מסקנה: בימינו לא צריך שמועות ספציפיות. ברגע שמישהו שייך לציבור שלמד בגימנסיה שם לומדים כפירה,

הוא יחשב לפוקר ולפושע ויינו פסול והוא לא מהכשרים והטובים.

ישנם מגזרים שלמים ביהדות שהם פסולים לכתחילה בשל מסלול החיים של ההשכלה, שבתרו בו.

חלק ג' לתשובה: איסור הנישואין: איסור שתיית יין ואיסור הנישואין עם "תינוקות שנשבו"
[שורה 195] **שוב ראיתי** בשו"ת מהר"י אשכנזי (להג' מזלאטשוב זצ"ל) חיו"ד סי' ט"ז שכי' בפשיטת דהמחלל שבת בפרהסיא אינו אוסר יין במגעו ושרי ליי מארי' בהוראה כזו שנעלם ממנו דברי הריב"ש המפורשים שאוסר יין במגעו וכן נראה במבי"ט כנ"ל.

הרב שפירא מביא רבנים נוספים ותוקף אותם, אחד לאחד, ומראה מדוע יש להיות ביחס עוין כלפי משב"פ. **המחבר תוקף את הרב אשכנזי** שאמר שמשב"פ אינו אוסר יין במגעו. **הוא פותח ואומר**: ושרי ליי מארי' – שה' יסלח לו, על ששכח דברי המחברים בימה"ב, **הריב"ש** שקבע כי משב"פ אוסר יין במגעו וכן **המבי"ט**. ומה שהרב אשכנזי כתב שהיין אוסר משום חיתון, לא רלוונטי ולא מדוייק:

[שורה 219] ע"כ בודאי אוסר בפושעי זמנינו שמחללים שבתות בפרהסיא והמה נמשכים אחרי דעות נפסדות שלמדים מהמורים הרעים בילדותם או מאבותיהם שהשרישו שורש פורה רוש ולענה מכת הכופרים המתחדשים שהתחילו בדורות הקרובים בעו"ה ובזה **שייך בודאי איסור חיתון מטעם שלא ילמוד ממעשיהם הרעי' מכת הרעה הזאת** שאומרים אין תורה מן השמים רק כל איש הישר בעיניו יבחר לו איזה מצות מדת תוה"ק להתנהג בהם כדי שיקרא איש יהודי לפי דעתו הנכזבה ואף שהבאים אחריהם המה (רבים מהם) דומים כתינוק שנשבה לבין העכו"ם אבותיו הפושעים מ"מ הרי השורש נמשך מכפירת המורים המתחדשים ע"כ בודאי באמת ששייך איסור חיתון כדי שלא יתערב בהם ולא ילמד ממעשיהם וזה מובן בפשיטות.

המורים בימינו השרישו בילדים בזמננו עצים מרירים, שורשים ויסודות ארסיים ונוראיים. הילדים של החילונים בימינו הם מכת הכופרים.

ולכן, כאשר דיברו באיסור סתם יין של גויים, והתכוונו למניעת קשר בין יהודים לגויים כדי שלא יתיידדו ויתחתנו, דיברו על הרחקת קשרי חיתון עם ילדי הגויים.

אך לא נכונים דברי הרב אשכנזי, שאמרו שלא צריך לאסור יינו של יהודי משב"פ – אין סיבה לאסור השתייה עימו!

והנה המהפך הנוסף של הרב שפירא:

בדיוק לכן אוסר לשתות עם משב"פ! כיום צריך לאסור החיתון עם היהודים האלה – הם יחשבו אפקטיבית כגויים מבחינת התנהגותנו כלפיהם – לא רק בשאלות של מניין, עליה לתורה ושתיית יין. **אסור גם להתחתן עם החילונים [בדיעבד הקידושין יתפסו, אך אסור להתחתן עימם].**

ואיסור החיתון, טעמו כמובן לעיל, הוא שלא תהיה השפעה רעה של בן הזוג החילוני על בן הזוג הדתי.

אם יהודי בוחר לעצמו חלק מהמצוות, זה דבר של כפירה. דבר מסוכן – אסור להתחתן עם הכת הזו, שלא מקבלת את העיקרון שהיהדות היא עסקת-חבילה. זוהי כת שבימינו מכונה "מסורתיים": הם רוצים להתקרא יהודים ועם זאת לא לשמור על כל המצוות.

בן כת זו לא מקבל את כל התורה כחטיבה מחייבת אחת במאה אחוז, אלא בן כת זו, הוא בוחר לעצמו מה טוב לו. השורש של הילדים הרעים נמשך מכפירת המורים המתחדשים, ולכן מובן איסור החיתון עם ילדי החילונים.

ולכן: תינוק שנשבה, המטאפורה לאדם שגדל בסביבה תרבותית לא דתית, ולכן אין לבוא אליו בטענות – המחבר אומר שהוא לא יבוא אליו בטענות. אדם זה הוא אכן תינוק שנשבה. אחרי שהכרנו בכך – מה זה אומר, שעלינו להתחתן איתו? לא ולא! זו לא שאלת אשמתו, אלא זו שאלת הנזק שיגרם לנו עם נתחבר עימם! זו לא אשמתם שהם חולים! אך יש להתרחק פן ידביקו אותנו! לא נתקרב אליהם ובוודאי שלא נתחתן עימם.

- הסיבה להרחקת משב"פ, שבאשמתם או לא באשמתם, לא קשורה להיותם מורדים ורשעים – וגם אם נניח ששום דבר איננו באשמתם – אסור להתחבר עימם ואסור להתחתן עימם. בכך צעד הרב אלעזר שפירא צעד נוסף קדימה.

שאלות ותשובות מנחת אלעזר חלק א' סימן ע"ד הרב שפירא בעזה"ת . לידודי וכו'.

ע"ד שאלתך אם באמת ברור האיסור של יין שנגע בו מחלל שבת בפרהסיא, משום דרבים אומרים הפי' בסי' קי"ט ביו"ד שהמחלל שבת בפרהסיא יינו אסור היינו שאינו נאמן עליו אבל אינו אוסר במגעו ז"א ותמהתי על האומרים כן דהא ברי"ב ש סי' ד' מפורש בזה"ל או חילול שבת בפרהסיא הרי הוא כנכרי לכל דבר ואוסרין יין במגעו וכ"כ בבה"ג חולין כמו שהביאו כבר האחרונים. וראיתי לעורר ולהודיע על מה שראיתי בשו"ת בגין ציון החדשות להגמרה"י עטלינגער ז"ל (סי' כ"ג) * מילתא דתמוה קא חזינא במחכהדר"ג כי הנה פסק להלכה דיינם שנגעו בו הוא יי"נ כמ"ש במבי"ט שהביא הנקה"כ ביו"ד סי' קנ"ד דהקראים כיון שהם מחללים מועדות הוי כמחללי שבתות ואוסרים יין במגעו וכ"ו אך עכ"ז בסוף דבריו צידד דהמקילים יש להם על מה שיסמוכו שבעו"ה פשתה המספחת ברובם ויש בהם שמתפללים תפלת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת במלאכת שבת דאו' או דרבנן והרי המחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה ע"י תפלה וקידוש ובפרט בניהם אשר קמו תחתיהן דומים לתינוק שנשבה לבין העכו"ם כמ"ש המבי"ט שם דאפשר שצדוקין שלא הורגלו בתוך ישראל ולא ידעו לעיקרי הדת ואין מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשיבי מזידין עכ"ל. ותמהני על מ"ש דהמחלל שבת נחשב כמומר רק מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא משא"כ זה דמודה ע"י תפלה וקידוש אף שמחללו אח"כ בזדון עכ"ל. וזה לא מיחוור דהא ש"ס ערוך הוא בחולין (ה' ע"א) ע"ש בפירש"י דהאי תנא חמיר לי' שבת כע"ז משום דהמחלל שבת כופר במעשי הש"י שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית ע"ש וא"כ כשמחלל במלאכה במזיד בפרהסיא הרי הוא כופר בשביתת הקב"ה בשבת ששביתת הקב"ה ה"י כל הלילה וכל היום יום השביעי ומה אהני בקידוש שעושה וכי יש שביתה לחצי שבת ישתקעו הדברים ולא יאמרו להקל ע"ז בינו.

[משורה 47] וגם לא דמי לגמרי הכופרים בעו"ה בימינו גם במדינות אשכנז להקראים ששוכנים במדינות שאין שם ישראל דהקראים אינן מתאחזין ומתאחדים כלל באומה ישראל והמה אומה בפי' ואין באפשרי להם לידע כלל ממנהגי ישראל כיון ששוכנים גם רחוק מערי ישראל באלו חשב המבי"ט להסתפק דאין לדונם כמוזדין דאורייתא רק מדרבנן פסלו אבל אין זה ענין כלל להתיר בנידון דידן (ויפה עשו המו"ל בבנין ציון שהעמידו התשו"י ההוא בסי' כ"ג אשר נדפס מקודם לסי' ההוא שמאז והלאה נדפסו פסקים שלא להלכה למעשה).

[משורה 124] וגם מ"ש שם במהר"י אסאד ז"ל ומה גם כעת היום בזמנינו פרוץ מרובה אין להרחיקם כ"כ ולדחותם בשתי ידים חלילה שלא יפקרו טפי ויותר טוב לקרבם בזרוע עכ"ל. ותמהתי שהוא כנגד דין המפורש בש"ע (יו"ד סי' של"ד סעי' א') ברמ"א שמנדין למי שהוא חייב נידוי אפי' יש לחוש שע"כ יצא לתרבות רעה אין לחוש בכך ואף שהט"ז פקפק שם מ"מ הנקה"כ החזיק בדעת הרמ"א וכן התשב"ץ וגם גדולי האחרונים כמובא שם בפת"ש וא"כ כ"ש מזה שאין להתיר לשתות מיין המחלל שבתות בשביל זה שלא יפקרו טפי (ובפרט מה זה יפקרו עוד טפי אם מחלל שבת דינו כמומר הרי לא יוכל לפקור טפי)

[שורה 149] וכבודו דמהר"י אסאד ז"ל במקומו מונח. ובדאי אין לעשות זה אפי' לסניף להיתרא, ויתפרדו כל פועלי און, אדרבא זהו חשש שגזרו חז"ל כדי שלא ילמד ממעשיו ואנן ניקום ונבטל זאת בספרות כרסיות ולהתיר כדי שנוכל להתחבר עמם ולקרבם בזרוע כמ"ש שם וע"ז ילמדו ממעשיו הרעים כי אפקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי ויש לחוש יותר שילמדו ממעשיו כשיתחברו עמו משילמדו ממעשי עכו"ם כנודע א"כ בודאי ישתקעו הדברי' ולא יאמרו.

[שורה 161] ע"כ בודאי פשוט דמחלל שבת בפרהסיא אוסר היין במגעו וכשנתפרסם בלבד כנ"ל. וראיתי בשו"ת אוריין תליתאי (לה"ג מהארעדיקענקא) סי' ל"ט ומ' מזה וכי ג"כ לאסור. אך מ"ש שם צדדי היתר בדיעבד כשקנה כבר ישראל היין מדקטר יהודי ונודע לו אח"כ שהיין לא נשמר ממגע הדקטר שקנאו ממנו ולע"ד צ"ע אם שייך לומר שיש חזקת היתר להיין שנקנה חזקת היתר עד שנודע מהחשש איסור ממגע הדקטר שקנאו ממנו ולע"ד צ"ע אם שייך לומר שיש חזקת היתר להיין שנקנה מדקטר פושעי ישראל כזה וגם סתמן של הדקטר שבימינו שלמדו בגימנאזיום המה בכלל בעו"ה כל בא"י לא ישובון ר"ל כי לומדים שם בעניני הטבע דברי כפירה מהמורים הרעים, זולת מעט מזעיר נער יכתבם שעומדים על נפשם בניסיון (ובמדינת אשכנז ימצאו מהם כמה וכמה שמחזיקים עכ"ז באמונתם ובתומתם אבל) במדינתנו הניסיון הראוני בעו"ה כי כמעט גם מיעוטא דמיעוטא לא ינצל מהם לצאת בהכשר

[שורה 195] **שוב ראיתי** בשו"ת מהר"י אשכנזי (להג' מזלאטשוב זצ"ל) חיו"ד סי' ט"ז שכי' בפשיטת דהמחלל שבת בפרהסיא אינו אוסר יין במגעו וש"י לי' מאר"י בהוראה כזו שנעלם ממנו דברי הריב"ש המפורשים שאוסר יין במגעו וכן נראה במבי"ט כנ"ל.

[שורה 219] ע"כ בודאי אסור בפושעי זמנינו שמחללים שבתות בפרהסיא והמה נמשכים אחרי דעות נפסדות שלמדים מהמורים הרעים בילדותם או מאבותיהם שהשרישו שורש פורה רוש ולענה מכת הכופרים המתחדשים שהתחילו בדורות הקרובים בעו"ה ובה שייך בודאי איסור חיתון מטעם שלא ילמוד ממעשיהם הרע"י מכת הרעה הזאת שאומרים אין תורה מן השמים רק כל איש הישר בעיניו יבחר לו איזה מצות מדת תוה"ק להתנהג בהם כדי שיקרא איש יהודי לפי דעתו הנכזבה ואף שהבאים אחריהם המה (רבים מהם) דומים כתינוק שנשבה לבין העכו"ם אבותיו הפושעים מ"מ הרי השורש נמשך מכפירת המורים המתחדשים ע"כ בודאי באמת ששייך איסור חיתון כדי שלא יתערב בהם ולא ילמד ממעשיהם וזה מובן בפשיטות.

הרב שטרנבוך

ממשיך את השקפתו של הרב אלעזר שפירא. הרב שפירא חי בתחילת המאה ה-20, רב זה חי גם מעבר לאמצע המאה ה-20. **אף הוא דן בשאלה האם משב"פ אוסר יין.**

[שורה מס' 20]

אותה עמדה שראינו קודם אצל הרב שפירא. הוא ממשיך את ההתקדמות של הרב שפירא. גם לפי דבריו, אמנם נאמר בספרות המקורית שמשב"פ הוא כמו גוי: אך למעשה הוא יותר גרוע מגוי.

מדוע?

כיוון שאכן, כתוב במקורות שמשב"פ הוא כעובד ע"ז. כך היה בעבר. אך עכו"ם שבינינו, באמצע המאה ה-20, הגויים שבסביבותינו אינם עובדי ע"ז. יש אמנם גויים, אך רובם מונותאיסטיים!

פעם, חז"ל קבעו כי יהודי משב"פ הוא כמו גויים עובדי עבודה זרה, שהיו לעומת היהדות. אלא שבינתיים כל הגויים הפסיקו להיות עובדי ע"ז. הם הפכו למשהו אחר, מונותאיסטיים. אין ע"ז בקרב הגויים.

ומי נשאר? היהודים שנחשבים כגויים ע"ז! היהודים, הם הגרועים ביותר.

המדרג הוא כזה:

א. יהודים כשרים.

ב. גויים מונותאיסטיים.

ג. יהודים משב"פ שנחשבים כעובדי ע"ז קדמונים.

רק היהודים כיום, מחללי השבת בפרהסיא, הם עובדי ע"ז אמיתיים.

והנה הוא מביא סייג:

- א. **אך כדי לעשות זאת, צריך שיהיו משב"פ שעושים דווקא נגד, מול עשרה מישראל.** שיהיו חצופים.
ב. **והאחרונים היו מקלים וקובעים:** לא כל מחלל שבת הוא בפרהסיא ומתחצף – רק מי שמתחצף ומעז פניו מול באדם גדול הוא משב"פ לדין עירוב וכו' (מי שלא מדליק סיגריה, מי שלא נוסע על יד ביה"כ - אינו משב"פ).
רק מי שמחלל שבת בכוונה על יד רב גדול, על יד ציבור דתי, הוא באמת כעובדי ע"ז קדמונים – רק מי שמתריס ומחפש התעמתות.

מסקנה:

ישנם יהודים בימינו, מחללי שבת בחוצות הכרך.

אך לא די בכך להחשיב אותם כעובדי ע"ז, כמשב"פ קלאסיים שהם כגויים קדמונים לכל דבריהם.

הם לא מחללי שבת במובן ההלכתי של עימות ישיר מול הדתיים וההלכה. הם לא מחפשים עימות.

רק מי שיתחצף ויפגע, ויתעמת, ויריב – רק אלה הם כגויים עובדי ע"ז, עם הסנקציות הבסיסיות שבמקורות.

אך כיצד ננהג במחללי שבת בפרהסיא, אנו? בזמננו, כשרוב הציבור כאנוסים, כבנים שנשבו?

פשיטא שצריך להתרחק ממחללי השבת בפרהסיא שהם כגויים, אך מה על רוב הציבור שהוא "כאנוסים" – "בנים שנשבו"? [סביבות שורות 35-40]

כדי לדעת האם לנקוט בסנקצית ההרחקה, נבחן האם זו סנקציה נגד היהודי ספציפית, או כדי למנוע השפעתו?

א. סנקציה המוטלת על מחללי השבת בפרהסיא בכדי שיבינו את חומרת עבירתם, ואם אנוס הוא, אין ראוי לקונסו כמשב"פ. כך היה בתפיסה הקלאסית. **צריך לטפל במשב"פ הספציפי.**

ב. הסנקציה היא על כך שהאדם הוא כעכו"ם ויש צורך **בהצלתו אנו** מהשפעתו. יש להתרחק ממנו אף אם האדם אינו אשם – ולמעשה דווקא במקרה מעין זה – שכן כאשר הוא אנוס, אנו מתקרבים אמנם לחזקו, אך נפגעים – נדבקים בדרכיו.

מסיק הרב שטרנבוך: דווקא מי שהוא אנוס מסוכן יותר מאשר מי שבא להתעמת עם היהדות באופן ישיר. אדם שמחלל שבת בהתרסה, אנו מתרחקים ממנו בכל מקרה, אנו לא משתדלים לקרבו.

יוצא אצל הרב שטרנבוך, מתוך קריאתו של המציאות והעולם היהודי בזמנו:

א. מיעוט היהודים כיום של מחללי שבת בפרהסיא הם העושים זאת מנימוקים רעיוניים ועימותיים כנגד הדת.

ב. האם זה אומר שצריך לקרובם ולהתייחס אל כלל היהודים כי הם לא עושים זאת במזיד, לא ביחס של התנכרות? לא. אם היינו רק רוצים לדכא את רשעותם של מחללי השבת, זה היה נכון, שעלינו לקרובם –

המרצה: ומה בין הרב שפירא לרב שטרנבוך?

* שהרב שפירא טוען שלכולם, תמימים ורשעים, נתייחס כעובדי ע"ז, ולא נקרבים בשל השפעתם הרעה.

* הרב שטרנבוך, לעומתו, מנמק יותר, גם הוא טוען כי כיום מספרם של משב"פ בפרהסיא הקלאסיים, החצופים, נמוך יותר, וכי הרוב כיום הם כאנוסים – אך הוא טוען שדווקא בשל זאת: גוי > משב"פ > אנוס-תמים. דהיינו: הגוי הוא הכי פחות מסוכן – הוא מונותיאיסט. המשב"פ הוא הבינוני במסוכנותו, מכיוון שברור שיש להתרחק ממנו. האנוס-התמים הוא המסוכן ביותר, שכן דווקא בשל תמימותו לא מבחינים אנו בארס הנוטף ממנו.

נסכם החידושים של הרב שטרנבוך:

- א. צריך לנקוט יחס יותר שלילי, ככל שהאדם מחלל שבת בתמימות. קביעה פרדוקסאלית לכאורה זאת, היא כורח המציאות: מטרת ההדרה וההרחקה של משב"פים אינה כדי להטיל עליהם סנקציות ולגרום להם לחשבון נפש באשר להתנהגותם אם רוצים הם בקהילה, אלא מטרת ההדרה היא להציל את הקהילה של שומרי המצוות הטובים והצדיקים מן הסכנה שבמפגש החתרני עם מחללי שבת בפרהסיה. עברניים עויינים (שהם דווקא המיעוט) כנגד המסורת והדת, איש לא יתקרב אליהם ויסביר אליהם פנים. לכן ההלכה לא חוששת מהם כ"כ, לדידו של שטרנבוך.
- ב. קביעה נוספת: ההגיון המקורי שהנחה את חז"ל להטיל איסור על יינם של נוכרים היות ויש להם בנות ותוך התחברות ושתייה עימם עלולים להיווצר שידוכים בין יהודים וגויים, **ההגיון הזה עצמו תקף גם ביחס כלפי חילונים** – ללא קשר אם החילונים הם לוחמניים ואנטי מתוך הכרה ומודעות, או אם הם חילונים פרווה, שאינם עויינים. עצם היווצרם של נישואין בין דתיים לחילוניים בעייתי.

[נדלג משורה 50, שאנוסים ראוי לגזור עליהם, לשורה 67]

ומכיוון שאסור להתקרב לגויים, שזהו שורש הרעיון לא להתחבר הגויים, שייך גם ההגיון הזה בתינוק שנשבה – שהקירוב מסוכן, ואף שלא מתכוון לקלקל החילוני, עצם הקירוב מקלקל וראוי לגזור. נגזור גם על היין שלהם איסור, שלא נוכל להקל עליהם מכיוון שהם תינוק שנשבה – ותמוהים דברי האחרונים שהקלו בכך ולא הבינו את עומק הכוונה שהרב שטרנבוך זיהה וחשבו שהבעיה היא עם משב"פ שעוברים על שבת בהתרסה, ולכן יש להקל בתינוק שנשבה – והוא מתקן: אלו שנשבו הם המסוכנים. [גם כיום, חילוני לא יכול לעסוק ביקב, בינם של החרדים והיהודים].

הנהגות
והנהגות

בב"י יורד ק"ט, מביא דעת הרשב"א שדינו כנכרי לאסור יינו, אבל בהנהגות חתם סופר ליורד (לונדון תש"ו) מצדד בנגיעת מחלל שבת בפרהסיא אף שדינו כעכו"ם לא נעשה כעובד ע"ז, ולשתייה לא נאסר שאין כאן גזירת בנותיהן שבתו מותרת.

(דאף דהרשב"א אוסר בנגיעת מחלל שבת, מ"מ הרשב"א לשיטתו אוסר בסתם יינם בהנאה משום חומרא דע"ז, וכן דעת הריב"ש, אבל הרמ"א והסכמת רוב הפוסקים הוא דסתם יינם כעכו"ם שבזמנינו מותר בהנאה, והא דאסור בשתייה הוא משום עוד גזירה שגזרו בסתם יינם משום בנותיהם, ומש"ה לא נאסר בהנאה, וא"כ במחלל שבת דבתו מותרת מצדד הח"ס להקל וע"ן בארוכה בחכמ"א בנשמת אדם כלל ס"ט דהאר"ך בזה ושם מפרש שיש שני גזירות בסתם יינם והלהרשב"א אסור בהנאה יעושה, מ"מ אינו מוכרע, דאפשר דרך לענין הנאה לא מחמירם כהרשב"א, אבל בנוגע לשתייה מחמירם כהרשב"א והא מחמירין אף לחיוב שני חתומות מחשש נגיעה, וא"כ לענין שתייה, מחלל שבת כעכו"ם לאסור בשתייה וכמובא ב"שך בנקה"כ, דהביא דברי הרשב"א לדינא.)

אמנם נראה שמחלל שבת בפרהסיא בזמנינו חמור מעכו"ם סתם שחז"ל פירשו במחללי שבת שהם כעובד ע"ז, ועכו"ם שבינינו אינם עובדי ע"ז, וחז"ל פסקו במחללי שבת בפרהסיא שדינם כעובד ע"ז מהש שחמור יותר, ולא נמצאים בסמיכותינו עובדי ע"ז כאן היום, וע"כ דינו חמור מאד שמחלל שבת בפרהסיא דוקא הוא כעובד ע"ז ממש, ומאידך גיסא מחלל שבת כעכו"ם רק בפרהסיא, והיינו שמתחצף ומחלל שבת בפני עשרה שומרי שבת, ויש לומר שהאחרונים וכן במ"ב (שפ"ה) הלוא מקילין אפילו אם מתבייש בפני אדם גדול לבד להלל שבת, אין דינו כמחלל שבת בפרהסיא לעירוב, והוא הדין וכ"ש כסדואה ציבור שומרי שבת נוסע לצד אחר, שוב אין דינו כמחלל שבת, ורק בארץ ישראל נמצא היום מיעוט שמתחצפים לנסוע במקומות חרדים שלא איכפת להו כלל, אבל כאן רובם משתדלים לא לנסוע וקיפו דרך אחר אם לפניהם קבוצת חרדים, ולכן קשה להגדירם כחצופים ודינם כעכו"ם.

אמנם נראה שהלוי בטעם פסול מחלל שבת בפרהסיא כעכו"ם, שאם עשו אותו כעכו"ם בגדר קנס שידעו חומר האסור, כשהוא בגדר אנוס כמו בזמנינו שלא קיבל חינוך לתורה, או סכיבתו מקולקל, אינו ראוי לקנסו כמחלל שבת בפרהסיא, אבל אם הוא כעכו"ם, ונאסר פתו ויינו בכדי שנתרחק ממנו, אפילו הוא לא אשם, סוף כל סוף ע"ז הקירוב עמו מתרחקים מדרך התורה והמצות, שהוא אינו שומר, ואדרבה בו ראוי לגזור יותר שהוא כעכו"ם, ממי שעובר במרד ובמעל, כיון שמתעטף בטלית שהוא אנוס ומדמין לקרבו נאחזים בדרכיו ומסוכן יותר, משא"כ במחלל שבת בפרהסיא ר"ל במרד ובמעל בלאו הכי לא מתקרבים לו כ"כ, והגזירה לא שייך בו כמו באנוס שעלולים יותר

(6)

הנהגות
והנהגות

יורה

השובות

ליכשל ללמוד ממעשיו, ואם כן יש סברא שבזמנינו שכאנוסים ראוי לגזור עליהם טפי.

והגם שהמקור להקל כשמתבייש בפני אדם גדול, הוא מדינא דמחלל שבת לענין עירובי חצירות ושם מפורש הטעם דגזור במחלל שבת דאוסר הוא מטום שלא ידור עמו בחצר שלא ילמד ממעשיו ומ"מ הקילו במתבייש מאדם גדול, משמע דבזה אין חשש שילמוד ממעשיו, ונראה דיש לחלק לענין לדור בחצר שהוא הרחקה הקילו כמי שמתבייש מאדם גדול, דחשיב קצת שומר שבת (דשומר כשמתבייש מחשיבות ת"ח) ונכלל בעירובי חצירות, ולא גזרו בו הרחקה מלדור עמו בחצר שיפסול העירובי חצירות, אבל יינם דמביא קירוב ברשע המחלל שבת בפרהסיא אף שמתבייש מאדם גדול ואז אינו מחלל מ"מ כיון שמחלל בפרהסיא עשאוהו כעכו"ם להתרחק ממנו, ואף דבספר ת"ח צידד להקל דע"ז שמתבייש מאדם גדול לא חשיב בפרהסיא מ"מ למעשה אפשר דגם איהו מודה בזה דאין להקל וחשיב בפרהסיא, וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג, וצ"ב.

ולפי זה כיון דשורש האסור בפתם ויינם משום בנותיהם, והיינו הקירוב זה לזה עד שמגיעים אפילו לחיתוך, שייך גם בחינוך שנשבה שהקירוב מסוכן, ואף שלא מתכוון לקלקל, עצם הקירוב זה לזה מקלקל וראוי לגזור, ומעשה פת של ישראל כומר ויינו, ראוי לגזור עליהם, ולא נוכל להקל שהם היום כחינוך שנשבה שגם בהם ראוי לגזור לא לאכול זה עם זה שהקירוב מסוכן, והמהדין דברי האחרונים שהקילו בזה.

ולפי דרכינו קשה להקל בזה"ז במחלל שבת ביינו שהם כאנוסים, דאדרבה בזה ראוי להחמיר יותר שעלולים לטעות להתערב וללמוד מהם, וכמדומני שכן המנהג פשוט לאסור אם נגע מחלל שבת בפרהסיא ונהרין מאד מנגיעתו (אף שכמה מהאחרונים צידדו להקל בזה"ז בדעבד היינו בנגיעה ביין שלנו שהאסור רק מחשש ע"ז דעתם בדעבד להקל בו, אבל משלו ראוי להחמיר שהאסור משום בנותיהם והיינו ההתקרבות עמהם ושייך אפילו הוא כאנוס וכמ"ש (ולשיטת האבני נוד בהשובות חלק יור"ד הל' פת עכו"ם שייך גזירה משום בנותיהם גם במחלל שבת ע"ש).

הרב משה שטערן בחיבורו "באר משה" ברוקלין 1972.

הרב משה שטרן, מיד לאחר השואה נתמנה לרב בהונגריה, וזמן קצר לאחר מכן היגר לארה"ב, שם התקבל כרבה של קהילה וכוכבו דרך בחוגים חרדיים בהיותו מקורב לרבי מסאטמר. מהשוללים, המחייבים והמתנגדים להתקרבות למשב"פ.

השאלה: הוא דן בצירופו של יהודי משב"פ למניין.
בסיס התשובה: הוא אומר שבוודאי חס וחלילה לצרפו.

א. הוא מפתח הסבר רעיוני המעוגן בכתבי התלמוד שראינו, מדוע לא לכלול משב"פ במניין ובכלל בכל פעילות דתית בבית הכנסת.
הוא אומר שידוע לנו, שתפילה כנגד תמידין תיקנו – התפילה, כשנוסדה, נקבע כי היא תהיה בהתאמה ובמקביל לקרבנות שהיו קרבים בביהמ"ק.

ואמנם, נאמר כי יהודי עברייני, חוטא, יכול להיכלל בתפילה בביה"כ – אך עם כל זאת, אין לצרף משב"פ, שידוע שגם קרבנות בביהמ"ק מקבלים ממושעי ישראל, אך מעובדי ע"ז וממחללי שבת לא מקבלים – כך כתוב בתלמוד. "מכס" ולא כולכם - מרוב היהודים, אך מקצת היהודים לא – ממשב"פ ועובדי ע"ז לא מקבלים קרבנות!

ב. **חידוש נוסף שלו: תפילה של מחלל שבת, מכיוון שתפילה כנגד תמידין תיקנו, לא מקובלת על האל.** הקרבן שלו לא רצוי.

הרב שטרן הוא הראשון שמיישם את האנלוגיה בין תפילה לקרבנות כדי להראות שמשב"פ לא נצרפו למניין כי הקרבן שלו לא רשום.

1. והוא מביא את ה"פרי מגדים": מומר לחילול שבת שווה לעובד ע"ז.
2. את רמב"ם: משב"פ הוא כעובד ע"ז, ודינו כפגאני ולא יהודי לכל דבר.
3. כן הוא מביא את "בעל העיטור" (דעה דומה לזו שמצוטטת אצל רש"י, ששולל אותה), שכתב בשם מדרש חז"ל – ושמרו בני" את השבת, ומי ששומר את השבת נקרא ישראל, אך מי שלא שומר שבת לא נחשב בר-ישראל (זוהי דעה קיצונית ביותר בימה"ב, ורש"י שולל אותה מכל וכל – הדעה הזו טוענת שאדם זה לא יהודי לשום דבר ועניין, אך הנה הרב שטרן בשלהי המאה ה-20 מחזיר אותה לתמונה).

[נוכח את הדעות שראינו בימה"ב]
משב"פ:

1. אינו יהודי לשום דבר ועניין הלכתי.
2. אינו כיהודי לפעילות "דתית" אבל כן לתחום דיני האישות.
3. הוא כן יהודי לכל דבר ועניין.

[נסיים להזכיר].

הרב משה שטרן מעדיף את החלופה הראשונה, זו הדעה אשר מסתמן כי הוא תומך בה.

4. והוא מזכיר את החתן סופר (צאצא הרב משה סופר), שהשיב שאסור להעלות לתורה משב"פ ולצרפו למניין. חס ושלוש לקרוא לאדם משב"פ לעלות לתורה, ולצרפו למניין.

וסהדי במרומים, הוא אומר, שהרבה פעמים ישב בחתונה וסעודה ולא היו 10 אנשים שומרי שבת, והוא לא היה מוכן להיות הרב בסעודה ולברך את ברכת המזון בזימון למניין בצירוף שם ה': "תמיד דילגתי תיבת אלוקינו".

והוא אומר שעשה זאת כך שהם לא ידעו זאת, כדי שלא יעלבו.

"ומה שהחמרתי לעצמי כאן יותר מעלות לספר תורה" – הוא אומר שלעיתים היה נאלץ להעלות אנשים לספר תורה, כדי לא לגרום בעיות בקהילה, אך כשאפשר צריך לעשות תרגיל ולא לאפשר לחילונים להגיד "אלוקינו".

❖ **מכאן החידוש: לצורך ברכת המזון לא נחשיב משב"פ, אך גם אין לתת להם לדעת זאת, שלא יעלבו.**

מנקודה זו הוא מתייחס לסוגיות שונות

ג' [עמ' שלישי לטקסט המקור]: **סוחר משב"פ**, שפותח חנותו בשבת, יינו יין נסך במגעו, ואין להקל בשום אופן לשתות יינו, כדי שלא יפקור טפי (הנימוק של הרב אסאד).

הנה הוא מביא מחלוקת של הרב אסאד ומנחת אלעזר (הרב שפירא): **הנטל בהוכחה שאדם משב"פ ומגעו אוסר יין לשתיה** – כיצד נגדיר משב"פ?
א. הרב שפירא, שיותר נלהב, אומר שלא צריך עדות, מספיק שנדע **במפורסם ובשמועה** שאדם זה משב"פ.

י"ב: בישול משב"פ – אסור לאכול, כאיסור בישול עכו"ם – כאילו שגוי מבשל, ולכן לא נוכל לאכול אצלו בבית. ועתה הוא מביא מקורות המבססים את האיסור על בישול של משב"פ.

כ"א: להשכיר או להשאיל משאית (טראק, Truck) או כל רכב אחר למשב"פ, לטווח שכולל ימי שבת, כשהוא רוצה לעבור דירה – אסור בבירור, ואין מקום אפילו להעלות טענה קלה להקל. ואפילו כשמשב"פ יכול להשכיר אצל גוי וכך יהיה הפסד פרנסה, גם כן אסור. הוא מזהיר את צאן מרעיתו מפני עבירות שכאלה.

- יש פה סכנה של פעולה של חילול שבת, וזוהי פעולה של סייענות לרשעות המשב"פ.
- והוא מרחיב: אם אנו מאפשרים לאדם זה לחלל שבת, אין מקום לטענה שממילא הוא יחלל שבת ואנו לא שינינו דבר – **אסור אפילו לסייע.**

- והרחבה נוספת: כשכתוב שם החברה על הרכב, והאדם הזה נוסע במשאית בשבת, זה דבר נוראי, ולכן אין להשכיר להם אם תקופת ההשכרה כוללת את השבת. וגם כשאין השם, הרי שכולם יודעים למי שייך הרכב, ואם יראו את המשב"פ נוסע ברכב של משה שטרן, יהיה בכל דבר רע.

- כמו"כ, ישנה מחלוקת נוספת, **על מי מצווה לא לחלל שבת** – ובגמרא, מוזכר כי גם הבהמה תנוח בשבת – **גם מכשיריו של יהודי ינוחו**. האם זה תקף גם לגבי מפעל וחברה מודרניים? בית שמאי – התורה אוסרת, בית הלל – התורה לא אוסרת. וכרגיל הפסיקה כבית הלל – שהכלים לא מצווים לנוח.

מצא הרב שטרן שישנן דעות שאומרות שאסור בעבירות דאורייתא להשתמש בכלים האלה, והוא אומר שהוא כתב "שמצד הדין אין לחוש לחומרה זה" – אם בא השכן הגוי להשתמש במכונה, אין בעיה לתת לו את המכשיר, אבל לגבי ישראל מומר, עבריו משב"פ או עכו"ם, הוא חושש להקל.

⇒ לגוי ניתן לחלל שבת במכונה, וליהודי לא.

⇒ **הטעם**: זה קרוב מדי לכך שבסופו של דבר יצא איכשהו שיהודי עושה פעולה שאסור לו לעשות באמצעות דבר של יהודי אחר, וזה גרוע מאוד מאשר שגוי יעשה זאת.

סע' כ"ג: אין איסור להשכיר חנות למשך תקופה שכוללת גם שבת. יש פה הפסד מרובה לבעל-הנכס, בעל הנדל"ן. ישנן דעות חולקות, אך **מומלץ, למי שרוצה, שיחמיר, ותבוא עליו ברכה מהשמיים**.

שותפות עסקית: בית הרושת, חנות, עסק, בית מלאכה – אסור ליהודי שומר שבת להיות שותף עם משב"פ בפעילות כלכלית. **בשום אופן לא ולא, חס וחלילה**. מעגלי השותפות של שומרי שבת ליהודים משב"פ מצומצמים.

כ"ג - שידוכים: אסור לשדכן להציע שידוך למשב"פ עם דתיים (ובלשון המרצה: "האתר Jdate אתר נורא הוא!"), אפילו אם המשב"פ מכריז שישמור שבת אם השידוך יצא טוב.

וְחִידוּשׁ: ואפילו משב"פ עם משב"פ אסור לשדכם. אפילו ששניהם יהודים, כי הם יחיו באיסור נידה והדברים ברורים.

כ"ו - חילול שבת בעבור חולה שיש בו סכנה והוא מחלל שבת – "פיקוח נפש דוחה שבת vs. משב"פ": האם חובת הצלת החיים, שבד"כ דוחה חובת שמירת השבת, תגבר גם כאשר החולה המסוכן הוא משב"פ?

מחלל שבת סתם – מותר לחלל שבת להצילו – הוא כמו כל עבריין אחר, הוא לא מומר לחילול שבת, ולכן הוא כיהודי שמותר להצילו.

משב"פ – יש מחלוקת בדבר! לא בטוח שמותר לחלל שבת להצילו. זה לא ברור שמותר לחלל שבת להצילו.

כ"ט – להסיג גבול, להשתלט על שטח של מישהו אחר: במקרא: יש שדה וישנו גבול מסומן ע"י אבנים ביניהם בשטח – בא צד אחד ומזיז את האבנים ומזיז את השורה כך שיהיה לו יותר שטח.

זוהי הסגת גבול – מזיזים את הגבול אחורה, הגבול נסוג, והמזיז מרוויח.

על פי התורה, כתוב "לא תסיג גבול רעך": **האם יהודי משב"פ הוא חברך-שותף-רעך? לא! לכן אין לגבי נכסים של משב"פ, שהוא כגוי לכל דבריו, איסור. מותר להסיג-להשיג נכסים של משב"פ שהוא כגוי.**

• כאשר מחלל שבת נזקק לעזרה ותמיכה באוכל ומשקה – האם מותר לתמוך בו? לפי הדין אסור לתת להם תמיכה, אבל בגלל שאותו אדם נמצא במצב פגיע וחלש, זוהי שעת הכושר לנסות להחזירו בתשובה, ואם נתמוך בו ונעזור לו, אולי נוכל לנצל את מצבו כדי לשכנעו לחזור בתשובה. שיקול תכליתי גובר על שורת הדין לפיה יש להוקיע את מחללי השבת. תכלית החזרה בתשובה של אדם במשבר גוברת על תכלית ההזרה.

• לעניין "גלגול מחילות" – יהודי שנקבר מחוץ לא"י, גופתו צריכה להתגלגל באדמה עד שתגיע לא"י, ורק אז יקום לתחייה. כדי להתגבר על סבל צפוי זה, שמים בתוך הקבר בחו"ל עפר מא"י, ואז אותו אדם יקום לתחייה באתו מקום ולא יצטרך להתגלגל. הרב שטערן אומר שאסור למכור למחלל שבת מעפר הארץ, כי לא צריך לעזור למחללי שבת להימנע מסבלם, אדרבא – שישבלו.

• אין צורך להתאבל על מחלל שבת בפרהסיא אם לא עשה תשובה קודם מותו.

יש כאן מהלך שיטתי בכל תחומי החיים של הדרה של מחללי השבת. תשובות אלו נכתבו בשנת 1972 – תקופה מודרנית.

הקטע השני מדברי הרב שטערן אינו מחדש מבחינת הדין, אבל משקף מהפך שחל בין הזמן שהמחבר היה (בשנות ה-40) בהונגריה לבין הזמן שהמחבר (בעת הזו) נמצא בארה"ב. באירופה לא ניתן היה לסלק מבית הכנסת ומהקהילה את מחללי השבת, אולם בארה"ב אין המצב כך, ויש לסלק אותם. באירופה, הקהילות פעלו מכוח הרשאה של הממשלה, והממשלה דרשה שוויון בין היהודים. באירופה מעמדם של מחללי השבת בבית הכנסת הי טוב בגלל התערבות הממשלה לטובתם. אבל בארה"ב יש חופש דת, ולכן אין שום בעיה לזרוק את מחללי השבת. לכל קהילה יש זכות חוקתית להתאגדות דתית, וניתן להיות קנאים דתיים. מי שנחמד למחלל שבת – מבזה את התורה. לא רק שאסור לענות אמן על ברכתו של מחלל שבת, צריך לבזות אותו, ולזרוק אותו מבית הכנסת. אם הרב אפשר למחלל שבת לעלות לתורה, כל מי שרואה זאת חייב לצעוק ולזעוק, להרתיע ולנסות למנוע מהדבר הזה לקרות. צריך לבזות גם את אותו רב שמנסה להיות נחמד למחלל השבת, כדי שלא ילכו אחריו.

את סוף דבריו כנגד מחללי השבת חותם במילים "כן יאבדו אויבך ה'" – מתייחס אליהם כאויבים של ממש. זוהי גישה לוחמנית מאוד כנגד מחללי השבת, וכנגד כל מי שמנסה להיות נחמד כלפיהם ולתת להם להשתלב בקהילה. לפי גישה זו יש לבזות ולהשפיל אנשים כאלה כמה שאפשר, וזאת ניתן לעשות בעיקר במדינת החופש והדמוקרטיה – רק באמריקה אפשר לקרוא דרור לכל תחושות הקנאות.

סעי' ל"ב:

סעי' ל': האם חברה מסויימת בקהילה היהודית, המחלקת מזון ועזרה לאנשים חולים, יכולה לחלק תמיכתה ולתמוך במחללי שבת? על פי עיקר ההלכה אין ליתן להם.

אך סייג לדבר: בכל זאת שיקול למה כן לתת. שטרן כבר הסביר, הוא אומר, כי מצווה לבקר חולה מחלל שבת. מדוע? כי זה בדיוק הזמן בו אפשר לנצל את ההזדמנות ולקרבו לתורה: "כי עתה הזמן ושעת הכושר להחזירו למוטב...אולי בנקל יהיה אפשר להחזירו למוטב". קל יותר להשפיע על הפגיע והחשוף, לכן נתגבר על הרתיעה.

סעי' ל"ב: האם מותר למכור למשב"פ מעפר א"י, שיתנו בקבר שלו?

[קונים זאת כי תחיית המתים תתבצע רק בישראל, והדבר יתרחש ע"י גילגול מחילות: כשיגיע הזמן לתחיית המתים. אותם שזכו ונקברו בא"י יקומו לתחיה. ואותם אלו מחו"ל יתגלגלו במחילות ויפיעו בא"י ושם יקומו לתחייה. אבל, גלגול המחילות הוא לא נעים. ולכן, אם יש בקבר מעפר א"י, זה יחסוך לעתיד לבוא את הגלגול החובטני ואדם יוכל לקום לתחייה בלי כל זאת] **התשובה:** "בוודאי שאסור למכור אם לא שעשה תשובה".

סעי' ל"ג: האם מתאבלים על מחלל שבת בפרהסיא אם לא עשה תשובה קודם מותו? **התשובה:** אין צורך להתאבל אם לא עשה תשובה קודם למותו.

--

תשובת הרב שטרן ממשיכה מעבר לסעי' אלה – הרב שטרן שהיה רב בהונגריה הרי עבר לארה"ב, ב-1949. לכן בקטעים הבאים הוא מתאר את ההבדלים במגבלות ובחופש הפסיקה בין ברוקלין בארה"ב להונגריה.

לקרוא אדם לספר תורה:

מחלל שבת בפרהסיא מצד הדין לא עולה לספר התורה. עם זאת, הונגריה, "יוראפ", היה מנהג רע שלא אפשר לדחותו – זאת מחמת שפל המצב ורוח גרוע השורר בשלהי מלחמת העולם השנייה. בגלל מצב זה, לא היה ניתן להיאבק במשב"פ כראוי. אך על כל פנים לא נקרא למחלל שבת בפרהסיא לתורה. לא נקרא לכוהן מחלל שבת. ובכל מקרה: **בארה"ב אסור.**

כיבודים – פתיחת ארון הקודש

אם בא משב"פ לביה"כ – אסור לכבדו מעולם. גם לא בהונגריה. אסור לתת לו לפתוח את ארון הקודש למשל. כי זה ביזיון התורה לתת למשב"פ כבוד כלשהו. ואם אחר כיבד את המשב"פ – הוא אמר לו בחשאי שאסור לעשות כן.

בהונגריה: אלא ששם לא יכול היה קבל עם ועדה לאסור כיבוד המשב"פ, גם כי היה שם כבוד כזה, וגם כי הממשלה קבעה שהיהודים צריכים להתנהג בשוויון אחד כלפי השני. הממשלה אסרה להפלות בין יהודי ליהודי (1949).

בלומר: אחרי השואה כל מיני משב"פים התאחדו והיה להם כוח בממשלה. הם היו הרוב. המיעוט שומר השבת לא יכול היה לבזות אותם, מכיוון שכוחם של המשב"פים היה רב ביותר. כך היה ב"ארץ הגר" (הונגריה). שם הוא רצה להיאבק, אך לא יכול היה, עקב גזירת המלכות.

בארה"ב: כל רב ורב שיש לו מניין בפני עצמו, וכן הקהילות שיש להן ברירה לקבל את זה בין המניין ואת זה לא במניין, בוודאי ובוודאי שאסור לקרוא לתורה את מחלל השבת. כל מי שיניח לקרוא למשב"פ מבזה את התורה.

אסור גם לענות אמן על ברכות המשב"פ.

גם אם שילמו ותרמו לביה"כ, אסור לשתוק – צריך לצעוק ולבזות את מחלל השבת בפרהסיא, אפילו שהמתיר הוא רב הקהילה! אסור, גם בבר מצווה, גם בשבת חתן, לאפשר להם לעלות לתורה.

והוא אומר שהוא כתב זאת גם בדעברעצין – ובוודאי שבארה"ב ובשאר מקומות שאין גזירת המלכות עלינו, כל קהילה וקהילה, קטנה ככל שתהיה, צריכה להיאבק במשב"פ. מי שלא עושה כן מבזה קודשי שמיים.

והוא מספר אנקדוטה שביזה מישהו בבר מצווה, והוא אמר לו שיתבע אותו בערכאות – והוא אמר שאינו פחדן – שיעשה את שלו, ואני אעשה את שלי, "וכן יאבדו אויביך ה'".

באופן פרדוקסאלי: קיימת הבלגה רבה יותר דווקא תחת המשטר הקומוניסטי המתערב בנעשה בבתי כניסיות ומונע פעולות הרבנים – זאת לאומת חופש הביטוי והדת בארה"ב. הפלורליזם מאפשר קיצוניות גדולה רבה, מאשר במקומות בהם הפעילות הדתית נתונה באופן כלשהו להשגחת הממשלה.

אחת המטרות והתוצאות היא התבדלות של הציבור שומר התורה של הרב שטרן, לבין שאר הציבורים. כל מי שאינו אחד מהקהילה של שטרן, ידע שהוא לא יכול להיכנס אליו ולבקש כלום – לא בבית הכנסת, לא לשכור רכב, לא לצפות שיתאבלו עליו. נוצר חיץ גבוה בין שומרי התורה האמיתיים לבין האנשים שהם משב"פ.

ספר שו"ת "באר משה" חלק חמישי
סימן צ משה שטערן (שטרן)

(תשובה זו כתבתי עוד בדעברעצין יצ"ו)

א) **בדף** כ"א בחרב ובחנית יצא כנגד המורדים ופושעים שאינם מניחים למול בניהם והארץ לברר וללבן, שמי שבמרד אינו מניח למול בנו אסור לקרותו לתורה, בבקיאות רב כדרכו בקודש, ולבסוף הביא תשוי הגאב"ד ריסקאווא שליט"א שהסכים עי"י עיי"ש וקודם כל שיהא אומר ישר כחו וחילו לאורייתא, שעמד בפרץ למען ברית קודש ששם בבשרינו כראוי וכיאה לאיש רב פועלים אשר אש קודש תוקד בקרבו ועומד לנס עמו, ומה שנוגע לעיקר הדברים הלכה למעשה גם אני כבר נשאלתי בזה מהכפרים סביב לקהילתי שנמצא כזה בעוה"ר אחר החורבן הנורא במספר זעיר בהסביבה והשבתי להלכה ג"כ שאסור לאב כזה לעמוד לפני התיבה ביום היאהר"צ או לקרותו לס"ת וגם לענות אמן אחר קדיש או ברכה שיאמר בע"כ נגד רצון הקהל כי אסור להניחו לומר קדיש וכל דבר שבקדושה בביה"כ, וכבר פסק כן הגאון מאור הגולה בעל שואל ומשיב שנשאל על אחד מהזדים אשר לא רצה למול את בנו באמרו שאף שלא ימולו מ"מ לא יצא מכלל ישראל, מה דינו של האב לענין קריה"ת וכל דבר שבקדושה והשיב (בשו"ס תנינא ח"ג ס"י ס"ד) דאין לקרותו לתורה ואין לצרפו למנין עשרה והוא כאינו יהודי כלל והארץ בדברים נעימים עיי"ש (וכעת אין הספר תח"י להעתיק דבריו, כי אז בתור שאלה היה אצלי) והרי שחד מרבותינו היותר גדול מדור שלפנינו הסכים לכל מה שכתב וכיוון להוראת גאון הדור אור עולם שכל ישראל נשענים עליו בהוראתו בקדושה ובטהרה. [ועיין בתשוי הגאון מקאוונא מהרי"א זצוק"ל בתשוי רע"ז הילדיסהיימער או"ח סי' ה']. ולפי שבאותו זמן בפעם אחת נשאלתי גם על מחללי שבת מה אדון ביה הארכתי לברר הדבר עד שידי יד כהה מגעת ועתה אקצר מאוד ולא אביא רק מה ששייך לספרו הבהיר שהזכיר בדבריו היקרים, הנה אם לצרף מחלל שבת למנין אמרתי בפשיטות שבודאי ח"ו לצרפו דהלא אן קיי"ל דתפלה כנגד תמידין תיקנו, ונהי דקיי"ל בשו"ע (סי' נ"ה סי"א) שעבריינן מנחה לעשרה עכ"ז מחלל שבת אין לצרפו, דהלא גם קרבנות מקבלים מפושעי ישראל ומעע"ז ומחלל שבת אין מקבלים (עיין חולין ה') כמו כן תפלת מחלל שבת שתפלה נגד תמידין תיקנו אינה מקובלת ונדחה מלפני אבינו שבשמים ואיך אפשר לצרפו למנין, ובפי' כתב בפרמ"ג [פרי מגדים] (א"א סי' נ"ה סק"ז) דמומר לע"ז ולחלל שבת דינו כגוי ואין לצרפו למנין עיי"ש, וכ"כ הבעל העיטור בפירוש משמיה דמדרש חז"ל ושמו בני ישראל את השבת מי ששומר שבת מקרי ישראל אבל מי שאינו שומר שבת אינו מקרי בר ישראל עכ"ל (הובא בתשוי חתן סופר סי' כ"ט וסי' מ"ג ועיי"ש עוד בסי' נ"ד) ובתשובה אחרת (סי' כ"ח) נשאל החתן סופר אי שרי לקרות מחלל שבת לס"ת והשיב דחוי"ש לקרותו לס"ת ולצרפו למנין... [המשך בצד השני של דף המקור שצולם לתלמידי השיעור]:

וסהדי במרומים שהרבה פעמים כשישבתי אצל חתונה או סעודה ולא היה עשרה אנשים שומרי שבת רק עם מחללי שבת ביחד מעולם לא אמרתי בברכת זימון "נברך אלקינו שאכלנו משלך" ותמיד דלגתי תיבת "אלקינו" וגם במקום איבה עשיתי באופן שלא ירגי שוואת השומרי שבת הזהרתי על זה שכל אמרו תיבת "אלקינו" ועיין היטב סי' קצ"ט מג"א סק"ב ומה שהחמירתי לעצמי כאן יותר מלעלות לס"ת שא"א להעמיד הדת על תלו, כי כאן אפשר לעשות באופן שלא ירגישו ועוד אינם מבינים הדבר כ"כ ועוד דכאן המזמן אומר את השם "אלקינו" לבטלה ומאוד צריך להיות נזהר בזה ועיין היטב בבאיור הלכה (סי' קצ"ט שבמשנה ברורה) והבן.

ג) מחלל שבת בפרהסיא כגון חנותו פתוח והוא בתוכו, יינו י"י"נ במגעו ואין להקל בשום אופן לשתות יינו כדי שלא יפקר טפי ובשאר מחללי שבת בפרהסיא דוקא בנתקבלה עדות עליו לפני ב"ד להמהרי"א, ולמנח"א אפילו בלא נתקבל עדות עליו אך ידוע ומפורסם בעיר שהוא מחלל שבת מגעו אוסר יין בשתי'.

יב) **בישול** מחלל שבת. אסור כבישול עכו"ם כן הסכמת האחרונים תשוי מהרי"א אסאד (יו"ד סי' לא) שו"ת טוטו"ד מהדו"ג ח"ב סי' ט"ז) וכן יוצא הלכה זו מדברי קמוח"ז מר"ן הח"ס (חחו"מ סי' קצ"ה) דכל מאכליו ומשקיו בחזקת איסור הן. ועיין תשוי קמוח"ז מר"ן הכת"ס (או"ח סי' נ') ובתשוי אבני זכרון (ח"א סי' פ"ב).

כא) **להשכיר** או להשאיל טראק, טרעילער או טעקסי למחלל שבת אסור בבירור ואין מקום לצדד להקל, ואפילו במקום שהמחלל שבת יכול להשכיר גם אצל עכו"ם ג"כ אסור, והגם שאן קיי"ל כהש"ך יו"ד סי' קנ"א (ועיי"ש בדגמ"ר ועיין בספרי חלק זה סי' קנ"ט אריכות רב בזה) דבמומר לחלל שבת ליכא משום מסייע, עכ"ז אסור, לא מיבעי טראק וכן טרעילער דלרובא דרובא שם הבעה"ב או הקאמפאני נכתב עליהן בודאי אסור, אלא אפילו טעקסי שאין שם הבעה"ב או הקאמפאני נכתב עליו רוב בני"א מכירין הטעקסי, וגם אם נימא שלא יכירו הלא יש מאחרונים המחמירין אפילו לשכור ולהשאיל לשבת כלי שעושה מלאכה דאורייתא לנכרי, כי חוששים בכה"ג לשביתת כלי אפילו לבי"ה, והגם שאני ביארתי במקום אחר באריכות שמצד הדין אין לחוש לחומרא זה, אבל לגבי ישראל מומר חוששני מחטוא להקל.

כב) **אם** להשכיר חנויות וכיוצ"ב למחלל שבת בזה נמצא אריכות באחרונים, **המהרש"ם** (ח"ב סי' קפ"ד) והפרי השדה מתירין, ותשוי ערוגת הבושם (האו"ח סי' נ"ד) אוסר, ואין בידי להכריע אבל המחמיר תע"ב מן שמאי, עיין ברמ"א סי' קנ"א שכי' בכה"ג דבעל נפש יחמיר.

ומכאן תוכחה מגולה להיות שותף עם מחלל שבת בשום אופן לא ולא ח"ו, ואין לעשות וחלילה לעשות צעדים וכל מורה המורה היתר בענין זה עתיד ליתן את הדין כי מכשיל את הרבים בזה להחליש ולזלזל בקדושת שבת.

כג) **שדכן** אסור לו להציע שידוך מחללת שבת לשומר דת ומצוה ולהאמין לדבריה שאם יתארסו תשמור שבת וכן להיפך אסור לו להציע שידוך לשומרת דת ומצות עם איש מחלל שבת כשאומר שאם תתארסו ישמור שבת, ואפילו לשדך מחלל שבת למחללת שבת אסור להציע ולשדכן כי ימיו באיסור נדה והם דברים פשוטים וברורים ראיתי בתשוי אחרונים.

כו) **לענין** לחלל שבת בעבור חולה שיש בו סכנה והוא מחלל שבת, עיין בתשוי כוכבי יצחק ח"א סי' י"ג אות י"ג שהביא בבקיאותו דברי הבעלי תשובות בענין זה והיוצא מדבריו שעל מחלל שבת סתם יש לחלל שבת אבל על מחללן שבת בפרהסיא יש חלוקים בדבר.

כט) **להשיג** גבול מחלל שבת מותר (עיין תשוי קמוח"ז מרן הכת"ס חחו"מ סי' כ', ושו"ת פרי השדה ח"ג סי' צ"א).

[כאן יש כמה סעיפים במקור המצולם שהם בכתב 'רגיל' ועל כן לא הועתקו למסמך הנוכחי!]

במצד הדין מחלל שבת בפרהסיא אין לקרותו לס"ת והרי הוא מובדל מתוך הקהל אך המנהג הרע בקהלות שביוראפ שלא היה אפשר לדחותו מקהל מחמת שפל המצב ורוח גרוע השורר כעת אבל עכ"פ אסור לקרות לס"ת כהן מחלל שבת אם יש כהנים אחרים בביהכ"נ וכן אם יש שם ת"ח מפורסם [אבל בארצות הברית בכל אופן אסור].

סהדי במרומים שמעולם לא עשיתי שום כיבוד ולא כבדתי אפילו כבוד היותר קטן וקלה למי שמחלל שבת, כגון להיות פותח ארון הקודש או גלילה או ליתן ס"ת בידו בשמחת תורה להקפה, כי בעיני דבר זה בזיון התורה הוא, ואם ראיתי שאחר כיבד איש כזה בענינים אלו בחשאי אמרתי לו איננו נכון ומקצתם שמעו לדבר אבל בפרהסיא לא יכולתי [בדעברעצין, לא כן כאן בארצה"ב] למונעם בדבר אפילו אם קראו אותו לס"ת מחמת שפל המצב ורוח גרוע של הדור וגם בלא"ה לא היה אפשר למנוע מחמת הממשלה שצוה על הקהילות שלא לחלק בין איש לאיש, וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע וא"א לקיימו מחמת שר"ל רבים הם המחללים שבת (בקהלות יוראפ אחר החורבן של היהדות ביוראפ), וכחם היה רב אצל הממשלה והיו מנצחים בדין לדאבון נפשנו [הנה כל זה נאמר בארצות יוראפ- ובפרט בארץ הגר- שבין אנשי הקהלה היו נמצאים מחללי שבת ולא היה כח ביד הקהל לדחותם אבל בארצ"הב (באמעריקא) שכל רב ורב שיש לו מנין בפני"ע וכן הקהלות שיש להם ברירה לקבל את זה בין הנמנים ולא לקבל את זה בין אנשי הקהלה בודאי ובודאי איסור גמור להניח לקרות לתורה מי שמחלל שבת, וכל מי שמניח לקרות לתורה מחלל שבת הוא בכלל מבזה את התורה ומזלזל בחומר קדושת שבת בזה שנותן רשות לקרות את מי שמחלל שבת בפרהסיא, וכן בודאי אסור לענות אמן על ברכתו, והמניחו לירד לפני התיבה הוא קל בעצמו וניכר בו שאין יראת שמים בלבבו ומחמת אהבת כסף וקצת הפסד ממון מוכר כל דבר שקדוש לנו, ואסור לשתוק והרואה דבר כזה מחוייב לצעוק ברבים ולבזות את המחלל שבת ביחד עם מי שהתיר לו לעלות לס"ת או לירד לפני התיבה אפילו המחיר הוא רב ומורה שלא כהלכה ואפשר שביותר החיוב לבזותו אם הוא רב ומורה כדי שלא יטעו אחריו, והוא ברור כשמש].

כל זה כתבתי בהיותי בדעברעצין שנת תש"ט שגזרת הממשלה היי על הקהלות ולא היי ביד הקהל לדחות את המחלל שבת מקרב הקהלה, אבל כאן בארצות הברית וגם שאר מקומות שאין גזירת המלכות עלינו, וכל קהלה וקהלה קטנה כמות שהיא יכולה לקבל את מי שרוצה בו ולדחות את מי שאיננה רוצה בו, וגם שום איש איננו רוצה בארצ"הב שיקבלו אותו בע"כ, כי אינו רוצה להיות יוצא דופן וגלגל חמישי בעגלה בודאי איסור גמור לקרות לתורה או להעמידו לעמוד או לתת שום כיבוד בעולם בביהכ"נ או ביהמ"ד למחלל שבת, וכן אסור להניח מחלל שבת כהן לעלות לדוכן, ואם יתרגז, יתרגז ומה בכך, וכל העובר על זה הרי הוא מחלל השם ומכבה אורו של תורה"ק ומבזי קדשי שמים. ופעם אחד מבע"ב דקהלתי עשה שמחה בביהכ"נ שלי כאן בארה"ב ובאו הרבה בני"א זרים ידידים מכירים וקרובים של בעל השמחה ורצו לקרות מחלל שבת ומחיתי, והמחלל שבת הזהירני שיעשה קבלנא נגדי בערכאות אמרתי אינני בר פחדן הוא יעשה את שלו ואני אעשה את שלי, ולא עלה לס"ת, והיי' לחרפה ולביזיון, וכך יאבדו אויבך ה'.

הרב דוד שלוש – מתנגד.

הוא רבה של נתניה.

השאלה: האם מותר, בשבת, להציל חייו של חילוני משב"פ?

תשובה: הרב אומר: מותר וראוי להצילם, אך לא כולם.

כלפי רוב החילונים, הוא לא קיצוני – מותר להצילם. אך לגבי מגזר מסויים של חילונים, הוא אומר שלא.

1. רוב החילונים – תינוקות שנשבו

הוא מביא את דברי הרמב"ם לגבי הקראים, ומשווה אליהם את רוב החילונים – הם כתינוקות שנשבו. כך הקיבוצניקים, וגם בני העיר שחונכו בבתי ספר חילונים, אף שרואים בתי כנסת, גם הם יש להם דין של תינוק שנשבה. ההורים שלהם וכל החינוך והתקשורת כולם הופכים אותם למשב"פ. חונכו על ברכי הכפירה.

א. מצווה להצילם ממוות ולקרבתם בדברי נועם והסבר בלשון רבה בתבונה ובדעת – ובכל כללי ההגיון להורות את התורה. האהבה לרעך כמוה הדאגה לשכיר ולפועל, לעני יותם ואלמנה. נלמד אותם את הנועם בשבת. כל זאת גם לגבי ימי חול, וגם לגבי שבת. **לכן מותר לחלל את השבת עליהם.**

מדוע? כי אולי נוכל לשייבם בתשובה, ואם הם לא ישובו, אולי בניהם ישובו. וכמו שאמרו חז"ל: אף על פי שנאמר "וירא כי אין איש" (שמות) [משה רבנו התערב להציל יהודי מוכה ע"י מצרי, למרות שהוא לא היה צדיק, אך משה ראה שיצאו ממנו טובים] ואף שבי"ד של מטה דנים את האדם לחומרה, לפי מעשיו – אין אנו נביאים לדעת אם יצא ממנו אדם הגון, דווקא בחוטא במזיד. **אבל באלה שהם אנוסים מותר להצילם אף בשבת.**

ב. מסיק היקש מעמדת הרמב"ם לגבי ברית מילה של הקראים: ברית מילה שמותר לדחותה אך בכ"ז עושים אותה בשבת גם אצל הקראים, מכאן, הרי שפיקוח נפש כשאינן יכולות לדחות כלל – וודאי שנציל אנוסים! **דהיינו: ברית מילה של בן שנשבה מותרת בשבת אע"פ שאפשר לדחותה; מקל וחומר מותר להציל בשבת ממוות – כשא"א לדחות. מותר גם להציל אדם במקרה של ספק: התמוטט בית, אך לא יודעים אם כלל יש אנשים בבניין. פיקוח נפש דוחה את השבת.**

זהו שיקול דומה לשיקול של הרב שטרן: אף אם יחלל שבת הרבה – הרי שאנוס הוא – גם אם הצלנו אותו, והוא ממשיך לחלל שבת, בכל מקרה גדלו הסיכויים שהוא יחזור בתשובה וישמור שבתות הרבה. היא יכיר לנו תודה אם נדבר על ליבו בעת מחלתו.

ג. דבריו של הרדב"ז בפירוש על רמב"ם שאומר לא להצילם, לא נכונים – כי אנו אף לא ניסנו להחזירם בתשובה, וגם אם ננסה ולא נצליח, עדיין הם נחשבים בניי שנשבו.

כלומר, במאה ה-16 ניתן להבין: כולם היו דתיים והלכו על פי תושב"ע, חוץ מהקראים. ואם הסברנו להם והם המשיכו במרד שלהם, בניגוד למה שעושה כל העם, אפשר להבין את הרדב"ז שאומר לא להצילם. אך כיום, כשרוב העולם מעורער באמונתו, אף אם נוכיח את המשב"פ והם לא ישובו בתשובה – אין להורידם, אסור להימנע מהצילם – כי הם רואים את הדתיים כמיעוט יוצא דופן ולא מבינים. לכן מצווה להצילם, ואולי ע"י קירוב לבבות נצליח להחדיר בקרב ליבם את האמונה.

בעבר – הרוב היה דתי. לעברייני, אפילו שגדל אצל כופרים, אם היו מסבירים לו והוא לא היה מקבל – היינו מוציאים אותו מקרבנו. בימים עברו הרדב"ז צדק.

אך כיום – הרוב חילוני. רוב הציבור היהודי רואה את הדתיים כמוזרים ויוצאי דופן. אז אין להתפלל שהם לא שומעים לנו. אדרבא אולי כתוצאה מהיחס הנחמד של הדתיים, החילונים יחזרו בתשובה.

הוא מסיק מרש"י: "והייתי להם לאלוקים – אעפ"י שאינם לי לעם, ומתוך שאני מקרבם הם יהיו לי לעם."

הרב שלוש שונה מהרבנים שטרנבוך וסופר.

- הם אמרו שהחילונים הם גורם עויין ופושע, ואף אם נאמר כמו הרב שטרנבוך שהם תינוקות שנשבו, עדיין לא צריך להיות נחמד אליהם ולקרבתם, כי הקירוב שלהם יסכן את החרדים האמיתיים ויחדיר למחנם קשר פסול עם חילונים.

- הרב שלוש אומר אחרת: צריך לנקוט יחס חיובי, אוהב ומקרב לחילונים. זו לא אשמתם – והיות שזו לא אשמתם, אין לנו עניין להרחיקם כדי לשמר את מחננו.

במובן זה עמדתו לא חרדית: הוא רוצה קשר ואינטראקציה עם החילונים. הוא למעשה מאשים את הדתיים שלא ניסו להציל את החילונים, ולכן המדיניות לא צריכה להיות כזו שמרחיקה אותם מהדתיים.

2. הדתיים לשעבר (דתל"ש) – הרעים.

1. אלו שהתפקרו מהדת, נולדו וחונכו על ברכי התורה – הם נקראים מינים. כופרים.

אלו אנשים שבאים עם דעות מעוותות, ואי אפשר לתלות זאת בכך שלא קיבלו מידע על תורה ומצוות. התאוות השחירו את נפשם, והם החלו לחלוק על הדת והנביאים, עקרונית. **אסור להצילם אפילו ביום חול, ולא כל שכן בשבת! צריך להורידם לקבר** כמה שיותר מהר.

2. אם הם לא כופרים מעיקרון, אפיקורסים, אלא סתם יש להם תיאבון לתאוות, לא אידיאולוגי – למשל, למסיבות ריקודים בשבת – גם אותם לא נציל. יצויין, כי לא נורידם לבור, אך עדיין לא נצילם.

לאמור:

1. מומר להכעיס. מי שכופר מעיקרון – לא נצילו, ואף נורידו לקבר. אלו המינים. מורידים. צריך להזיק להם.
2. מומר לתיאבון. מי שכופר מתיאבון – לא נורידו לקבר אך עדיין לא נצילו. המתאוים. לא מורידים ולא מעלים.

- פיקוח נפש דוחה שבת רק לשומר שבת, כדי שישמור שבתות אחרות.

כל זאת, אלא אם כן יקבל עליו אותו אדם לשמור שבת. אם אנו רואים דתליש משב"פ מפרפר למוות בשבת – צריך להגיד לו: "יוסי, אתה מחלל שבת מעיקרון ותיאבון. אני לא יכול להצילך אלא אם כן תחזור בתשובה".

- כמו"כ, אם זה סתם אדם, ספק דתי ספק לא דתי, דלא גרע מספק כותי ספק ישראל, נפקח עליו את הגל – ואנו תולים לומר שהוא מסוג תינוק שנשבה.

הדין:

- א. תינוק שנשבה, או אפילו ספק שהוא כותי, ספק תינוק שנשבה – נציל. אפילו בספק נפשות, מצילים.
- ב. אך אם ברור שהוא בא מחינוך דתי ועכשיו הוא משב"פ, לא נצילו.

מיהו דתליש שלא נציל בשבת? תנאים מצטברים.

1. דתליש – קיבל חינוך דתי (מתיאבון [לא מורידים ולא מעלים] או ממינות [מורידים]), היינו הך).
2. עובר על עבירה חמורה דאורייתא.
3. בפני 10 יהודים.
4. אינו מתבייש אפילו שיראה אותו רב חשוב. לא מתבייש מאדם חשוב.

* ייתכן וגם צריך 3 פעמים בפרהסיא...

"דווקא אם חילל שבת בדבר האסור מהתורה, ושעונשו הוא מיתת בי"ד... דווקא כשמחלל שבת אפילו לתאבון בפני י" מישאל או שידע שיתפרסם ביניהם אף שלא חילל בפניהם, אבל אם מתבייש לחלל שבת בפני אדם גדול, אעפ"י שחילל בפני אנשים רבים חשוב כמחלל בצינעא"

והוא הדין לעניין הצלה בשבת וגם להצלה בחול.

להורידם:

הרב שלוש מעלה השערה לגבי דתלישים מעיקרון, בכוונה: הוא אומר "אפשר שבימינו אולי אין להורגם". שמה שהתירו להורגם, שלא יאבדו האמונה.

כלומר: השיקול העיקרי היה למנוע השפעתם על קהילת היהודים – משום "וביערת הרע מקרבך". המצב היה: ישנו עם ישראל, רובו צדיק, וישנו מיעוט שצריך לפגוע בו.

אך כיום אולי לא כדאי לפגוע בדתלישים, כי:

1. אם נפגע במשב"פים מינים דתלישים, זה יתגלה – הרי הם הרוב, החברים של החילונים – ואז הם יהרגו את הדתיים בחזרה ותהיה מלחמת אחים. הרמב"ם בהלכות רוצח: היה מותר להורגם אם יש בידו כוח [רמב"ם כתב במקור, שמותר להורגם ותו לא].
2. ולא רק זאת, אלא שיחשבו כולם שהתורה מלמדת שינאה ואלימות כלפי כל מי שאינו דתי.
3. הם לא יצילו אותנו.
4. הדתלישים ימשכו לצידם את הרוב, את אלו שהם תינוקות שנשבו, ויצדיקו כזביהם ושקריהם בעיניהם. הם ישתמשו ביחס העויין של הדתיים כלפי הדתלישים כדי לעורר את כולם כנגד הדתיים.
5. הדבר יהיה הפסד אמונה אצל התמימים, ואף סכנת נפשות למאמינים.

והראיה שהוא מביא: מי שנמצא בטומאה לא יכול להביא קרבן, ובכלל זה קרבן פסח; אך הותרה טומאת ציבור – כאשר כלל הציבור הוא טמא, מותר לו להביא קרבן. ולכן נקיש לגבי תשובת הציבור מול תשובת היחיד.

לכן, ייתכן שבדין יש הבדל: לכן בימי חול ראוי להציל גם את הדתל"שים הרשעים, כדי שהם לא יעוררו נגדנו מלחמת אחים יחד עם שאר החילונים. אבל בשבת לא (מקל וחומר שנציל גם את התיאבונים).

חיילים:

כל האמור לעיל – באזרחים, אך בחיילים היוצאים לשמור על העם היושב בציון ולהילחם על א"י, המוכנים להקריב עצמם על הארץ וכך לקדש שמיים לעיני כל הגויים – בוודאי שמצווה להצילם.

מה השיקולים:

- א. אין עוון למעלה מחילול שם שמיים ברבים – זהו קידוש שם ה' ברבים.
- ב. כל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם ומלואו חל כי:
- הם מצילים אותנו, אז ראוי להצילם. ישנה כאן הצלה הדדית, וגילוי מסירות נפש ואהבת אחים בשעת סכנה.
- ג. הדבר מעלה את מוראל הצבא ומביא את הניצחון.

נסכים:

הרב שלוש עמדתו מצומצמת. הוא לא עויין, הוא לוקח מגזר מסויים מאוד ותוקף אותו: דתל"שים. שאר הרבנים, הרב שטרן וכו', באופן גורף יש להם יחס עויין כלפי המשב"פים, בכל הנסיבות.

אלא, שהרב שלוש מסייג עמדתו - אם ננקוט שיטתית ביחס הראוי לדתל"שים, הם יפעלו נגדנו וגם יסיטו את התינוקות שנשבו (החילונים, שאין לנו בעיה עימם) נגדנו.

דתל"ש: לא נורידם לקבר (משיקולים פוליטיים), אך לא בשבת (אא"כ – חייל בצה"ל).

4

הרב רבי שלמה גורן (קלג)

קלג

ע מ י

פקוח נפש בשבת בימינו

ב נ י

מאן בן אהרן
של רבני סניף
כ"א?

שמותר למולם משום שהם אנוסים, א"כ למה כתב דילמא נפיק מנייהו זרעא מעליא, ונראה שמ"ש דילמא נפיק מנייהו זרעא מעליא, קאי ארישא דאמר: נכון לנו לכבדם ולשאלו בשלומם ולנתם מתייהם וכו' ועי"ז שנקרב אותם אולי יצא מהם זרעא מעליא, ולא נחוש שנלמד מדרכם בהתקרבותינו אליהם, אבל על המילה בשבת מותר בכל אופן כיון שהם אנוסים, וכן דייק לשוננו, שלא אמר דילמא הנמול יהיה זרעא מעליא, אלא שיצא מנייהו מהקראים שנלך לדרוש בשלומם ודו"ק ומ"ש רב האי גאון לא נמנעו למול בניהם בשבת כי אפשר שיחזרו למוטב, כונתו שיותר להתקרב אליהם עד כדי כך אפילו למול בניהם בשבת כי ע"י ההתקרבות והתכנסות תלמידי חכמים לבתייהם כמ"ש שם, אפשר שיחזרו למוטב, ועי' עוד להלן בזה. מזה נלמד גם לחילוניים שבימינו שיש להם דין תינוק שנשבה והם כאנוסים שמותר למול בניהם בשבת עם ברכה, וכ"ש שמותר להציל נפשם בשבת, שהרי מילה אפשר לדחותה למחר ומשום מילה בזמנה התירו למולם בשבת, וכ"ש הצלת נפש שאין נזון לדחותה ועוד דספק מילה אין דוחה שבת ובנפשות אפילו כמה ספקות דוחים שבת (יומא פ"ג, ש"ע או"ח שכ"ט) ואף אם יחלל שבתות הרבה אנוס הוא, ואדרבא אם נחלצו מהמות ונעודדו ונדבר על לבו בעת מחלתו יש סכויים שיטה אוזן לשמוע ולהבין ולשוב בתשובה וישמור שבתות הרבה, ואף שהרדב"ז בפירושו על הרמב"ם בהל' ממרים כתב על הקראים שבימינו מצוה להורידם שהרי בכל יום אנו מחזירים אותם ואינם שבים ע"כ, אלא שבימינו לא נסינו ללכת אליהם, לשבת אתם, להסביר להם ולנסות להשיבם, ואף אם היינו עושים כן והם יסרבו לשוב, יש לחושבם כאנוסים, משום שבימינו של הרדב"ז שכל העם היה ספוג אמונה בה' ובתורתו, ונהגו במצוות כפי חז"ל, והקראים היו מועטים, לכן אם מורים להם הדרך ומקשים עורפם ללכת בדרכי הקראים אבותיהם, ולא אחרי רוב האומה המאמינה בתושבע"פ מורידים אותם אבל בימינו שרוח הכפירה פשה בכל העולם, ורוב העם אינו שומר שבת ואינו מקיים מצוות, והאמונה התערערה הרבה, אף אם נוכיח אותם ולא ישובו אין מורידין אותם, כיון שמעיקרא לא חוננו על ברכי האמונה רואים אותנו המעטים כיוצאי דופן, ונוטים ללכת אחר הרוב שהוא זהה עם מה שחנכו הוריהם ומוריהם, ולכן מצוה להצילם אף בשבת ולקרובם ככל האפשר ואולי ע"י קרוב לבבות נצליח להחזיר בלבם את האמונה, ואפשר שעליהם נבא הנביא ירמיה בעת

לקדיש וקדושה וז' ברכות, ולהתחתן בהם ולהלותם ברבית, וכן לענין ערוב.
והנה לפי מ"ש רמב"ם בהל' ממרים פ"ג: אבל בני התועים האלה שהדיחום אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, ה"ה כתינוק שנשבה, וה"ה כאנוס ואעפ"י ששמע אח"כ שהוא יהודי ה"ה כאנוס, שהרי גדלוהו על טעותם ע"כ, לפי"ז ה"ה בני הקבוצ'ם והמושבים שאין בהם זכר לתורה ולמצוות, שהנכום הוריהם ומוריהם על ברכי הכפירה ולא נתנה להם שום הזדמנות ללמוד עניני אמונה וידיעת ה' ה"ה כתינוק שנשבה, ולא עוד אלא אף בני העיר שהוריהם חילוניים והם חוננו בבתי"ס חילוניים, אף שיודעים ורואים בעיר בתי כנסת ויהודים שומרי תורה ומצוות, גם הם יש להם דין תנוק שנשבה שאף שהסבירו להם אמתת הדת הם אינם מכירים בה שהיא אמת, שכל אדם מאמין בדברי אביו ובדברי מוריו ומחנכיו יותר ממאה איש, מחמת שאין אביו רוצה שיאמין בשקר (הרשב"ש סי' פ"ט) ובפרט שכח החילוניים בארגון ובתעמולה בעתונות להפצת דעותיהם הכוזבות, גדול כמה מכת שומרי התורה, ולא זו בלבד שאין מורידין אותם, אלא שמצוה להצילם ממות ולקרובם בדברי נעם והסברה בלשון רכה בתבונה ובדעת ובכל כללי ההגיון להורותם את המאור והיפה והטוב שבתורתנו הקדושה, את המוסר והצדק, האהבה לרעך כמוך הדאגה לשכיר ולפועל, החמלה על העני יתום ואלמנה, וכו' וכו', את המנוחה השלמה שבשבת ואת הקדושה שבמועדי ה' ושבמצוות וכו', (עי' להלן בירור נשואי הקראים אות כ"ו).
וכיון שדינם כתינוק שנשבה וכאנוסים במעשיהם, לבי אומר שמותר לחלל את השבת עליהם כדי להצילם ממות, ואולי עי"ז נשיבם בתשובה, ואם הם לא ישובו אולי בניהם ישובו, וכמ"ש חז"ל עה"פ וירא כי אין איש (שמות ב'), ואף שבי"ד של מטה דנים את האדם לפי מעשיו כי אין אנו נביאים לדעת אם יצא ממנו אדם גון, דוקא בחוטא במזיד, אבל באלה שהם אנוסים מותר להצילם אף בשבת, וראיה מ"מ"ש הרמב"ם בתשובה סי' קס"ג והובאה בב"ה יו"ד רס"ו: הקראים כ"ז שלא ידברו תועה על הרבנים שבדור וכו' נכון לנו לכבדם ולשאלו בשלומם אפילו בבתייהם ולמול בניהם אפילו בשבת היכא דעביד להו מילה ופריעה, דדילמא נפיק מינייהו זרעא מעליא ע"כ, וקשה לי דבשבת קל"ה אמרינן גבי מילה אין ספק דוחה את השבת, ואיך התיר למולם בשבת משום ספק שמא יצא מהם זרע כשר, וא"ת

לפעמים, והמג"א שם והט"ז ב"ר"ד סי' י"א שמהם למד דין זה לא כתבו אלא שאם חלל פ"א לא נקרא מומר, וכלומר שכשמחלל לפעמים נקרא מומר וק"ל. ואף שיש חולקים בדינים אלו, בפקוח נפש ראוי שנלך אחר המקל כי ס"ס דנפשות דוחה שבת.

ואפשר שבימינו אין להורגם שמה שהתירו להורגם שלא יאבדו האמונה דוקא באנשים בודדים משום ובערת הרע, אבל כשחלק גדול מהאומה הולך בדרך תועים אם באנו להורגם יקומו הם ויהרגונו, והיה מלחמת אחים וכן משמע מרמב"ם הל' רוצח שכ' היה מותר להורגם אם יש בידו כח, וגם כדי שלא ידברו תועה על תורתנו ועל אנשי האמונה שמלמדים לשונאם, ואעפ"י שחז"ל לא חששו לכך והקנו ברכת המינים בתפלה להתפלל עליהם שיאבדו מהעולם, חכמים תקנוה כיון שרוב ישראל היו מאמינים, והמינים והמוסרים היו מעטים מאוד ותקנוה להרחיק עדת ישראל מהם, וכיון שנתקנה נתקנה, ואף בימינו אומרים אותה ולא חיישינו לדרכ"י שלום, כיון שהוא נוסח תפלה קבוע ולא קפידו עלה, ועוד כיון שאינם מאמינים בתפלה ובאלקים לא איכפת להם כלל בתפלתנו, והם אומרים עלינו, גם כ"י יזעקו וישועו שהומה תפלתם כי חלילה אין קול ואין עונה, אבל להתאכזר עליהם שלא להצילם בעת סכנה ממות עי"ז יגדילו שנאתם עלינו ואף הם לא יצילו אותנו בעת סכנה, ועוד שימשכו לצדם את הרוב שיש להם דין תינוק שנשבה, להצדיק כוניהם בעיניהם, והדבר קרוב להפסד האמונה בעיני התמימים, ולסכנת נפשות של המאמינים, ואינה דומה תקופתנו לתקופת חז"ל, וראינו בתורה שטומאת צבור הותרה, משא"כ בטומאת יחיד לענין קרבן פסח, וכן יש הבדל בין תשובת הצבור לתשובת היחיד, ובין תפלת צבור לתפלת יחיד, ויתכן שגם בדין זה יש הבדל כנ"ל, לכן בימי חול ראוי להצילם אך לא בשבת כנז"ל.

וכל זה באזרחים, אבל בחילים היוצאים לצבא לשמור על העם היושב בציון, ולהלחם על א"י, ומוכנים להקריב את עצמם למען הארץ ועי"כ מתקדש שם שמים לעיני כל הגוים, בודאי שמצוה להצילם אף בשבת, כי כשם שחלול השם ברבים אין עון למעלה ממנו כך קדוש ה' ברבים אין זכות גדולה הימנה וכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, וביחוד שיש בדבר הצלה הדדית וגלוי מסירות נפש ואהבת אחים בשעת סכנה שזה מעלה את המוראל של הצבא ומביא את הנצחון, לכן אין צל של ספק שמוותר לעשות הכל כדי להציל את הכל אף בשבת.

ההיא נאם ה' אהיה לאלקים לכל משפחות ישראל והמה יהיו לי לעם, וכפירש"י בקדושין ע: והייתי להם לאלקים אעפ"י שאינם לי לעם, ומתוך שאני מקרבם הם יהיו לי לעם ע"כ. ואף אנו נלמד ממת קוננו לקרבם ועי"כ הם יהיו לעם ה'.

ואמנם אלה אשר חונכו בבית הורים שומרי תורה ומצוות וכשגדלו התחילו לחלל את השבת, וכן אלה שפקרו כשגדלו, והם הנקראים בפי חז"ל מינים שכהה הסכלות עין שכלם והשחירו התאוות מאור נפשיותם וחלקו על הדת ועל הנביאים אף בחול אסור להצילם שהם מהמורידים, כמ"ש רמב"ם בהל' רוצח פ"ד, ואף העוברים לתאבון על כל התורה ומחללי שבת אין מורידין ואין מצילים אותם אף בחול וכ"ש שאסור לשומר שבת לחלל את השבת עליהם להצילם, משום שפקוח נפש דוחה שבת רק לשומר השבת כדי שישמור שבתות אחרות וכנז"ל, אא"כ יקבל עליו באותה שעה לשוב בתשובה ולשמור שבת מהיום ההוא והלאה, ודוקא בידוע לנו ודאי שהוא מסוג זה שחונך לשמור שבת ופרק עול בגדלותו, אבל בסהם אדם מחללין עליו את השבת דלא גרע מספק כותי ספק ישראל שמפקחין עליו את הגל (יומא שם) ואנו תולים לומר שהוא מסוג תינוק שנשבה.

ודין מחלל שבת שאמרנו שאין מצילין בשבת דוקא אם חילל בדבר האסור מהתורה ושעונשו הוא מיתת ב"ד (פ"ת בשם בה"י יו"ד סי' ב') ולדעת התשב"ץ (ח"ג סי' מ"ז) דוקא אם חילל שבת בעבודת קרקע, ודוקא כשמחלל בפרהסיא אפילו לתאבון בפני י' מישראל או שידע שיהפרסם ביניהם אף שלא חלל בפניהם, אבל אם מתביש לחלל שבת בפני אדם גדול אעפ"י שחילל בפני אנשים רבים חשוב כמחלל בצניעות (משנה ברורה או"ח סי' שפ"ה) וה"ה לענין הצלה בשבת.

ודין מח"ש בצניעות: אם להכעיס מורידין אותו דלא עדיף משאר עבירות (הל' רוצח פ"ד, סוגיא ו' אות י') וכיון שמורידין אותו אצ"ל שאין מחללין עליו השבת כדי להצילו, ואם לתאבון ואינו רגיל בכך מצוה להצילו כמומר לשאר עבירות לתאבון (שם אות ט"ז) שיהוד אסורו של מח"ש דוקא בפרהסיא וכל שמצוה להצילו מצילין אותו בשבת, ואם הוא רגיל ושונה בח"ש תמיד לא מעלין לא מורידין דלא עדיף מרועי בהמה דקה (שם), ואין מחללין עליו את השבת, ומ"ש המ"ב שם דוקא כשרגיל בחלול שבת הוא שנקרא מומר לאו דוקא שאם הוא רגיל ושונה ברשעו אפילו רועי בהמה דקה, אלא לומר שמח"ש

ר' עקיבא אייגר

חי במחצית השנייה למאה ה-18 ובראשית המאה ה-19. הוא מהראשונים שהיו עדים לתהליכי החילון, בגרמניה. הוא כותב: יש אחד בעיר שמפורסם כמשב"פ. אדם X שכולם יודעים שהוא משב"פ, זה ידוע. והוא מוהל מומחה. חוץ מלחלל שבת בפרהסיא. ורובם מכבדים אותו. **השאלה**: האם מוהל זה כשר?

שאלה בכיתה: אם אדם זה, הוא משב"פ, למה זה רלוונטי לברית המילה?

- א. המילה היא טקס דתי – אם מדובר במי שנחשב כגוי, אז אולי אדם זה לא יכול להיות מוהל. לא נרצה שמי שעשה את המילה יהיה מי שנחשב כגוי.
- ב. הטפת דם ברית – טקס שמבצעים – אדם שרוצה להתגייר והוא נימול כבר, עבר באופן רפואי ברית מילה כפרוצדורה בריאותית. הוא רוצה להתגייר, אך מילתו לא נעשתה כטקס של בריתו של אברהם אבינו – ולכן מוציאים טיפת דם כדי לחדש את המילה באופן סימבולי.
- ג. בכל מקרה, רטרואקטיבית, עלול להתברר שכל מה שעשה אדם זה בעבר חסר תוקף – זה כאילו הכל נעשה בידי אסקימוסי – ולכן יצטרכו לעשות את הטקס הסימלי של הטפת דם ברית לכל מי שנימול על ידו.

א. תשובת הקרקע (נדחית)

אפשר להקל אם היינו מאמצים את הדעה שמחלל שבת אינו נחשב מומר אלא בעבודת קרקע. זוהי תשובה שראינו במקורות גם כן – ולפיה, כדי שמשב"פ יחשב כגוי, עליו לעשות פעולה חקלאית בשבת: קצירה, זריעה וכו' – רק אז הוא יחשב משב"פ.

לכן רוב היהודים העירוניים, בעלי המלאכה, הרוכלים, המוכרים – לא נחשבים כג. העבודות שלהם לא בקרקע.

אך הוא אומר שהוא לא יכול לעשות מכך יסוד לבנות עליו את דעתו ("סניף"), מכיוון שעצם הקביעה הזו שצריך לעבוד קרקע כדי להיות משב"פ, מוזרה. הוא לא מצא מקור לכך, זוהי דעה יחידאית שאי אפשר להסתמך עליה כדי לנקוט יחס סלחני כלפי המשב"פ.

ב. תשובת ה"מפורסמות"

שאומרים שכולם יודעים שאדם הוא משב"פ, הרי שאפשר, שאדם זה אולי יש לו חנות שפתוחה בשבת, וכן שאולי הוא נוסע לדרך ביום השבת, פעולות אסורות בשבת אמנם, **אך היות שאיסורים אלה הם מדרבנן, הוא לא מהווה מומר לכל התורה** כמו שכתבו בנושאי הכלים של השו"ע.

מפורסם לעשות עבירות דרבנן:

אם הכוונה היא שמדובר על כך שאדם זה מפורסם לעבור עבירות דרבנן, הרי שישנם שנוקטים בעמדה שזה לא משב"פ שנחשב כגוי לכל דבריו. **יש דעות שזה לא מספיק כדי להחשיב אדם כמשב"פ.**

- יצויין, כי חתנו של הרב אייגר, החת"ם סופר, התייחס לכך, בתק' המודרנית, אך דעתו, על פותח חנות בשבת, שזה איסור דאורייתא. רק מי שעושה זאת לעיתים, באקראי, זה איסור דרבנן.

מפורסם לעשות עבירות דאורייתא:

ייתכן שהוא כותב בחנות, או מעשן במקטרת. וזוהי הדלקת אש.

* הוא אומר: כדי לחלל שבת, זה לא מספיק לחלל בעבירות דאורייתא, אלא צריך שזה יהיה בפרהסיא: **עשרה אנשים כשרים מישראל.**

ואם מדובר בקבוצה של 10 אנשים כמוהו, חברים שלו, וכולם יושבים בחנות וכולם יהודים, עשרה, שמעשנים בחנות ועוסקים בניהול חשבונות החנות – אם עושה כן: אם כולם מחללי שבת, כולם פסולי עדות יהיו אם נחשיב את המשב"פים כגוים לכל דבריהם. אין ראייה משפטית.

כלומר, ביה"ד צריך ראיות מספיקות שאדם זה הוא משב"פ: צריך עשרה מישראל שהם כשרים.

ואף אם ישנם שני כשרים, בעשרה האלה של החברים, שלא מחללים שבת דאורייתא, ורואים מעשיהם, הרי שמכל מקום, אם נדון כל אחד מהעשרה, ממילא חבריו מומרים לחלל שבת בפרהסיא והדבר לא נעשה בפני עשרה יהודים כשרים.

לכן: צריך עשרה אנשים כשרים, ואם ביניהם אדם לא כשר, הוא לא נחשב.

כדי לזכות בתואר של משב"פ: צריך עבירה דאורייתא בפרהסיא, ועשרה ראו את המשב"פ, בנוכחותם, וכולם כשרים ושומרי שבת. דרושה מאסה קריטית של לפחות 10 שומרי תורה ומצוות שהיו נכחים בעת חילול השבת.
* פרהסיא = 10 יהודים כשרים, שיש התרסה בפניהם, הפרעה להם.

זה דבר שקשה להוכיח ולכן הסטאטוס של מחלל שבת בפרהסיא הוא סטאטוס שקשה להגיע אליו. הרב מקל בדינו של מחלל שבת בפרהסיא ע"י הטלת מגבלות פרוצדוראליות: עשרה כשרים מישראל, בפרהסיא. הרב קובע:

- א. ראוי שלא לתת לאדם כזה למול.
- ב. אך מילתו כשרה, ואין לפלג את הקהילה על רקע הסכסוך עם המוהל ויתכן שלכן יש לאפשר מילה שלו – כדי לא לעשות ריבות וקטטות.
- ג. יותר מכך: יש להימנע מלהעניק סטאטוס של מחלל שבת בפרהסיא.

אין חיוב שכזה, ואף אין חיוב לחקור ולבדוק את הסטטוס – אין חובה דתית "לעשות מארב" לאדם זה, ולחפש אותו ולתייג אותו כמשב"פ ולפוסלו. זהו לא ערך דתי.

מי שלא מחפש תקלים, מי שמתנהג בצניעות, במתינות ובאופן מפקח, הוא החוכמה: "ואת צנועים חכמה".

ג. תשובת המדיניות הציבורית "ואת צנועים חכמה":

בניגוד למה שאמרו: מספיקה עבורנו עבירה דרבנן, מספיק ש"כולם ידעו" (ממש שמועה ו"ידיעה ציבורית"), הוא אומר:

- א. זה קשה להכניס אדם לקטיגורית משב"פ. הסיכוי למצוא משב"פ נמוך.
- ב. לא כדאי לעורר תקלים בציבור. המדיניות ההלכתית, היא לא לנסות לממש את הסיכוי בסעי' א'. גם אם ניתן להוכיח בקומבינה שאדם זה משב"פ, זאת לא המדיניות הראויה והמתאימה מבחינה דתית.

הרחבה קלה לעניין השפעת מציאות החיים על דעת האדם:
הטענה, שדעות של אנשים כלשהם, נגזרות באופן הכרחי מהמציאות בתוכה הם חיים, היא בעייתית באופן כללי. זוהי טענה בעייתית הן אמפירית והן עקרונית.
- עקרונית: אם אני אומר שהדעות של אדם נגזרות מהמציאות בה הוא חי, בעצם אני אומר שאין לאדם זה חופש החלטה, כי כל החלטה נובעת הכרחית מנסיבות חייו. אין לו בחירה, אין לו חופש.
- אמפירית: ישנן שאלות הלכתיות רבות, שרב X מקבל החלטה 1X ורב Y מקבל החלטה 1Y, גם אם זה בתוך הקהילה. ישנם בני זמנו של הרב אייגר שנקטו בעמדות אחרות, ישנם בני זמנים אחרים שנקטו עמדות דומות לשלו. אכן, יש קשר בין נסיבות היסטוריות לבין השאלות שעולות; אך התשובות לא קשורות והכרחיות לנסיבות ההיסטוריות, התשובות בנויות לפי עמדה עקרונית ומנומקת, ולא ל"גישת הקהילה" דווקא.

נסכם עמדת הרב עקיבא אייגר כלפי המוהל שחילל שבת.

- א. פורמאלית, שיש להגדיר ולאפיין משב"פ בצורה שקשה להיכנס לרובריקה שלה.
- ב. שיש אפשרות לזיהוי משב"פ – אדם שחילל שבת מול עשרה יהודים כשרים, בהלכה דאורייתא (לא תעשה מדאורייתא), עדיין לא רצוי ולא נכון "לחפש" אנשים, לעשות להם מארבים המגדירים אותם כמשב"פ.
- ג. יש שיקול לא לחפש ריבות וקטטות: ואת צנועים חכמה. אין לחפש תקלים בכוח, להדביק תוויות ב"מארבים".

הגהות רבי עקיבא אייגר [על השלחן-ערוך]

רבי עקיבא בן משה גינז איגר נולד באיזנשטט בשנת ה"א תקכ"א (1761). בשנת ה"א תקע"ד (1814) הוא הוכתר כרבה של העיר פוזן תוך התנגדות קשה של אנשי הרפורם, אשר ראו בו איש האורתודוקסיה. חתנו היה החת"ם סופר המפורסם. הוא התפרסם בגלל גאוניותו וחריפותו בלימוד התלמוד, והערותיו נלמדות עד עצם היום הזה בעיון רב בכל הישיבות. תשובותיו בהלכה משמשות כמקור חשוב בהלכה בדורות האחרונים. הוא נפטר בשנת ה"א תקצ"ז (1837).

הלכות מילה [שו"ע חלק יו"ד סימן רס"ד]

נשאלתי דיש א' בעיר שמפורסם למחלל שבת בפרהסיא, והוא מוהל מומחה ורובם מכבדים אותו למול ביניהם, אם הוא כשר למול, וכן אותן שנימולו על ידו אם צריכי' הטפת דם ברית?

כתבתי: אף דממה דכ' התשב"ץ בתשובה ח"ג ענין מ"ג ושם בסי' מ"ד דמחלל שבת דהוי מומר הא ליתא אלא בעבודת קרקע, קשה לי לעשות סניף מזה כיון דהוא מלתא דתמי' ובעניי לא מצאתי יסוד לזה ולא מצינו חבר לזה בפוסקי', מ"מ במה שמפורסם שמחלל שבת בפרהסיא אפשר ע"י שיש לו חנות פתוחה לישא וליתן בשבת, וכן נוסע לדרך ביום השבת. ובאלו, דהוי רק אסורי דרבנן, לא הוי מומר לכה"ת כמ"ש הפר"ח והתב"ש. ואף דביושב בחנות אפשר דכותב ג"כ, וכן בהולכי דרך בסוסי' אפשר ששותין טוטין, מ"מ מאן יימר דעושי' כן בפני עשרה מישראל? ואם עושה כן עם חבירים כמוהו מספר י' אנשים וכולם יחד מחללי' שבת מאן יעיד ע"ז? הלא כולם פסי"ע נינהו!

ואף אם עמהם ב' כשירים שרואי' מעשיהם, מ"מ, אם נדון לכל א' בכלל מחללי שבת בפרהסיא, ממילא חביריו מומרי' לחלל שבת בפרהסיא, ולא נעשה בפני עשרה ישראל' כשירים. דנראה, דבפני י' מומרי' לכה"ת שאין זה בכלל פרהסי' עשרה ישראל.

ולזה [=ולכן]: ראוי לירא ד' שלא לכבד לאיש כזה למול בנו, אבל למחות דלא ימול אם אין מוהל אחר בעיר או

באיזה ענין דחק, לא. כמשי"ל דאפי' במשומד דבכה"ג כשר למול.

ואפשר דלענין מחללי שבת בפרהסיא מקרי דחק **שלא לעשות ריבות וקטטות.**

ועכ"פ אין מהחויב לחקור ולברר אם חילל שבת במלאכה דאורייתא בפני י' מישראל.

ואת צנועים חכמה:

הרב יוסף חיים – חלק א'

נולד ב-1835, נפטר ב-1909. גדול רבני עיראק בעת החדשה. חיבר את ה"בן איש חי", ספר הלכתי כמו המשנה הברורה, ספר חשוב.

הרקע: הקולוניות של אנגליה. היו שהפליגו דרך המפרץ הפרסי, ונחתו בהודו, שם הוקמו קהילות יהודיות – יהודים הודים, יהודים עיראקים, יהודים בבומביי, בדלהי וכו'.

• לימים, הם המשיכו לעוד מושבות בריטיות: בורמה, סינגפור. סוחרי עירק מתפרסים בעקבות הקולוניות הבריטיות עד לסין ואת שאלות ההלכה שלהם הם מפנים לארץ המוצא עירק.

השאלה: הגיעה אל הרב שאלה מהקהילה היהודית העיראקית בשנחאי. משב"פ, המחלל שבת, הן בשלו והן בשל אחרים (גם עבודות עצמיות וגם עבודות כשכיר בחברה תוך חילול שבת) – האם הוא יכול להצטרף למניין עשרה או לעלות לתורה? זהו אדם מסורתי, אך כשנגמרה התפילה הוא הולך לעבוד בשבת.

תשובה קלאסית – התשובה היא לא – זהו משב"פ, שהוא כגוי לכל דבריו.

אך השאלה ממשיכה: יהודי שעוסק בסחר אצל יהודי אחר, במשרד: Office, ושומר שבת, אלא מוכרח לבוא ל-office בשבת. הוא מזכיר, כותב מכתבים מסחריים, שולח מכתבים והוראות תשלום וכו' – אחרת הוא יפטר.

מה דין ההצטרפות למניין? מה דין העליה לתורה? מה דין אמירת הקדיש שיגיד אדם זה, נניח על הוריו, בשנת אבל? האם נענה אחריו אמן? **תשובה:** כל מי שעושה מלאכה כנגד עשרה מישראל, דינו כגוי. ולא דווקא חילל בפני עשרה, אלא אפילו אם חילל במקום גלוי שנודע לרבים, נחשב כמחלל בפרהסיא.

זוהי עמדה מחמירה מזו של הרב עקיבא אייגר: הוא רצה עשרה אנשים ביחד. הרב יוסף חיים: לא – מספיק שעשה זאת במקום ציבורי, זה כבר נחשב פרהסיא.

והוא מתייחס לרב עטלינגר (שו"ת בנין ציון) – לא בדיוק ברור מה זה פרהסיא – לאו דווקא 10 איש:

וראיתי להרב בנין ציון ח"א סי' ס"ד שנשאל מה נקרא בפרהסיא לענין מחלל שבת ולענין שאר דברים, אם בעיני שיעשה העבירה בפני עשרה מישראל כשהם ביחד, או גם בזה שלא בפני זה, והשיב שנראה לו שלא נקרא פרהסיא אלא בפני עשרה מישראל כשהם ביחד.... והרב הנז' לא בירר הדין הזה בראיות, ואם יעזור ה' נדבר בספק זה בתשובה אחרת בעזה"י, וכעת בתשובה זו אין אנחנו צריכין לברר דבר זה יען כי מדברי השאלה ניכר שאדם זה עושה מלאכה במקום גלוי שנודע לרבים וידע שיתפרסם אשר בכה"ג מפורש אפילו לא חלל בפני עשרה חשיב כגוי, וגם נראה מדבריו שהוא עושה כן בתמידות בכל שבת והדבר מפורסם.

וקובע: נסכים על כך, שלענייננו, מדובר על אדם שבכל שבת, בדרך קבע, עושה פעולות אסורות במקום שכולם רואים, ללא דין וחשבון. **התשובה:** הוא, לא יכול להיחשב למניין ולעלילה לס"ת.

יוצא שזוהי העמדה המחמירה והפוסלת הקלאסית. אלא מאי? שבהתייחסו לכל סוגיה יש משהו שונה ומעניין: אכן, הרב יוסף חיים מקבל את הדין המקורי, מיישם אותו באופן שונה – הוא לא נכנס לתירוצי "תינוק שנשבה" אלא טוען שצריך ליישם הדין, באופן פרדוקסלי לנימוקים שהיו בעבר לסנקציה: כך שהאדם לא יחוש פירוד ושנאה – ערך השלום ומניעת המחלוקת חשוב לו.

מניין

שאדם זה באמת לא יכול להיות שייך למניין. אך אסור שהוא ירגיש שהוא לא נחשב למניין. הקהילה תארגן, שכל אימת שאדם זה בא לביה"כ, כבר יהיו עשרה יהודים כשרים, אדם זה לא ירגיש שהוא פסול.

כי אם ירגיש שהוא בא לביה"כ ולא רוצים אותו, הוא יתרחק לגמרי: פקר טפי! אנו לא רוצים שיחוש בלתי-רצוי.

• וזהו **פרדוקס:** כל המהלך הוא להלחיץ ולהדיר אדם מהתורה, לכן אנו קובעים שאדם הוא משב"פ – והנה הרב יוסף חיים אומר: זה פרט טכני, שאנו לא רוצים שימנע מאדם זה להיות חבר בקהילה: אנחנו רוצים שאדם זה לא ירגיש לעולם בליקוי הטכני שאנו מחברים אליו – צריך ליצור בצנעה מצב שבו ישנם עשרה למניין מבלעדיו.

לאור שיקול שלמות הקהילה והאחוזה בקהילה, גם אם טכנית יש בתוכה משב"פים שפורמאלית לא יכולים להיות במניין, יש לייצר מציאות קהילתית אחרת שכך אנשים אלה לא ירגישו שונים.

עלייה לספר התורה

שבעה אמורים לעלות לתורה – אך בעצם אפשר להעלות יותר: בר מצווה, חתונה וכו'. אנחנו נעלה את האדם הזה לתורה שמיני, תשיעי, עשירי.

ואם יראו הקהל שיש איבה ושנאה ומחלוקת אם לא יעלו איש זה ראשון, בעליית החובה, כשהוא מגבירי הקהילה ולא מוכן לקבל יחס של טיפוס שולי, אזי יעלו את הפסול בתוך חובת היום. עלייתו לא תהיה משלמת הפרשה דחובת היום, אם הוא עולה שיש, אלא העולה אחריו יחזור ויקרא לו אחריו את הפסוקים, וקריאת הפסול תהיה כאילו לא הייתה. נקריא את הפסוקים שוב, ונימנע משנאה ומחלוקת.

רוח החוק, היא לא לנקוט ביחס עויין אלא להתגבר על הקשיים הטכניים בלי ליצור מחלוקת והתנכלות. יש לראות עניינים אלה כנק' טכניות שרצוננו בכל לעוקפן – למצוא דרך לשלב בצורה המירבית אנשים כאלה בקהילה ובבית-הכנסת. לכן, סדר היום של הרב ומנהיגי הקהילה, הוא ליצור מציאות דמיונית לאנשים אלה – כדי שהם ירגישו שהם חלק מהקהילה, למרות שפורמאלית ספציפית הם לא נחשבים למניין

הרב יוסף חיים – חלק ב'

[שורה 80 לתשובתו: ואשר שאלת שאלה ב' בישראל שעוסק בחול בשכר באופייס ומוכרח לבא לאופייס ביום שבת ואינו עושה מלאכה בידו כלל ורק אומר לגוי שם שיכתוב כו"כ והגוי כותב כאשר מצוהו, וגם עוד זה הישראל הולך ובא בעסק האופייס, אבל אינו מלאכה בידו. תשובה כיון דנזהר שלא לעשות מלאכה בידו, אלא אומר לגוי לעשות הו"ל איסור דרבנן דקיי"ל אמירה לגוי שבות, כלומר איסור דרבנן ואין כאן איסור תורה, ולמ"ד כתב של גוים אין בו איסור תורה, נמצא זה חשיב שבות דשבות דהיינו איסור דרבנן בדרבנן....]

השאלה: אדם שמשתדל לקיים אורח חיים מסורתי.

אך כחלק מתפקידו, חייב להגיע לאופיס, למשרד – להנחות, להשגיח, לתת הוראות; מבלי לבצע חילול שבת ממש. יש לו שם פקידים גויים ("אולי הם סינים!).

מי שמגיע למשרד, ואומר לגוי שיעבוד ויכתוב ויפעל, ואינו מבצע מלאכה בידו, מה דינו?

תשובה לגבי איסור דרבנן – האיסור צריך להיות דאורייתא:

זהו איסור דרבנן. ישנה עמדה מקובלת עלינו, שאין פה איסור תורה. מותר להורות לגוי לעשות מלאכה בשבת, דאורייתא. אך דרבנן אמרו שזה לא מתאים לשבת. צריך לשבות בשבת, והשבתה כוללת גם את אי-עקיפת האיסור המקורי ע"י הפעלת לא-יהודים. לכן, מי שעובד באופיס ומפעיל גויים, איננו עובר על איסור דאורייתא.

הרחבה לגבי כתיבה: כמו כן, מעבר לכך שהאיסור לומר לגוי לעשות מלאכה, הוא איסור דרבנן; הרי שהפעולה הזו היא בכתיבת מסמכים בסינית.

ישנה דעה, שאם יהודי כותב בסינית בשבת, זו פעולה אסורה דרבנן.

" ולמ"ד כתב של גוים אין בו איסור תורה, נמצא זה חשיב שבות דשבות דהיינו איסור דרבנן בדרבנן."

לכן, זה "דרבנן בריבוע": נמצא זה חשיב שבות דשבות דהיינו איסור דרבנן בדרבנן.

כלומר, כנקודה ראשונה פה, לדעת ר' יוסף חיים: כדי להיות משב"פ – זה צריך להיות איסור דאורייתא; מי שעובר רק דרבנן, לא נחשב משב"פ, ולכן איננו נחשב כגוי, והסטטוס שלו בקהילה לא נפגם.

ומה שנזכר בשאלה שזה האיש הולך ובא בשבת בעסק האופייס אין בזה איסור תורה אלא מקח וממכר שהוא איסור דרבנן, ואע"פ שהוא הולך ובא בעיר דמבואות שלה רחבים ט"ז אמה ואיכא דס"ל שיש להם דין רה"ר גם בזה"ז, ונמצא מוציא ומעביר בר"ה, הנה רבו הפוסקים דס"ל אין בזה"ז דין רה"ר והוי כרמלית שהוא איסור דרבנן.

פתיחת העסק בשבת:

בניגוד לחת"ם סופר, שאמר שמי שמחזיק חנות פתוחה בשבת, זה איסור דאורייתא (בשונה מפתחה מקרית שאז מדובר במקח וממכר שהוא איסור דרבנן בלבד);
אומר המחבר, שזה איסור דרבנן בלבד: זהו מקח וממכר בלבד.

יש גם עניין של רשות היחיד מול רשות הרבים.

כדי שזה יהיה דאורייתא, צריך להעביר חפצים ברשות הרבים בשבת.
וכדי שזה יחשב רשות הרבים, צריכים שני תנאים להתקיים:

א. רחובות רחבים – ט"ז (16) אמה (8 מטר).

ב. תנאי נוסף שהאשכנזים הוסיפו: ברחובות אלו עוברים כל יום "רבים" – 600,000, אותה הכמות של יציאת מצריים.

הוא אומר, שתנאי ב' נדרש, תיאורטית. אך פרקטית זה לא קורה.
דין רשות הרבים לא קיים כיום.

הנה, הרב יוסף חיים, סוטה מהמסורת הספרדית של "רשות הרבים" – 8 מטרים, הוא אומר שרבו הפוסקים שאין בזמן הזה רשות הרבים, והאיסור הוא רק איסור כרמלית – שהוא איסור דרבנן.

דראיתי להגאון חתם סופר בח"מ סי' קצ"ה ... שכתב וז"ל, אם נושא ונותן בחנותו הוא בכלל

מחללי שבת ויו"ט, והרי הוא ככל מחללי שבת באיסורים הכתובים בקרא ... היוצא לנו מכל הנו"ל, שאסור לשום מי אשר בשם ישראל יכונה לפתוח חנותו או לסחור במרכולתו ומסחרתו/ומסחרו/ או לטעון ולפרוק מעגלה שלו בשבת ויו"ט, ואם לא שמע וא"א לכופו ע"י שרי המדינה הרי הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל ואין לו דת כלל ופסול לעדות ולשבועה ולכל דבר ושחיתתו אסורה וכל מאכליו ומשקיו בחזקת איסור, כי אבד נאמנותו שלו, ואין חילוק בין פותח חנותו מקצתו או כולו או חלונותיו וכדומה, עכ"ל. [אם כן] לפ"ד של ח"ס ז"ל חשיב זה [=הנוכח באופייס בשבת] מומר לכל התורה כולה ופסול לכל דבר.

ברם, מה דפשיטה ליה להגאון ח"ס ז"ל מספקא ליה להגאון פרי מגדים ז"ל בפתיחה להלכות

שבת שכתב וז"ל, נסתפקתי ... [האם] אנחנו נאמר דוקא בדבר שחייב כרת וסקילה וחטאת הוא דמומר לכל התורה כולה, אבל בלאו דמחמר [= שאין בו כרת וסקילה] לא הוה מומר לכל התורה כולה דליכא כי אם לאו בעלמא? או"ד אף זה מקרי מחלל שבת? ... עכ"ל.

- הוא מביא את החת"ם סופר (הגם שהוא גר בבגדד, קרא את הספרות האשכנזית של זמנו)

על עמדה זו של החת"ם סופר בעניין איסור דאורייתא דווקא בפתיחת החנות, אך חולק.
הוא מביא את פרי-המגדים, שמראה שהמשב"פ חייב לעסוק דווקא במה שחייב כרת וסקילה – רק אז אדם נחשב משב"פ. לא סוברים כהרב חת"ם סופר, שביטול מצוות עשה (שביתה בשבת) + עבירה דרבנן = מומר לכל.

אם כן, עמדת מחברנו: החת"ם סופר חושב שמי שפותח אופיס עובר דאורייתא, אך עם כל הכבוד, ישנן דעות אחרות שלא חושבות כך; ולכן אנו לא נקבל עמדת החת"ם סופר.

לכן, עד כה, מחלל שבת דאורייתא הוא רק מי ה-:

- א. מעביר חפצים ברשות הרבים (ורשות הרבים = רחובות רחבים 16 אמה, 8 מטרים; וכן ברחובות שעוברים בהם כל יום 600,000 – "רבים" – דבר שאינו קורה פרקטית בזמנו).
- ב. עובר על איסור דאורייתא של סקילה וכרת (ומקח וממכר כמובן לא כך ואף לא דאורייתא - זה איסור דרבנן לדעתו).

הוא לא רוצה למדר אנשים מהקהילה היהודית.
אחר הדברים האלה, הוא מביא את הכללים הפוזיטיביים:

ועוד נמי יש לצדד להתירו בהיכא דאין עשרה ישראלים רואין אותו בהיותם יחד בבת אחת, דלפ"ד הגאון בנין ציון שהבאתי לעיל לא חשיב בפרהסיא לפסלו אלא ברואין אותו עשרה ישראלים ביחד, ואע"ג דעדיין

ג. הפרהסיא הפוזיטיבית: צריך שעשרה יהודית כשרים יראו את האדם הזה ביחד.

ההשקפה הזו לא ברורה למחבר, הוא לא מבין למה צריך שכל העשרה יהיו ביחד, אך מכל מקום, אדם גדול אמר זאת, ולכן נקבל עמדה זאת. (את זה אמר הרב עקיבא אייגר)

עד כה, ראינו ניסיון שיטתי של הרב, להסביר למה אדם **העובד באופיס**, לא עונה על קריטריוני משב"פ.

הרב יוסף חיים – חלק ג'

השאלה: משב"פ, שלגביהם ניתן שיתפללו עימנו, אך אסור להחשיבם למניין, ויש לדאוג שתמיד יהיה מניין לפני שהם מגיעים; ניתן להעלותם לתורה, אך לא בקרואים שהם לחובת השבת, ובכל מקרה, שהם לא ירגישו בכך **מה לגבי הקדיש שלהם?**

ומה ששאלתם אם אלו הפסולים שאין מצטרפין לעשרה רוצים לומר קדיש מהו ואם עונין הציבור אחריהם אמן, תשובה, אין יכולים לומר קדיש להוציא הציבור י"ח אמנם משום שנאה ואיבה ומחלוקת אל תמנעו אותם מלומר קדיש, ואל תאמרו להם אין בקדישים שלכם תועלת, אלא תניחום לומר קדיש, ורק החזן ג"כ יאמר קדיש עמהם כדי להוציא הציבור י"ח, ונמצא הציבור יוצאין י"ח בקדיש החזן ועונין אמן על קדיש החזן והם אינם מרגישים בזה כדי שיוולד מזה שנאה, יען כי תהיו נוהגים כן כל ימות השנה החזן יאמר קדיש עם אותם האומרים קדיש אע"פ שהם כשירים כדי שבעת שיזדמן מאלו הפסולים אינו ניכר הדבר באמירת החזן כיון דדרכו תמיד לומר קדיש.
גם כאשר ירצו הפסולים לעלות לס"ת יעלו, אך תעשו כאשר כתבתי לעיל שהחזן חוזר וקורא לעולה הבא אחר הפסול הקריאה שקרא לפסול.
גם בעת שמברכים הפסולים ברכת התורה בעלייתם לס"ת ואומרים ברכו יענו החזן והסומכים ושאר צבור אמן וברכו אחריהם, דהא כתב מורי"ם בהגה"ה בשי"ע א"ח סי' רט"ו סעיף ב' עונין אמן אחר עכו"ם אם שמע כל הברכה מפיו ע"ש, ונידון דידן כ"ש הוא כיון דברור לנו דאלו העולים מברכים להשי"ת, ואין להם שמץ שיתוף כלל, והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו אכ"ר.

מה יהיה אם האנשים האלה ירצו להגיד קדיש?

תשובה: הם לא יכולים לומר קדיש ולהוציא את הציבור ידי חובתם. מדוע? כי אותם אנשים משב"פים (שהם לא עובדים באופיס, הם חקלאים ומשב"פים אמיתיים) לא יכולים להיות שליחי ציבור! מי שאומר קדיש, הוא שליח ציבור.

אולם, משום איבה ומחלוקת, אסור למנוע מהם זאת (מדובר פה על קדישים, שהיו צריכים להיאמר בכל מקרה).

אז מה יעשו? החזן יאמר הקדיש עימם, כדי שלא יגידו קדיש ויענו להם אמן לשווא.

אך מה יהיה, כאשר הוא יפסיק להגיד קדיש, ואז יהיו עוד אנשים שאומרים קדיש, ולפתע החזן לא יצטרף אליהם (כי הם לא משב"פים)?

לכן צריך לשנות את התפילה, ולהגיד כל ימות השנה קדיש עם אותם האומרים קדיש, אע"פ שהם כשרים, כדי שבעת שיזדמן אחד מהפסולים, הדבר לא יהיה ניכר.

ובאשר לעניית אמן על ברכה מפי משב"פים:

האנשים מברכים לה' יתברך, והם מתכוונים לשם שמיים, לכן צריך לענות אמן.

בשורה התחתונה: הרב יוסף חיים חושב שבהחלט יכול להיות בימינו, שישנם יהודים משב"פים. אבל: אם אלו רוצים להשתתף בחיי הקהילה בבית-הכנסת, עמדתו היא שצריך להתייחס להיותם משב"פים כאל פרט טכני ולא מהותי, שיש להשתדל ולעוקפו בדרכים שונות, כי אנו לא רוצים שהם ירגישו פסולים ובלתי-רצויים.

לכן, יש טעם לשנות אפילו את סדרי התפילה, כגון שהחזן תמיד יגיד קדיש, כדי ליצור תחושת שייכות של היהודים הללו.

עמדה זו שונה מהעמדה החרדית שנקטה בהפרדה בין יהודים כשרים ליהודים לא כשרים – הם ראו בכך אסטרטגיה לשימור היהודית הדתית, ולא רצו להתערבב עם החילונים. להם לא היה חשוב שהחילונים ירגישו בנוח; הוא לא רוצה "לשמר את הקהילה החזקה והאמיתית", ולא להתחתן עימם וכו'.

העמדה של הרב יוסף חיים, של הרב עקיבא אייגר, זו עמדה שנפתחת כלפי משב"פים.

רבי יוסף חיים בן אליהו אל-חכם (מהרי"ח) נולד בבגדד בשנת ה"א תקצ"ה (1835) לערך, ורבו המובהק היה ר' עבדאללה סומך. הוא לא כיהן ברבנות העיר, אבל היה דרשן גדול, ולדרשותיו נאספו אלפים. הוא חיבר עשרות ספרים בכל שטחי התורה, כאשר עיקר פרסומו בא לו מחיבוריו בקבלה ובהלכה. ספרו *בן איש חי* מהווה מעין קיצור שלחן ערוך, כולל דברי קבלה, הלכה ומנהג, והוא נפוץ מאוד בשימוש אצל עדות המזרח עד היום. נוסח התפילה הספרדית הנמצא בשימוש כיום אצל עדות המזרח באמנון, ובו הוא הכניס יסודות קבליים מתורת האר"י לתוך התפילה. בספר תשובותיו, רב פעלים, מתגלה המהרי"ח כפוסק גדול, אשר השיב לבני עירו וארצו, ואף לקהילות בכל המזרח הרחוק - הודו, סינגפור, צילון, קורדיסטן ועוד ועוד, וחומר הסטורי רב יש בספריו על ההווי בקהילות הללו. הוא ביקר בארץ ישראל והתקבל בכבוד רב ע"י הרבנים והחכמים בארץ. ר' יוסף חיים נפטר בשנת ה"א תרס"ט (1909).

שו"ת רב פעלים חלק ג - או"ח סימן יב

שאלה מעיר שנגהיי יע"א במחלל שבתות בפרהסיא שעושה מלאכה הן בשלו הן בשל אחרים, אם יצטרף למנין עשרה, ואם

ועוד יש לשאול בישראל שעוסק בשכר אצל ישראל בבית המסחר שקורין אופייס והוא שומר שבת כראוי, ורק מוכרח לבא לאופייס ביום שבת ואומר לגוי שיכתוב כו"כ והגוי כותב, ורק הישראל הזה מצוהו לכתוב כו"כ, וגם הוא הולך ובא בעסק האופייס, אבל אינו עושה מלאכה בידו, מה דינו, אם יצטרף לעשרה ומעלין אותו לספר תורה?

ועוד יש לשאול, בישראל העוסק הן אצל ישראלים הן אצל גוים בשביל הנאת עצמו כדי לקבל שכרו, ואם אינו הולך לעסוק יפסיד שכרו שלא יביאו אותו לעסוק אצלם בחול, מה דינו לענין הנז"ל?

ועוד יש לשאול, אם יש הפרש בדין בין עליה לס"ת לבין צרופו לעשרה?

ועוד יש לשאול, אם אלו הפסולים שאין מצטרפים לעשרה, רוצים לומר קדיש, אם יכולים, ואם עונים אחריהם אמן? על הכל יורינו ושכמ"ה.

תשובה. כל מחלל שבת בפרהסיא דהיינו שעושה מלאכה בפני עשרה מישראל דינו כגוי ואינו מצטרף לעשרה, ולא דוקא

וראיתי להרב בנין ציון ח"א סי' ס"ד שנשאל מה נקרא בפרהסיא לענין מחלל שבת ולענין שאר דברים, אם בענין שיעשה העבירה בפני עשרה מישראל כשהם ביחד, או גם בזה שלא בפני זה, והשיב שנראה לו שלא נקרא פרהסיא אלא בפני עשרה מישראל כשהם ביחד.... והרב הנז' לא בירר הדין הזה בראיות, ואם יעזור ה' נדבר בספק זה בתשובה אחרת בעזה"י, וכעת בתשובה זו אין אנחנו צריכין לברר דבר זה יען כי מדברי השאלה ניכר שאדם זה עושה מלאכה במקום גלוי שנודע לרבים וידע שיתפרסם אשר כה"ג מפורש אפילו לא חלל בפני עשרה חשיב כגוי, וגם נראה מדבריו שהוא עושה כן בתמידות בכל שבת והדבר מפורסם.

ועל כן אדם זה שאתה שואל עליו כיון דמחלל שבת בפרהסיא אין לצרפו לעשרה לקדיש וקדושה וכיוצא. אלא, יהיו עשרה אנשים כשרים מבלעדו ודבר זה אינו ניכר ונרגש אצלו כדי שיהיה שנאה ואיבה או חששה דשמא פקר טפי כי הצירוף הוא נעשה בבית הכנסת דשכיחי רבים, ואתם תשתדלו בצנעה שימצא אצלכם עשרה אנשים כשרים בלעדי הפסולים ובנקל תוכלו למצוא כן.

אמנם בעליית ס"ת אם לא יעלו אותו לס"ת ניכר הדבר אצלו ויולד בזה שנאה ואיבה וגם יש לחוש דפקר טפי ובפרט זמנים אלו. מיהו יש לדבר זה תקנה לעשות כאשר כתבתי [בסה"ק רב פעלים ח"ב או"ח סי' י"א דף ט' ע"א בד"ה, וראיתי להגאון וכו'], שכתבתי בזה"ל, אבל במחלל שבת בפרהסיא או שהוא מבעט במצוה בפירוש, או שאומר בפירוש שאינו מאמין בדברי רז"ל אין להקל בזה, וצריך להזדרז לבלתי יצרפו אותו למנין עשרה ולהעלותו לס"ת בחובת היום, אלא: יעלה אחר חובת היום בדלוג. ואם יראו הקהל דאיכא איבה ושנאה ומחלוקת אם לא יעלו את זה האיש בראשנה בחובת היום בשבת ויו"ט אה"נ יעלו זה הפסול בתוך חובת היום, אך לא תהיה עלייתו משלמת הפרשה דחובת היום, אלא העולה אחריו יחזור ויקרא לו החזן הפסוקים שקרא עם זה האיש הפסול וממילא תהיה עלייתו וקריאתו של זה הפסול כאלו אינה והיה כלא היה דודאי עדיף טפי לעשות כן בהיכא דרואין שיצא מדבר זה שנאה ואיבה ומחלוקת, ע"כ לשוני שכתבתי שם בס"ד, וכן תעשו גם אתם והקולות יחדלון.

ואשר שאלת שאלה ב' בישראל שעוסק בחול בשכר באופייס ומוכרח לבא לאופייס ביום שבת ואינו עושה מלאכה בידו כלל

וידוע הוא דהא דאמרינן מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, היינו מחלל באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן בלבד לא חשיב כגוי, ומצטרף לעשרה ועולה לס"ת, ואע"ג דפסק מרן בא"ח סי' שפ"ה ישראל מחלל שבתות בפרהסיא אפילו אינו מחלל אלא באיסור דרבנן הרי הוא כגוי התם שאני משום דאיירי בדין ביטול רשות דהאיסור הוא בענין שבת, אבל בענין שאר מילי אינו חשוב כגוי בחילול דרבנן.... וכן הסכימו כל גדולי האחרונים שם דאם חלל שבת באיסור דרבנן בפרהסיא אין דינו כגוי, אלא דינו כישאל, וכן הלכה פסוקה אצלנו, ועל כן בנידון השאלה בזה האיש שהוא שומר שבת, ורק מחלל במה שאומר לגוי לכתוב דהוי איסור דרבנן דאמירה לגוי שבות אין זה דינו כגוי אלא כישאל גמור, ומצטרף לעשרה ועולה לס"ת בחובת היום.

ומה שזכר בשאלה שזה האיש הולך ובא בשבת בעסק האופייס אין בזה איסור תורה אלא מקח וממכר שהוא איסור דרבנן, ואע"פ שהוא הולך ובא בעיר דמבואות שלה רחבים ט"ז אמה ואיכא דס"ל שיש להם דין רה"ר גם בזה"ז, ונמצא מוציא ומעביר ברי"ה, הנה רבו הפוסקים דס"ל אין בזה"ז דין רה"ר והוי כרמלית שהוא איסור דרבנן.

פש גבן לברר דבר אחד בזה, והוא די"ל אע"ג דאינו עושה איסור דאורייתא אלא איסור דרבנן כל זה הוא בעושה באקראי, אבל אם הוא עושה כן בכל שבת שבא למקום האופייסי שהוא חנות של המסחר ועוסק בענייני המסחר בדברים וצווים, אע"פ שאינו עושה מלאכה דאורייתא בידים אלא מצוה לגוי לעשות, וגם מדבר בעסקי המסחר שבאופייסי, מ"מ כיון שעושה כן בכל שבת ושבת בקבע הרי זה עובר בעשה מן התורה דשביתה בשבת, דראיתי להגאון חתם סופר בחי"מ סי' קצ"ה ... שכתב וז"ל, אם נושא ונותן בחנותו הוא בכלל מחללי שבת ויו"ט, והרי הוא ככל מחללי שבת באיסורים הכתובים בקרא ... היוצא לנו מכל הנז"ל, שאסור לשום מי אשר בשם ישראל יכונה לפתוח חנותו או לסחור במרכולתו ומסחרתו/ומסחרו/ או לטעון ולפרוק מעגלה שלו בשבת ויו"ט, ואם לא שמע וא"א לכופו ע"י שרי המדינה הרי הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל ואין לו דת כלל ופסול לעדות ולשבועה ולכל דבר ושחיטתו אסורה וכל מאכליו ומשקיו בחזקת איסור, כי אבד נאמנות שלו, ואין חילוק בין פותח חנותו מקצתו או כולו או חלונותיו וכדומה, עכ"ל.

[אם כן] לפי"ד של ח"ס ז"ל חשיב זה [=הנוכח באופייסי בשבת] מומר לכל התורה כולה ופסול לכל דבר ברם, מה דפשיטה ליה להגאון ח"ס ז"ל מספקא ליה להגאון פרי מגדים ז"ל בפתיחה להלכות שבת שכתב וז"ל, נסתפקתי ... [האם] אנחנו נאמר דוקא בדבר שחייב כרת וסקילה וחסאת הוא דמומר לכל התורה כולה, אבל בלאו דמחמר [= שאין בו כרת וסקילה] לא הוה מומר לכל התורה כולה דליכא כי אם לאו בעלמא? או"ד אף זה מקרי מחלל שבת? ... עכ"ל.

... מיהו, אע"ג דהרב פרי מגדים מסתפק בזה, הנה מדברי הפר"ח ותב"ש ודעמייהו ... משמע שהוא דוקא בדבר שחייב כרת וסקילה ... דלא ס"ל האי סברא דס"ל להרב ח"ס ז"ל שבעבור ביטול מ"ע דשביתה בלבד חשיב מומר לכל התורה.

ועוד אית לן למימר בהאי מילתא דנידון השאלה שזה האיש אע"פ שבא בכל שבת לאופייסי מאחר שנוהר שלא לעשות שום מלאכה בידו כי אם רק שאומר לגוי לכתוב דעביד איסור דרבנן באמירה לגוי, יש לצדד ולומר גם לסברת הגאון ח"ס ז"ל לא מפסל בהכי להוציא מן הכלל, אע"ג דעביד זה בקבע בכל שבת, והיינו משום דהאי איסורא דאמירה לגוי לאו משמע לאינשי שהוא עבירה כל כך, וכן הענין כאן שזה עושה איסור אמירה לגוי שהיצר מראה לו ג"כ טלפים של היתר באומרם שהוא מוכרח לכך בעבור פרנסתו, ואין אתה עושה מלאכה בידך אלא אתה אומר לגוי לעשות, על כן האיש הזה אין לו דין מחלל שבת בפרהסיא שיוציאוהו מן הכלל בעבור זאת, אלא מצטרף לעשרה ועולה לספר תורה בחובות היום. ועוד נמי יש לצדד להתירו בהיכא דאין עשרה ישראלים רואין אותו בהיותם יחד בבת אחת, דלפי"ד הגאון בנין ציון שהבאתי לעיל לא חשיב בפרהסיא לפסלו אלא ברואין אותו עשרה ישראלים ביחד, ואע"ג דעדיין לא ברירא לי האי מלתא עכ"ז גברא רבא אמר מלתא יש לסמוך עליו בכה"ג שהוא אינו עושה אלא איסור דרבנן דאמירה לגוי ומבטל מ"ע דשביתה בהיכא דעושה כן בקבע בכל שבת דשפיר מצינן למימר שגם לדעת הגאון ח"ס לא מפסל, ונוכל לצרפו לעשרה ולהעלותו לס"ת בחובות היום.

ומה ששאלתם בעוסק בשביל שכרו שאם אינו הולך לעסוק גם בשבת לא יביאו אותו לעסוק באופייסי גם בחול, תשובה. אין בזה הפרש לפום דינא דאפילו עושה בשביל פרנסתו, אם עושה מלאכה דאורייתא בפרהסיא דינו כגוי.

ומה ששאלתם אם אלו הפסולים שאין מצטרפין לעשרה רוצים לומר קדיש מהו ואם עונין הציבור אחריהם אמן, תשובה, אין יכולים לומר קדיש להוציא הציבור י"ח אמנם משום שנהא ואיבה ומחלוקת אל תמנעו אותם מלומר קדיש, ואל תאמרו להם אין בקדישים שלכם תועלת, אלא תניחום לומר קדיש, ורק החזן ג"כ יאמר קדיש עמהם כדי להוציא הציבור י"ח, ונמצא הציבור יוצאין י"ח בקדיש החזן ועונין אמן על קדיש החזן והם אינם מרגישים בזה כדי שיוולד מזה שנהא, יען כי תהיו נוהגים כן כל ימות השנה החזן יאמר קדיש עם אותם האומרים קדיש אע"פ שהם כשירים כדי שבעת שיזדמן מאלו הפסולים אינו ניכר הדבר באמירת החזן כיון דדרכו תמיד לומר קדיש. גם כאשר ירצו הפסולים לעלות לס"ת יעלו, אך תעשו כאשר כתבתי לעיל שהחזן חוזר וקורא לעולה הבא אחר הפסול הקריאה שקרא לפסול.

גם בעת שמברכים הפסולים ברכת התורה בעלייתם לס"ת ואומרים ברכו יענו החזן והסומכים ושאר צבור אמן וברכו אחריהם, דהא כתב מור"ם בהגה"ה בש"ע א"ח סי' רט"ו סעיף ב' עונין אמן אחר עכו"ם אם שמע כל הברכה מפיו ע"ש, ונידון דיין כ"ש הוא כיון דברור לנו דאלו העולים מברכים להשי"ת, ואין להם שמץ שיתוף כלל, והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו אכי"ר.

הרב דוד צבי הופמן

הונגריה, המאה ה-19 ותחילת ה-20.

השאלה שנשאל הרב הופמן:

מדובר על אדם המעשן בשבת, יותר מכך, הוא לא עושה קידוש והבדלה (זה חוזר לרב עטלינגר, העוסק במשב"פ, אך כזה המודה על בריאת שמיים וארץ ע"י קידוש ותפילה).

אך לפתע בשנת האבלות הוא בא לביה"כ ואומר קדיש, וכך מראה כבוד לאביו ואימו. האם אפשר לצרף משב"פ, המעשן ולא עושה קידוש והבדלה, המגיע לביה"כ ורוצה להגיד קדיש?

- הרב הופמן מביא דעות רבות, שלפיהן היוצא הוא שלפי דין משב"פ לא שייך למניין. כך לדין.
- אך מכאן ואילך הוא מבצע את הטוויסט הידוע של בעלי היחס החיוב, המתון והסובלני למשב"פ.

הוא אומר, שבאשכנז – גרמניה ואף הונגריה המחמירה, המצב החברתי בפועל הוא שמקבלים אבל משב"פ.
- הוא מתאר מקרה, שבו גבאי לא מנע מאדם לעלות לתיבה בבית הכנסת.
בבית כנסת אחר, הגבאי הלך בשורת הדין ולא נתן לאבל להיות ש"ץ. הוא עבר לבי"כ אחר, שם נתנו לו. הוא אמר שזהו מנהג מימי קדם לא למנוע מהתיבה אנשים שמסחרם בשבת; הרבנים באותו מקום לא מיחו על כך, והיה טעמם ונימוקם עימם מסתמא.

דהיינו:

שורת הדין – אדם זה לא יהיה חבר בבית הכנסת.
בפועל – מרשים להם לעבור לפני התיבה (להנהיג את תפילת הציבור).
מדוע?

1. אולי כי אותם משב"פים הם בסטטוס של **תינוקות שנשבו** – כולם עושים כך – הם גדלו בסביבה דתית, אך תרבותית כולם עושים זאת; ומי שהולך בזרם הרוב כאילו שובי בתוך האווירה התרבותית הכללית של חילוניות; בימינו אולי כולם הם כתינוקות שנשבו.

[הרב עטלינגר אף הוא אמר זאת לגבי זמנו, אך יש לחפש את ההבדל:
מסקנתו של עטלינגר: מי שמחמיר ולא שותה מיינס, יבורך – תואם לדין המקורי.

אך הדין לא ישים לגבי המוני מחללי השבת בגרמניה של המאה ה-19 – יש פנים לכאן ולכאן; יש יסוד להגיד שהם משב"פ שנחשבים כגויים לכל דבריהם, אך יש יסוד שלא להוציאם מהקהילה. גם למקילים יש להם על מה שיסמכו: לא ברור שיש פה מחלל שבת שמעיז פניו לחלל שבת בכוונה מול עשרה אנשים.]

הרב הופמן תוקף רק את מי שעושה כך בידועין, את מי שמחלל שבת בפרהסיא מתוך כוונה תוך ידיעת הדין והמסורת הנכונים, אדם שבא "להתכסח עם המסורת". שלכתחילה זה קשור לאופק התרבותי שלו.

2. וכן אמר ה"שואל ומשיב" – הרב **נתנזון (גליציה, לבוב, 1810)** – שאנשים מאמריקה (שם, הגיעו בגלי הגירה ממזרח אירופה מליוני יהודים מקהילות דתיות. רובם, בהיותו יושב בחיידר, בגליציה, היה שומר שבת; אך הנה שם באמריקה האווירה היא של חילול שבת, לא דתית-יהודית) אינם נפסלים ע"י חילול שבת שלהם, **כי הם כתינוקות שנשבו**.

יוצא מדברי הרב נתנזון, שבנסיבות מסוימות, גם אדם שגדל בסביבה דתית ואח"כ עבר לסביבה יותר פתוחה (כמו באמריקה) הוא כתינוק שנשבה.

הרב הופמן, הוא חולק על הרב שטרנבוך, שאמר שכמה שאנשים תמימים הם מסוכנים ביותר – הוא שלל מעורבות דווקא עם התמימים והשבויים.
זוהי דעה הפוכה לזו של הרב שטרנבוך – כאן תינוק שנשבה הוא סיבה לנהוג בסלחנות לאותו אדם, ואילו אצל שטרנבוך זו סיבה להתרחק יותר מאותם אנשים.

הוא מביא את הרב נתנזון – השואל ומשיב: הוא מייחס לכל היהודים באמריקה דין של תינוקות שנשבו. הנה, תינוק שנשבה זו לא קטגוריה היסטורית: כל מי שבארה"ב בא מרקע מסורתי – הם נחתו, כמסורתיים, לאחר מסע בן כמה שבועות, לתוך מציאות לגמרי שונה מהעולם המסורתי והמוכר. הם נכנסו אט אט לתוך המסגרת החילונית. הרב נתנזון אמר שגם הם בבחינת תינוקות שנשבו: זה לאו דווקא תהליך בגיל צעיר, אלא היתפסות למסגרת תרבותית המנוכרת לדת היהודית לא מתוך כוונה וזדון, אלא מתוך תלאות החיים.

הרב הופמן, בכל זאת, כמו הרב עטלינגר, מסייג דבריו:

[שורה 175]: ועי' ספר חסידים סי' תשס"ח (ואין לי פנאי כעת לחפש תשובה זו דמיירי לענין גיטין בפנים בשו"ת שו"מ). יהי' איך שיהי' המקיל לצרף אנשים כאלו למנין יש לו על מי שיסמוך, אך מי שיכול לילך לבהכ"נ אחר בלי להכלים איש, פשיטא דמהיות טוב שלא יסמוך על היתר זה, ויתפלל עם אנשים כשרים. עוד יש סניף להקל דבזמנו לא מיקרי מחלל שבת בפרהסיא, כיון שרובן עושין כן. דבשלמא אם רוב ישראל זכאין, ומעטים מעיזים פניהם לעשות איסור זה הרי הוא כופר בתורה ועושה תועבה ביד רמה ופורש עצמו מכלל ישראל, אבל כיון דבעו"ה רובם פורצים הגדר -- תקנתם קלקלתם: היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך וא"צ לעשות בצנעה, ופרהסי' שלו כבצנעה, ואדרבה היראים קרואים בזמנו פרושים ומובדלים, והפושעים הם ההולכים בדרך כל הארץ.

המקל לצרף אנשים אלו למנין – יש לו על מה לסמוך דעתו; אך מי שילך לבי"כ אחר, בלי להכלים איש, פשוט וטוב, שלא יסמוך על היתר זה ויתפלל רק עם אנשים כשרים.

יש פה סיוג מסויים שהרב הופמן שם לדבריו! הוא לא לגמרי שבע רצון מהסבריו שלו מדוע בכל זאת אפשר להתפלל עם משב"פ – מי שליבו לא מתיר לו, ולא מתרשם מהנימוקים – שילך להתפלל בבית כנסת דתי יותר! וזה בתנאי שזה לא יבייש ויכלים איש – זה כמו הרב יוסף חיים: לא לבייש מישהו.

צדקנות הכוללת הכלמתם של אנשים, לא שווה את המחיר, אומרים הרב הופמן והרב יוסף חיים.

• הוא מציין בסוף 2 הערות

3. יש עוד סניף, עוד נימוק, שלא יהיו לנו משב"פים כיום: כיוון דרובם של עם ישראל עושים כן.

הוא הראשון שמעלה מפורשות את השיקול: אם רוב ישראל זכאים והמעטים מעיזים לעבור על האיסור, הרי המיעוט כופר בתורה ועושה תועבה ופורש עצמו מכלל ישראל!

דהיינו – אם רק מיעוט הם משב"פים – אז יש להעניש ולהחרים ולהטיל סנקציות חברתיות על המורדים! אך מכיוון שבעוונותינו הרבים רוב של ישראל פורצים הגדר, הרי שתקנתם (תיקון מצבם ההלכתי) בקלקלתם (כולם פועלים באופן קלוקל הלכתית)!

4. טיעון נוסף: איש לא מרגיש שהפעולה של עבירה בשבת, צריך לעשותה דווקא בצנעה – לכן כולם עושים עבירות בפרהסיא – ולכן עשיית אותה פעולה בפרהסיא לא שונה מעשייתה בעבר בצנעה! ומכיוון שמי שעבר בצנעה, בעבר, לא נחשב כגוי, אף כיום אין יותר לדבר על חילול שבת בפרהסיא!

סיכום ביניים: בד"כ מדובר בשילוב בין נימוקים פורמאליים לנימוקים ענייניים של שק"ד ותפישה כללית.

למשל – ר' עקיבא אייגר: כאשר נבדוק פורמאלית את חומרת העבירות שעושה אותו מוהל, העבירות המיוחסות לו, נראה שהעבירות פורמאלית הן דרבנן – ואי אפשר להיות משב"פ על עבירות דרבנן. שנית – פורמאלית חייבים עשרה אנשים שהם כשלעצמם שומרי שבת. ואם משב"פ רבים חיללו שבת – עדיין לא מספיק זה, כי צריך 10 שומרי שבת דווקא.

לאחר מההערות האלה הוא העיר הערות, מהותית:

אין לנו עניין ולא צריך להיות לנו עניין כזה להחיל קטגורית משב"פ על אדם, כדי לא להרבות מריבות: ואת צנועים חכמה.

יותר טוב להיות מתונים – גם אם ניתן לתכנן, לתחמן, להפיל את התיק על אדם.

הרב יוסף חיים – שאלה משנחאי: פורמאלית אין ספק שמדובר במשב"פים (לפחות חלקם) – שעושה באמת פעולות ולא רק משגיח באופיס); אבל יש שיקול מהותי לא לגרום לאיבה ושנאה ועוינות בקהילה גם כלפי אנשים שהם אכן משב"פ. לכן, הקהילה תעשה פעולות רבות, ותשנה נהלים, ותעשה סדרים מיוחדים, כדי שלא ייווצר מצב שהמשב"פ ירגישו בלתי רצויים, פגועים או מנועים מלהשתתף בקהילה.

הרב דוד הופמן:

פורמאלית, ומהותית. ניתוח סוציולוגי של בסיס האיסור המקורי! בעבר, כשהרוב היו דתיים, מי שיצא בהתרסה נגד הנורמה המקובלת בציבור באופן כללי, נענש בסנקציה.

כיום איש לא יוצא באופן מתריס כנגד הנורמה, ולכן אין לקבוע את הכלל של משב"פ!

יותר מכך – המוזרים, הפרושים ויוצאי הדופן, הם דווקא שומרי התורה; הפושעים בתורה הם אלו שנחשבים כלל. המושג של נורמאלי התהפך.

רבי דוד צבי הופמן נולד בוורבו, הונגריה, בשנת ה'תרי"ג (1843) ונפטר בברלין בשנת ה'תרפ"א (1921). גדולתו בתורה הקיפה את כל תחומי ספרות ההלכה: מקרא, ש"ס, מדרש ופוסקים. כראש בית - המדרש לרבנים על שם רבי עזריאל הילדסהיימר בברלין, אשר בו נעשה גם שימוש במיטב פרי החכמה והטכנולוגיה בשירות התורה וההלכה, חינוך דורות של רבנים ומנהיגים. בספר השו"ת שלו, מלמד להועיל, טיפל הרב הופמן גם בקשת רחבה של בעיות מודרניות.

שו"ת מלמד להועיל חלק א (או"ח) סימן כט

שאלה: במנין שלנו יש אחד או שנים שמחללים שבת בפרהסיא לא לבד במלאכתם כי אם גם עושים מוגמר, ואפילו קידוש והבדלה אינם עושים, אי שרו לצרפם למנין.

תשובה: הפרמ"ג ס"י נ"ה [באשל אברהם /או"ח/ ס"ק ד'] כתב, דמחלל שבת בפרהסיא אין מצרפין למנין. וכ"כ בתשו"י חכם צבי ס"י ל"ח. ואף דבשאלת יעבץ ח"א ס"י מ"ט משמע דכל עברין מצרפין למנין כל זמן שלא נידוהו מ"מ לא כתב בפירוש דגם מחלל שבת בפרהסיא מצרפין ואפשר דמודה בזה דאין מצרפין. ועיין מ"ש לענין זה בשו"ת משיב דבר ס"י ט' שאוסר. וכי המג"א [או"ח/ ס"י קצ"ט ס"ק ב']: מי שהוא רשע בפרהסיא אין מזמנין עליו. וראיתי בשו"ת רשב"ן ס"י צ' שהביא בשם שו"ת דורש לציון דזה דוקא במומר להכעיס ובימינו אין עושין להכעיס (ועי' שו"ת רשב"ן ס"י ז'). ותמוה דלהכעיס אפילו בא' משאר עבירות אין מצרפין אותו כמבואר בפרמ"ג הנ"ל [או"ח/ ס"י נ"ה], גם הביא שם בשו"ת רשב"ן בשם ליקוטי חבר חלק ה' דף ק"ז שאחרי שגברו בעלי זרוע אין כח בידינו להוריד כהן כזה אם עולה לדוכן. ועי"ש עוד ס"י קל"ט תשובה מהרה"ג מו"ה חיים צבי מאנהיימער זצ"ל. ושם הביא ג"כ שו"ת מהר"י אסאד י"ד ס"י נ' שמחללי שבתות בזמנינו כ"ז שלא העידו עליהם בפניהם ובפני הבי"ד שחללו בפני י' מישאל אין אוסרים יין במגעם, שיש הרבה אחרונים סוברים דהא דמומר לחלל שבת הוי מומר לכל התורה הוא רק מדרבנן עיי"ש בשו"ת יהודה יעלה.

היוצא מכל הנ"ל שעפ"י דין מחלל שבת בפרהסיא אין מצטרף למנין. אך בזמן הזה נוהגין להקל אף בארץ אונגארן ומכש"כ בארץ אשכנז. וזכורני שפעם אחת אירע אבילות לאיש אחד שחנותו פתוח בשבת, והוא אחד מבעלי בתים של קהלתנו, קהל עדת ישראל, וירד לפני התיבה בבית הכנסת של קהלתנו, אך הגבאי ידע לרצות אותו ולפייסו שלא ירד עוד מפני שהקהל ירננו על זה, ואח"כ הלך זה האיש לביהכ"נ של חברת ש"ס, ואף שהגבאי דשם היה איש חרד ויר"א, הניחו לירד לפני התיבה בלי מניעה. וכאשר שאלתי את הגבאי למה לא מנעו, אמר לי שכן הוא ג"כ מנהג מימים קדמונים בבית המדרש דפה שאין מונעין מלירד לפני התיבה האנשים שמסחרם פתוח בשבת, וכיון שהרבנים דשם שהיו אנשי שם לא מיחו מסתמא היה טעמם ונימוקם עמם. ואפשר שסמכו ע"ז מה שכתוב ג"כ בשו"ת בנין ציון החדשות ס"י כ"ג שמחללי שבת בזמנינו נחשבים קצת כתינוק שנשבה לבין הנכרים, מפני שבעוה"ר רוב ישראל בארצנו מחללי שבת הם, ואין דעתם בזה לכפור בעיקרי אמונתנו עיי"ש. וכן הגיד לי הרב מו"ה משולם זלמן הכהן ז"ל בשם הגאון בעל שואל ומשיב [נתנון] שכתב שהאנשים מאמערקא אינם נפסלים ע"י חילול שבת שלהם מפני שהם כתינוקת /כתינוק/ שנשבה לבין הנכרים. אח"כ מצאתי כעין זה בהגהות רע"א ל"ד ס"י רס"ד ועיי"ש סברות להקל. אבל עי' פמ"ג א"ח ס"י רפ"ב א"א ס"ק ז', ועי' ספר חסידים ס"י תשס"ח (ואין לי פנאי כעת לחפש תשובה זו דמייירי לענין גיטין בפנים בשו"ת שו"מ). יהי' איך שיהי' המקיל לצרף אנשים כאלו למנין יש לו על מי שיסמוך, אך מי שיכול לילך לבהכ"נ אחר בלי להכלים איש, פשיטא דמהיות טוב שלא יסמוך על היתר זה, ויתפלל עם אנשים כשרים. עוד יש סניף להקל דבזמננו לא מיקרי מחלל שבת בפרהסיא, כיון שרובן עושין כן. דבשלמא אם רוב ישראל זכאין, ומעטים מעיזים פניהם לעשות איסור זה הרי הוא כופר בתורה ועושה תועבה ביד רמה ופורש עצמו מכלל ישראל, אבל כיון דבעו"ה רובם פורצים הגדר -- תקנתם קלקלתם: היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך וא"צ לעשות בצנעה, ופרהסי' שלו כבצנעה, ואדרבה היראים קרואים בזמננו פרושים ומובדלים, והפושעים הם ההולכים בדרך כל הארץ.

הרב **משאש**, הגיע ממרוקו, שירת תקופה באלג'יר כרב קהילת תלמסן Tlemcen. שם כל היהודים קיבלו אזרחות צרפתית מלאה, ומאז 1870, חלה התבוללות וכן התפרקות מאוד קריטית בקרב היהודים באלג'יר. בתי דין רבניים לא הייתה להם סמכות. ראשי הקהילה, הרבנים, לא יכלו לכפות את הסנקציות שלהם. רוב היהודים רוצים לאכול בשר כשר, אך כמעט אף אחד שם לא שומר שבת.

מבחנית עדות – מה צריך שאדם יהודי יחשב לעד פסול?

- **דעה מצמצמת:** "אל תשת רשע עד" – אדם המרמה, גוזל ומשקר.
 - **דעה מרחיבה:** כל מי שעבר עבירה נגד אחד מאיסורי לא תעשה שבתורה ומקבל עונש מלקות, נחשב רשע שהוא פסול לעדות.
- לכן קל לשער, שרוב היהודים בימינו לא מסוגלים להיות עדים: כולם רשעים. ומקל וחומר, כשכולם מחללי שבת, הם לא יכולים להעיד.
כך גם הקצבים היהודים שם: חנויותיהם פתוחות בשבת.

בשר כשר כמובן עולה יותר כסף, ניתן להניח שיש לקצבים חמדנים אינטרס לרמות בבשר זה.

- עתה, כל הקצבים האלה בוודאי פסולים לעדות. איך נאמין להם שהבשר כשר והוא לא סתם בשר זול שאסור לרכוש?

על פי ההלכה המסורתית: לא ניתן לסמוך עליהם! רק אדם אמין נסמוך עליו בנושאי כשרות.

סיפור הרב:

הרב מספר שהוא בא לעיר, הוא פנה אליהם, לראשי העיר ולקצבים – שיתקנו את דרכיהם! והוא לא הצליח, ובתחילה דיבר בקול רך ולאחר מכן דיבר בקול קשה ובריבים. **ולית דמשגח**. לאף אחד לא אכפת. הוא חיפש גישה טובה יותר דרך אנשים פחות חשובים. הוא חיזר על פתחי הקצבים בלילה, והטיף להם דברי מוסר ובמתק שפתיים – לשכנע אותם שיעשו טובה, כי מנהיגי הקהילה לא יעשו כלום. **ולאחר עמל רב – עלה בידיו להביא חנויותיהם על מסגר בשבתות ובחגים**. הם לא יפתחו את חנויותיהם בשבת – ואם יפתח אחד את החנות, הוא ימשוך אליו את כל הקונים הערלים – הגויים הנוצרים, הם יפתחו. **"או כולנו סוגרים, או כולנו פותחים את חנות הבשר"**.

ולא נשאר בידי להטות לטוב, רק קצב אחד. 7 אטלזים אחרים הסכימו, וזה הבודד לא הסכים. הרב הכין דברים ללב האיש, והלך ודיבר עם חבר של הקצב ועם הקצב, ולאחר תוכחות מוסר וכו', שכנועים לקצב בודד זה, הקצב הבטיח הבטחה גמורה שגם הוא לא יפרוש מהכלל ויביא חנותו אף הוא על מסגר בשבת.

גם קצב זה סגר חנותו בשבת.

אלא, צרה גדולה: הקצב הזה ניחם בו מהסכמתו, ואז כל שאר 7 הקצבים החליטו גם הם לא להסכים יותר! ואז לא הועילו מריבות והפצרות ולא שום דבר כלל.

התשובה:

עלה במצודתי – הצלחתי לצוד תשובה, שתתיר את הבשר ששוחטים אלה המחללים שבת בפרהסיא (מה שלא הצלחנו במישור העובדתי, נצליח במישור ההלכתי, לאחר מחקר).
- הוא מסביר התשובה כנגד אלו שחושבים שהם צדיקים, האומרים שהעיר חוטאת כולה. הוא תוקף את מי שמלעז על היהודים לומר שהם אוכלים לא כשר.

כיצד הוא עובר את החזקה שקבע מרן הרב יוסף קארו: המשב"פ אסור להאמין לו בכלום, הוא לא נאמן בכלל?

ההיתר: שני ראשי טיעון –

- א. מהו משב"פ, האם אנשים-קצבים אלה אכן משב"פים?
- ב. האם נכון בימינו מה שכתב השו"ע שמשב"פ איננו נאמן בכלל?

א. מהו משב"פ?

א. הוא מביא את דעת **התשב"ץ**: כדי להיות משב"פ צריך לעשות דווקא **פעולות חקלאיות**, בקרקע. **ומקיש: כלומר, מדובר רק על מה שיש עליו עבירה של מיתת בית דין**, אבל בדבר שאין חייב עליו מיתת ב"ד, אף שאיסורו מן התורה – אין לו דין משב"פ! הוא לא מומר לכל התורה כולה.

א. 2. וכן נכתב בשם **המש"ח** (משנת חכמים), ספר איזוטרי, שמחלל שבת לא מומר לכל התורה כולה עד שיעבור על דבר שהוא חייב עליו מיתת ב"ד, עד שיחזור.

א.3. מובאים דברי הרב ר' עקיבא אייגר, שלא סמך על הדעה של התשב"ץ לגמרי, ודרכו הוא מראה שיש מחלוקת בדבר, פלוגתא, והדעת נוטה להקל

א.4. ישנן דעות נוספות על מהו משב"פ: האם צריך איסור מיתה דאורייתא, או כל עבירה דאורייתא, או כל עבירה דרבנן, ובזמן הזה כשהדור פרוץ, יש למצוא הקלה. ננקוט בגישה המצמצמת את תחום דין משב"פ, כי אחרת יצא שכולם הם כאלה, ולא תהיה אפשרות לחיות ולתפקד: כולם יהיו בחזקת שקרנים. טיעון מהותי: **מדיניות שיפוטית** – להגדיר את החוק בצורה מצמצמת כדי לא לגרום שרוב הציבור יוגדר כפושע.

א. מה עושים הקצבים – האם הם חייבים במיתת ביי"ד או לאו?

א.5. הקצבים היהודים נותנים הוראות לפועלים הגויים להרוג בהמות ולהפשיט מעליהן את הגוי. ואין בזה רע, זוהי אמירה לגוי במלאכה דאורייתא. האיסור לתת הוראות לגוי הוא רק דרבנן (ראינו זאת גם בתשובת-שנחא).
א.6. אי-מתן מנוחה לבהמות – אין בכך עונש מיתה, זה רק איסור עשה, לא עבירת לא-תעשה.
א.7. אין בשחיטה וניתוח הבהמה לנתחיה דין מחדת.
א.8. שבירת העצמות בקופיץ, בפטיש ובגרזן – אין השבירה הזו חלק מאבות המלאכה.
א.9. אם אתה מכה על העצם בגרזן, וניצוצי אש ע"י שבירת העצמות בכוח יוצאים – אין בזה איסור מיתת ביי"ד, רק מלאכת מחשבת אסורה.
א.10. השחות הסכין – איסור דרבנן.
א.11. מי שעומד ליד הקופה ורושם את ההוצאות, בשפה הצרפתית – אין בזה מיתת ביי"ד, שכתב של גוים אין איסור אלא מדרבנן – זהו לא כתב עברי.
בקיצור – כל הפעולות אסורות דרבנן, או דאורייתא אך לא מיתה!

הרי לך מפורש שהאנשים האלה, אף שהם מחללי שבתות בפרהסיא, באסורים דאורייתא ודרבנן, מכל מקום לית ביהו צד חלול שיש בו חיוב מיתת ביי"ד, וא"כ נאמנים הם בכל האסורים: הפעולות אסורות, אך לא עד כדי איסור מיתת ביי"ד.

ב. האם נכון בימינו מה שכתב השו"ע שמשב"פ איננו נאמן בכלל?

המחבר טוען: מה שכתוב בשו"ע לא נכון בהווה, ישנה מציאות חברתית אחרת!

"ובר מן דין" – חוץ מהדין – ישנם צדדים נוספים לפי כל השיטות, יסכים עליהם גם מי שלא מסכים עם מה שאמרתי עד כה, שמראים שהמשב"פ כן נאמן!

ב.1. חילול שבת נעשה כהיתר! אנשים עושים זאת בלי לחשוב, חושבים שהחילול מותר – ואין יכולת לאף אדם למחות. כל אדם עושה כישר בעיניו, במלכות צרפת. זוהי ממשלה המפרידה דת ממדינה – חופש, שוויון ואחוה.

ב.2. ורק דבר אחד נשאר בידי הפליטה, שיש ביכולת הקהל לעשות כלפי חוטאים: השחיטה הכשרה, הנמצאת בפיקוח הרבנות והקהילה היהודית. הדת משגיחה על העניינים הבסיסיים של כשרות. וקצב שיצאה טריפה תחת ידו – שנתגלה שבשר שאמר שהוא כשר הוא בעצם טרף, רמאי, מחרימו הציבור. שולחים אליו משגיח כשרות: הוא נחשב כגוי, שקרן ונשגיא עליו. הוא צריך לשלם כסף לאדם אחר לו מאמינים.

סיכום ביניים:

המציאות החברתית באלג'יריה, שם כולם לא דתיים, כולם לא שומרים את התורה, אי אפשר לחייב איש לעשות כלום. אך מי שיתפס מרמה בענייני כשרות, זהו ביזיון עצום – זה בין אדם לחברו. התפקוד יהיה בתנאים משפילים לאחר קלקלה כזו: יביאו משגיח, ואדם זה יחשב כלא אמין. **האווירה הזו, על בסיסה מסתמך הרב משאש.**

אכן, משב"פ פסול מלקיים פעולות ריטואליות דתיות, לא מניין ולא עליה לתורה – וכן הוא מאבד אמינותו ונאמנותו: לא אכפת לו משבת ולכן נסיק שלא אכפת לו משאר המצוות ובהן כשרות השחיטה. שם, כל חנויות הקצבים היו פתוחות בשבתות! נקטו בפעולות של ימי חול, ולכן קשה להאמין ולהיות בטוח בדברי הקצב, שהבשר כשר.

מה גם, שהם מכרו ללקוחות לא-יהודים בשר לא כשר מלכתחילה.

הרב משאש אכן ניסה לשכנעם לשנות המצב, אך לא הצליח – לא אצל ההנהגה של הקהילה ולא אצל הקהילה הדתית. כמו"כ, כששכנע את מרבית הקצבים, לא הצליח כי היה מיעוט שהביא את כולם לחזור לנקוט במעשים כאלה בשבתות.

בנקודה זו, התערב הרב משאש, ואמר: "אני אכתוב תשובה הלכתית להסביר מדוע, הגם שחנויות הקצבים פתוחות בשבת, ניתן לומר שהבשר כשר".

הוא הלך בשני נתיבים:

1. לצמצם במידה מירבית את הגדרת המשב"פ, ולטעון כי כדי להיחשב מחלל שבת בפרהסיא, צריך לעשות מעשה שבתקופת דיני התורה והסנהדרין היה לפעולה שיש בה חיוב מיתה. לאחר שהסביר שחייבים לנקוט בגישה המצמצמת, כי לא טוב בעיני האל (לא ניחא לו למראיהו) שיגידו דברים לא טובים על ישראל, הוא מראה שפעולות הקצבים אסורות, אך לא חמורות כדי עוון סקילה. הוא בחן אחת לאחת את הפעולות, והראה שבאמת אין בשיא החומרה. לכן, אנשים אלה לא מילאו את קטגוריית משב"פ, ואין לנו על יסוד התנהגותם כדי לפסול אותם לאורך כל החזית – לכן בשרם כשר.

2. מעבר לנושא ההגדרה של משב"פ – ישנה תמורה בחברה האנושית ובמציאותנו הקיימת – ולכן לא נכון לפסוק לפי הכתוב בספרי ההלכה, שאדם שהוא משב"פ איבד אמינותו לגמרי. לכן נטען, שגם אם אלו אכן משב"פ לפי ההלכה הקודמת, עדיין נסמוך על אמינותם, בשל המציאות החברתית. הוא תיאר המציאות: אנו חיים בתקופה שבה כולם חילונים ומעט מזלזלים במצוות – אך דברים אחרים הם עושים. הם נוהגים חצי-חצי במצוות, גם הציבור וגם הנהגת הקהילה.

אך יש תחום אחד שהוא יוצא דופן: אם מישהו ינסה לשקר ולרמות בכשרות, נשים עליו משגיח. הכשרות קריטית, ורמאות כזו מעוררת סערה ציבורית ענקית.

לאחר שבוחנים אדם זה כמה חודשים, ורואים שהוא חזר מהכסלה שלו, לוקחים ממנו קנס, ומשביעים אותו בספר התורה לפני ראשי העיר, בכמה איומים וגיוזמים, ואז מחזירים אותו למלאכתו כבראשונה. ועם זאת, לא ישכחו לו לעולם את המעשים הרעים! הוא לא יוצא חובתו מהבריות – הוא ישבע חרפה, כי מכר טריפה לישראל. תמיד יזכרו לו את העוון, ויבזו אותו ואת משפחתו!

פעולת הרמאות גרועה בהקשרנו החברתי, בהרבה מאשר פעולות אחרות גרועות.

1.1. (המשך) הרב אומר, שהקצב, עקב הסכנה לביזיון שבפיקוח של משגיח, להבדיל ממשב"פ רגיל, הוא בוודאי נאמן ואפשר להאמין לו.

ההיסק העתיק שמשב"פ הוא רמאי גמור ולא ניתן לסמוך עליו, לא נכון! כיום, בענייני כשרות כבעניינים אחרים, הוא נאמן ואפשר להאמין לו.

הרב יוסף משאש – Mesas – חלק ב'

עתה הרב משאש מתמודד דברי מר"ן הרב יוסף קארו [שורה 34]:
אצל הרב קארו, יש מדרג, שמראה שמי שעושה עבירה קלה לא מוכן לעשות חמורה, אך מי שעושה חמורה, פשיטא שמוכן לעשות קלה. משב"פ, לפי הרב קארו, הוא יעשה כל עבירה!

* והנה הרב משאש טוען: אכן, הפוסקים, הרב קארו, כולם ראו כך – אך כיום, במציאות החברתית שלנו, הדברים האלה כבר לא נכונים. דברי הרב יוסף קארו היו נכונים בזמנו, בהקשרם בלבד, או רק באותם מקומות שבהם מחמירים בשמירת שבת – שם זה נכון.

זהו ניתוח סוציולוגי של האיסור של חומרת משב"פ:
במציאות בה כולם שומרים שבת, ואחד יוצא מן הכלל ומצפצף על הכללים, אותו אדם זה מסומן באות קין: אדם זה הינו כגוי, לכל דבריו.

אכן, היה מדרג שכזה בהלכה המסורתית:

סופר-כבד < כבד-מאד < קצת-כבד < קל < קל-ערך

מי שעובר על "סופר-כבד" – כגון שבת - הוא כגוי לכל דבריו, כי יהיה מוכן לעבור על כל עבירה שתחת זה.

אך כיום זה לא כך! אנשים עוברים על עבירות כבדות במסורת היהודית, ועל דבר קל ערך, כשמירת כשרות, או לנשק את המזוזה, הם דווקא מקפידים מאוד!

בקלמסון, ובקהילות ישראל בעידן חדש זה, רוב הציבור מחזיק את השבת כקלת-ערך יחסית, זהו מצב חברתי שמראה כי המשב"פים אינם כגויים לכל דבריהם! שיקול הדעת שלהם התהפך, הפך לא-עקבי.

ההגיון של הרב משאש:

יש לבחון את העניין עובדתית, האם מוכרי הבשר בקהילה החילונית הזו, אמינים בכשרות.

בעבר היינו יכולים לבצע היסק, בחברה מחמירה, כי משב"פים אינם נאמנים; כיום בקהילתנו זו, אין מקום להסיק אי אמינות ב-X מתוך אי אמינות ב-XY.

כיום אין סטאטוס מיוחד לחילול שבת. מציאות מקולקלת ומקוללת זו, חובה עלינו להכיר במציאות זו כפי שהיא, ולא נוכל להחיל עליה את סולם הערכים שנבנה בהקשר תרבותי דתי אחר.

הוא טוען כי גם השו"ע, הרב יוסף קארו, יודה על כך: בהווה, בנסיבות זמננו, אין דבר זה כך

נסכם דברי הרב:

1. מחד טען: הקצבים בפועל לא משב"פים ממש מדאורייתא בדבר שעונשו סקילה.
2. מאידך: אפילו הם משב"פים, הרי שבמילא סדר הערכים התשתבש – החזקה הישנה לא קמה. התאמת ההלכה לנסיבות הקיימות.

ענין הקצבים מחללי שבתות ויו"ט בפרהסיא

קמ"ג. פה עוב"י תלמסא"ן יע"א, כל הקצבים מחללי שבתות בפרהסיא באסורים דאורייתא, ומיום בואי פה לשרת בקדש באדר התרפ"ד ליצירה, התחלתי בפה רך לדבר אל ראשי העיר להיות לי להדר עזר לתקן את המעוות, ולית דמשגח. ושוב חזרתי בפרך בכמה מריבות ושאוונות, ולא עלה בידי כלום, מרפיון ידי הראשים בדת, שיראים לומר טול קיסס וכו', פן יאמרו להם טולו קורות כקורות בית הבד. ובראותי כי לא בסבי טעמא, אמרתי אולי אמצא בדרדקי עצה. ובכן הייתי מחזר על פתחי הקצבים בלילה, ומטיף להם דברי מוסר במתק שפתיים, ובהפצרות רבות עם נשיקת ראש, ואחר עמל רב שאי אפשר לתארו, עלה בידי להטותם הדרך דרך הטובה להביא חנויותיהם על מסגר בשבתות ובמועדים, בתנאי ועל מנת שלא יפתח שום אחד מהם את אוצרו למכור בשבת, מפחדם, שאם יפתח האחד, ימשוך אליו כל הקונים מהערלים מיודעיהם, ולא נשאר בידי להטות לטוב רק קצב אחד, אשר הוא ידוע כי קשה להתרכך, ובכן אזרתי כגבר חלצי, והכנתי בחוץ מלאכתי, דברים הראוים למהות האיש ותכונתו. גם עוד שמעתי, כי יש לו אחד אהוב דבק מאת, אשר לא יסור מדבריו ימין ושמאל, והלכתי אצלו והפצרתי בו עד בוש לבוא עמי לעזרה, ואז הלכנו שנינו אל ביתו בלילה אחר תפלת ערבית, ואחר כמה תוכחות מוסר וספורים ומשלים ומליצות שאי אפשר לספר ולתאר ולבאר, הבטיחנו הבטחה גמורה בכמה שבועות בה' ובתורתו, וצדיקיו וחסידיו, ובחיינו ובחיי בניו ואשתו וכל קרוביו, שגם הוא לא יפרוש מהכלל, ויביא חנותו על מסגר ביום השבת, ואל אלוהים הוא יודע עד כמה גדלה שמחתי באותה הלילה:

ואך כי הן בעון הקליפה גברה התגברות נוראה שאין למעלה הימנה, וגבר עליו יצרו הרע, ונחם על הבטחתו, ועבר על כל שבועותיו, ובבקר השכם אחר תפלת השחר, שלח אלי לאמר, כי לא אסמוך על מה שהבטיחני בלילה, וכשמעי, אחזתני פלצות, וקמתי חיש מהר, והבאתי עמי את אהובו שהיה אתנו בלילה, והלכנו אצלו ודברנו עמו דברים טובים המרככים כל בעל רגש דתי ולאומי, והוא הכביד לבו והקשה ערפו ולא אבה לשמוע כלל, ושאר הקצבים גם הם כשמעם, הסכימו כלם לעשות כמעשהו, ולא הועילו בהם לא הפצרות ולא מריבות ולא שום דבר כלל:

ובכן חזרתי עוד אל הקונסיס"טוואר (ועד הקהלה), והפצרתי בהם כמה הפצרות לקום ולהתעודד בדבר גדול כזה, לעכב על ידם מלשחוט להם בהכשר, ואחר כמה כרכורי דברים, היתה תשובתם, שאם יעכבו עליהם, הם יעשו את שלהם, לשחוט לעצמם נבלות, ומפני שהדור פרוץ רחב יותר מדאי, הרבה מהקהל יאכלו נבלות כאשר לא תמצא ידם ממי לקחת בשר כשר, או יביאו שוחט דלא מעלי ממקום אחר, ובין כך ובין כך עזר הבשר הקבוע לעניי העיר ירד לשחת, וכשאר השבתים, שהם יעשו חנות או שנים מוכרי בשר כשר מנכסי העניים או מנכסיהם, השיבו כי זה דבר נמנע אצלם מטעמים שאין בהם ממש. ובכן עמדתי עוד ונשתדלתי הרבה עם הקצבים, ועשיתי קשר אמיץ עם שלושה מהם, שאם נשחוט להם לבדם בהכשר, אזי הם יהיו מוכנים לקבל עליהם לשמור את השבת, והם יספיקו בשר לכל הקהל, ואף בשביל ליטרא בשר שתהיה צריכה לאחד, ישחטו שור גדול, גם אמרו שכל קצב שירצה ליכנס עמהם בקשר זה, הם מוכנים לקבלו, רק שנגזור אומר שלא נשחוט בהכשר למי שלא ישמור את יום השבת. ואז חזרתי אצל הקונסיס"טוואר, והודעתים מכל זה, ולא מצאו מענה, רק התחילו לדחות אותו מיום ליום ומחדש לחדש ומזמן לזמן, עד עצם היום הזה ומחר בכלל, ולא עשו ידיהם תושיה, ואני בפה מלא אמרתי פעמים הרבה בפני כלם ובפני קצתם, כי אנכי ובייתי נקיים, והקולר תלוי על צואר מי שיש בידו יכולת, ולפני האל גלוי רוב השנאה והמשטמה שנמשכה לי מהקצבים והדומים להם בשביל זה. ועם כל זה סבלתי הכל לקיים מ"ש הנביא, ואתה כי הזהרת וכו', ואתה את נפשך הצלת:

והנה עתה באתי להגיד כי ישר מה שעלה במצודתי, בעזר אלהי ישועתי, בצד היתר אכילת בשר שאוכלים מיד האנשים האלה, כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב המתקדשים והמטהרים וחכמים בעיניהם, לא ידעו ולא יבינו, רק בשוט לשון מטילים מום בקדשים לומר, שכל בני העיר ספו לגרמייהו ולכל הסומכיי על שלחנם, רק בשר אסור, ולא כן אנכי עמדי, ולבבי לא כן יחשוב, דלא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי, רק ההיתר ברור מכמה טעמי שפירי, כאשר עיני הקורא תחזינה משרים:

תשובה: הנה ידוע מ"ש מרן מלכא ז"ל ביו"ד סי' קי"ט סי', שהמחלל שבת בפרהסיא אינו נאמן בשאר איסורין ע"ש, והוא מוסכם לכל הפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל עיי"ע:

וכתב התשב"ץ ח"ג תשוי מ"ג ותשוי מ"ז בשם העטור, דלא שייך מחלל שבת בפרהסיא אלא בעבודת קרקע דוקא ע"ש, ור"ל לומר בדבר שחייב עליו מיתת ב"ד, אבל בדבר שאין חייב עליו מיתת ב"ד, אף שאסורו מן התורה, אין לו דין מחלל שבת בפרהסיא להיות מומר לכל התורה כולה, וכ"כ הפ"ת ביו"ד סי' ב' סק"ח בשם מש"ח, דהמחלל שבת בפרהסיא לא הוי מומר לכל התורה כולה, רק עד שיעבור על דבר שהוא חייב עליו מיתת ב"ד, ע"ש :

וגם הגאון רע"ק שם סק"ה, הביא דברי התשב"ץ ז"ל הנז', ופלפל בדברי הפוסקים בזה פלפול ארוך, וסוף דבר העלה שיש בזה מחלוקת הפוסקים ע"ש. ואף שיש לי מה להאריך הרבה בזה, מ"מ מקוצר הפנאי די לי רק להודיע שיש פלוגתא בזה, והדעת נוטה להקל כסברת הגאון בעל מש"ח הנז', וכדעת התשב"ץ ז"ל הנז'. ומה גם בזה"ז שהדור פרוץ ואי אפשר להעמיד משפטי הדת על תילם, ואם באנו להחמיר ולחשוב מחלל שבת בפרהסיא אפילו באסור דאורייתא שאין בו מיתת ב"ד, מומר לכל התורה כולה, א"כ נמצא כמה וכמה מומרים ממין זה בדור יתום הזה, ולא שבקת חיי. ומה גם שרבי הרשב"ץ ז"ל מסכים הולך לסברת העטור ז"ל בזה, כמ"ש שם בד"ק, והוא הקברניט הגדול פה בכל ערי אלגיר"י יע"א, שכולם הולכים לאורו, וכאשר אמר כן יקום, וא"כ נחזי אכן בכל המלאכות דעבדי הני קצבי בשבת, אם חייבים עליהם מיתת ב"ד, או לא :

והנה תחילת מלאכתם בשבת היא, שהם שוחטים ומפשיטים את העור ע"י פועלים גויים, ואין בזה רק אמירה לגוי במלאכה דאורייתא, שאסורה רק מדרבנן, כמ"ש הרמב"ם בפי' ששי מהל"ש ה"א, ע"ש :

וכן מה שנושאים לפעמים הם בעצמם הבשר על הבהמות, ומנהיגים אותם מבית המטבחיים לחנות, אין אסור

אלא בעשה דלמען ינוח שורך וחמורך וכו', כמ"ש שם הרמב"ם בפי' ד' הלכה א', ע"ש : **וכן** מה שמנתחין הבשר לנתחים, אין זה תולדת מחתך שיש בו צד מיתת ב"ד, שאין דין מחתך האמור באבות מלאכות, אלא בעור שהוא דבר קשה, ותולדותיו כיוצא בו כגון עצים ומתכות, כמ"ש הרמב"ם בפ"א הלכה ז' ע"ש, אבל דבר שהוא ראוי לאכילה אפילו לבהמה וחיה, אין בו משום חיתוך, כמ"ש בפי' כ"א הלכה י"ח, מחתכין את הדלועין לפני בהמה, ואת הנבלה לפני הכלבים, ע"ש. וכן מפורש בס' חיי אדם כלל ל"ו ס"ג דאין מלאכת מחתך באוכלין, ע"ש :

וכן מה שמשברין את העצמות בקופיץ, אין זה תולדה דמכה בפטיש האמור באבות מלאכות, דלא שייך אב זה

באוכלין כלל, כדמשמע מדברי הרמב"ם בפי' יו"ד הלכה ט"ז ע"ש. ובמ"מ בשם רש"י ור"ח ז"ל ע"ש. ונרא' דגם זה בכלל מחתך נבלה לפני הכלבים דמשבר גם העצמות, וש"י :

וכן מה שיוצאין לפעמים נצוצי אש ע"י שבירת עצמות בכח, אין בזה מיתת ב"ד ואפילו אסור תורה ליכא, דמלאכת

מחשבת אסרה תורה, ודבר שנעשה מאיליו בלא כוונה פטור עליו כמ"ש הרמב"ם בפ"א ה"ח ע"ש. ואין לומר דזה הוי פסיק רישיה וחייב כמ"ש שם הלכה ו', דזה אינו, לפי שדבר זה אינו מוכרח כלל שיצאו נצוצות, רק פעם רחוק יקרה כד, ולא מיקרי פ"ר אלא בדבר שאי אפשר שלא יעשה, כמ"ש שם הרמב"ם בפ"י, ע"ש. ועוד שהמבעיר אינו חייב רק בצריך לאפרו, או שיש לו שום הנאה כמ"ש הרמב"ם בפ"י ע"ש, וזה אין לו שום הנאה כלל :

וכן מה שמשחזין הסכין ע"ג משחזת של ברזל התלויה בחגורם, אין בזה רק אסור דרבנן, כמ"ש בס' חיי אדם כלל

מ"ד סעי' ט', ע"ש. וברמב"ם ונושאי כליו בהלכות יו"ט פ"ד ה"ט, ע"ש :

וכן מה שיש בכל חנות סופר המזכיר ההקפות בכתב ובלשון צרפת, אין בזה ג"כ חיוב מיתת ב"ד, דכתב של גויים אין

אסורו אלא מדרבנן לדעת מורם ז"ל בא"ח סי' ש"ו סעי' י"א, ע"ש. וכ"כ הגהמ"י פ"א מהלכות תפלין סוף ציון ע' ע"ש. ועדיפא מינה כתבו בפ"ז מהלכות ס"ת ציון מ' בשם רבי שמחה ז"ל, דאפילו כתב הדק שלנו שאנו כותבין בו שטרי הדיוטות, אינו חשוב כתב לגבי שבת, ואין אסורו אלא מדרבנן ע"ש, ואף שלדעת הרמב"ם והתוס' חייבין עליו מן התורה כמ"ש המג"א בא"ח סי' ש"מ ס"ק יו"ד ע"ש, וכן היא סברת רבי ב"י בס"י רמ"ד, ע"ש, מ"מ מדי פלוגתא לא מפקינן, ומה גם דאף לסברת המחמירין, אין הסופר המזכיר מהמוכרים, ולית לן ביה :

הרי לך מפורש שהאנשים האלה, אף שהם מחללי שבתות בפרהסיא, באסורים דאורייתא ודרבנן, מ"מ לית ביהו צד חלול שיש בו חיוב מיתת ב"ד, וא"כ נאמנים הם בכל האסורין :

ובר מן דין, יש עוד צדדים אחרים במה להאמינם אליבא דכ"ע, והם : ראשונה, כי הן בעון, חלול שבת בפרהסיא נעשה פה בכמה מערי אלגיר"י כהתר לכמה וכמה אנשים, ואין יכולת ביד שום אדם למחות, מרוב החפשות שנתנה המלכות ביד כל אחד, לעשות הישר בעיניו בענייני הדת, ורק דבר אחד נשאר לפליטה שיש יכולת גדולה ביד ראשי הקהל למחות בו, והוא

ואף שכתב מר"ן ז"ל שם סעי' ה' וז"ל: החשוד על אסור חמור, חשוד על אסור הקל ממנו בעונש, אלא אי"כ חמור בעיני בני אדם שנוהרים בו יותר מבחמור, עכ"ל, ע"ש. ופשט דבריו ברור שאינו מדבר רק בשאר עברות, אבל במחלל שבת בפרהסיא, אין מחלקין בו שום חלוק, וכמ"ש הש"ך שם סק"ג ע"ש? מ"מ נוכל לומר, דלא אמרו כן אלא בזמניהם ז"ל וגם בזמננו זה באתרא דקפדי אשמירת שבת וחמור מאד בעיניהם כאשר כן הוא באמת, אזי כל היוצא מן הכלל ומחלל קדושת היום הקדוש, הורה בזה על זדון לבו ורשעתו כי אין לו חלק בישראל, ולכן דינו כעכו"ם שאין לו שום שייכות באסורין, ואין נאמן עליהם, אבל פה העירה וכיוצא בה, שרבים ונכבדים מחללי שבתות בפרהסיא עד שנעשה להם כהיתר, והרבה משאר מצות שהם קלי הערך לגבי שבת החמורה הם נוהרים בהם זהירות יתירה, ומה גם ענין זה למכור טריפה, כמ"ש, אי"כ נימא שבזה"ז חזר דין שבת כדין שאר עבירות שבתורה לענין זה, שכל מי שהוא מפורסם לעבור על אחת מהנה, נאמן בשאר אסורין, כמ"ש מרן שם, ע"ש. וכ"כ הט"ז שם ס"ק ט"ז בשם רש"ל ובשם הר"מ וירזבורק ז"ל, להקל בעניינים אלו הפך דינא דתלמודא והסכמת כל הפוסקים, מפני שהדור פרוץ, ואין כח להעמיד דין התלמוד, ע"ש. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ' כ"א מהלכות סנהדרין הלכה ה' וז"ל: כבר נהגו כל בתי דיני ישראל שאחר הגמרא בכל הישיבות שמושיבין בעלי דינים ומושיבין העדים, כדי לסלק המחלוק, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם, עכ"ל, ע"ש. וא"כ אם מלאכי אלהים כאלו דברו כזאת, מה נענה אנן הדומים לפנייהם כקוף בפני אדם. פשוט וברור שראוי לנו להתהלך לאט לרוח הזמן ולרוח רעה של האנשים האמונים על ברכי החפשיות שהוליד הדור הרע הזה, כי הכולת סרה מכל רב ודיין, וגם ההדיוטות המנהיגים, בהפקירא נחא ליהו, ה' יגאלנו מעמק הבכא, לשמור מצותיו כדת וכהלכה:

שו"ת: הרב אריה ליב ברודא 1841-1928 [לבוב, גליציה] – יחס מקל.

שו"ת "מצפה אריה".

מתייחס הרב, ליהודים בוורשה, המתהלכים עם סיגריה בשבת. בניתוח מקורי הוא מסביר מדוע:

- א. כיום אם אנשים מתנהגים כך אין להם דין משב"פ.
- ב. לא זאת בלבד, אלא שאף אילו אותם יהודים היו נוהגים כך לפני 1000 שנה, הם גם לא היו נחשבים משב"פ במובן שהפעולה הזו הייתה מערערת לגמרי את כל מעמדם והיו נחשבים לגויים.

הוא יוצר קשר בין ע"ז לחילול שבת בפרהסיא: הוא אומר שחילול שבת בפרהסיא היה מלפנים אות ומופת על קבלת אמונה אחרת. **מי שחילל שבת בימי קדם – זה היה סימן שהוא נטשאת האמונה סופית, לדת אחרת.**

כיצד? בחילול השבת ובשביתה ביום אחר במקום שבת (נניח, ביום ראשון), הייתה משמעות שראשית אמונתו הפכה להחזקה בדת אחרת.

- טענתו של הרב בעייתית היסטורית, אךן. למה התלבשו עם חילול שבת בתקופת התלמוד? לא היה הסבר לכך בברייתא! הוא משער, אך הסברו תרבותי ומעניין.
- הוא מראה שבמסכת **עבודה-זרה, רש"י** אמר, שהדת הזרה הפכה את השבת ליום ראשון דווקא.
- מכאן הסיק, שכדי שמחלל שבת יפסל, צריך שזה יהא בפרהסיא, להבדיל מע"ז שאפשר לפסול גם בצנעה.

ע"ז – אפשר גם בצנעה כדי להיחשב כגוי. **חילול שבת – צריך 3 תנאים מצטברים:**

- א. **חילול שבת דווקא בפרהסיא** כדי להיחשב כגוי.
- ב. **דווקא שאדם זה יעבור לשבות ביום ראשון** (של ישו אבי הנצרות), להראות שקיבל אמונה אחרת – כך כולם ידעו שהוא גוי. חילול שבת, זהו מעשה של ביטוי פומבי להתנתקות מהיהדות.
- ג. צריך **דווקא שישבות מעבודת קרקע** (כמו התשב"ץ – הוא מסביר שדווקא הימנעות מעבודת קרקע יש לה משמעות מיוחדת – **כי זה מה שהנוצרים עושים**).
(כלומר, מי שמחלל שבת ושם פס על השבת, ואפילו עובד את הקרקע בשבת, לא די שיחשב משב"פ: צריך שהוא גם ישבות ביום ראשון, יום שביתה הנוצרים, **מעבודת הקרקע** – זה מה שיחשיבו כגוי).

לפי זה, דווקא כששבות ביום ראשון הוא דחשיב כמומר, אך אם גם ביום ראשון עושה מלאכה, לא חשיב למומר!

דהיינו: משב"פ דינו כגוי רק אם ביום שבת של הגויים הוא שובת ונוהג באותם ימים כמו הגויים.

מי שלא שומר שבת, אבל לא שומר אף יום אחר, איננו נחשב כמומר לכל התורה כולה.

הנה ניצלו היהודים החילונים: הם לא שומרים לא שבת, ולא יום ראשון – אין להם עניין של נטישת היהדות לטובת משהו אחר. לכן אלו לא נחשבים כגויים, לא אימנו אמינותם וסטטוסם. עבירותיהם הספציפיות – אךן אסורות. אך הם לא פסולים לכל פעילות דתית יהודית.

הרב אריה ליב ברודא 1841-1928 [לבוב, גליציה] שו"ת מצפה אריה [תנינא] לבוב/למברג 1911

[הסבר עניין מחלל שבת בפרהסיא]

והנראה לפעני"ד, דהא דאמרינן דמומר לחלל שבת בוי מומר לכל התורה כולה הוא רק מטעם, דחילול שבת בפרהסיא היה מלפנים אות ומופת על קבלת אמונה אחרת. שבוה שהוא מחלל שבת ושובת ביום אחד בשבת – אשר זהו יסוד חיוקי דת אחרת – הוא ראשית אמונתו והחזקתו בדת אחרת. ולכך אמרינן דמומר לחלל שבת בפרהסיא חשוב מומר לכל התורה כולה. ומשום המרת דת נגוע בה.

וב[מסכת] עבודה-זרה דף ז' ראיתי ברש"י בגמרא מדפוסים ישנים שכתב, שהוא צוה לעשות שבת ביום א' שלנו. עיי"ש. ובזה ניחא, דבשבת דבעינן בפרהסיא דוקא, אבל בצנעה לא חשוב מומר; ובעבודה זרה, אפילו בצעה. דקבלת הדת על ידי חילול שבת היה דוקא בפרהסיא.

ובזה ניחא נמי שיטת בעל העיטור (הובא בבית יוסף אה"ע סי' מ"ד, והאחרונים הביאו בשם התשב"ץ) דדוקא במחלל שבת בעבודת קרקע חשוב מומר. ונלאו האחרונים למצוא טעם נכון לזה. ואנכי בעת לימודי אמרתי ליישב, עפ"י מה שכתב הרמב"ן ז"ל על התורה בפרשת בהר, כי איסור שמיטה חמור מאוד, כי כל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית, עיי"ש. ובשמיטה, הא לא נאסר רק עבודת קרקע.

מוכת, דעיקר זכר למעשה בראשית הוא רק איסור עבודת קרקע.

וגם מצד הסברה נמי יש לומר כן. דכל עיקר מעשה בראשית לא היה רק עבודת קרקע. דהבריאה היתה רק

במחובר, כי כל החיות והבהמות והאדם כולם נבראו מן האדמה. וא"כ, כששבת הקב"ה ביום השבת, הוא ג"כ מעבודת קרקע.

ומענה, כיון דהא דמחלל שבת בפרהסיא חשוב מומר הוא מחמת שכופר במעשה בראשית ומעיד עדות שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית, כמ"ש רש"י ז"ל בחולין דף ה' עיי"ש, בעינן דוקא עבודת קרקע. אבל לפי מה שכתבתי דעיקר הא ד"מחלל שבת בפרהסיא חשוב מומר לכל התורה כולה" קאתינן עלה משום קבלת אמונה אחרת, בלאו הכי שפיר ניחא. דלפי האמונה האחרת, שביתתם גם ביום א' אינו רק במלאכת קרקע. וזהו עיקר השביתה. ואף שהמה אינם עושים נמי שאר מלאכת עבודה, מכל מקום דרך ארעי עושים מלאכתם, כגון לתקן כליהם בביתם. אבל לעבוד את הקרקע לזריעה ולחרישה – המה נוהרים מכל וכל. משום הכי, היכר קבלת הדת היתה נהוג על ידי עבודת קרקע. ולפי זה, דוקא כששבת ביום א' הוא דחשיב כמומר. אבל, אם ביום א' עושה מלאכה – לא חשיב מומר.

בתחילה ראינו את הקביעות בתלמוד, שלא היו היחידות שם, אך היו העיקריות, הופיעו בהתייחס לעניין ספציפי: קרבנות, שחיטה, עירוב.
בימה"ב נעשו 2 הרחבות לעניין:

1. **הרחבת הקביעה** – יש כאן קביעה כללית לגבי כל דבר שמבש"פ עושה: לא רק מניין, שחיטה, עירובין וכו'. הייתה נטייה רבה לעשות כן.

2. אם אומרים שאדם זה נחשב כגוי לכל דברים, האם בצורה עקבית יהודי משב"פ ואסקימוסי יש להם אותו מעמד במסורת היהודית?

הייתה הבחנה בין התחום הריטואלי-דתי לתחום האתני-קהילתי. משב"פ לא שותף לפעולות דתיות ריטואליות, אך ענייני נישואין-גירושין ומעמד אישי, עדיין נשאר להם המעמד כיהודים גם אם הם משב"פים.

ההשקפה המרחיבה והפוסלת הפכה לדעה מקובלת מאוד בפסיקה.

בעת החדשה, נוצר מצב חדש שבו נשים עזבו היהדות בלי להתנצר או להתאסלם, בלי לחשוב שכללית הם חפצים לצאת את היהדות. אנשים פשוט המשיכו להתנהל בעיני עצמם כיהודים, אך לא שמרו שבת, חילולה בפרהסיא. העובדה שיש הרבה אנשים כאלה שעושים פעולות בלי חשבון הייתה חשובה ביותר, היא הביאה לשינוי הפסיקה ההלכתית. הפסיקה ההלכתית המקורית לא מופיעה עם תניה והגבלה על העניין הזה, ולכן ניתן באופן סביר לטעון שגם בהווה זה אסור – גם אם כולם יתחילו לרצוח – עדיין זה אסור, התורה נצחית! 80% משב"פים לא שינו לרבים את העמדה.

אך קמו חכמים אחרים, כפי שראינו. כפי שטען הרב עטלינגר, התגלתה מבוכה בכל זאת: משב"פים לא התאימו לכלל של "הכל או כלום" – יש משב"פים שכיבדו את המסורת, הדליקו נרות, קידשו בשבת. עולם הפסיקה נתפלג עם עקב זאת לזרמים שונים.

ראינו 2 קבוצות עיקריות.

אסכולה אחת של רבנים טענה:

א. אין שום סיבה שבעולם לשנות את הפסיקה הקלאסית ולוותר לאנשים בהווה.

ב. אדרבא, דווקא כיום עקב סכנת החילון, יש להתייחס אליהם דווקא ביתר עוינות מאשר בעבר. אנו צריכים להתכסח עימם באופן מריר ולהרחיב את ההגדרה כדי להתרחק מהחילונים. הרב שטרנברוך: יש דווקא להיזהר מאלו שחיללו שבת בלי כוונת זדון, כי הם יפגעו בקהילה הדתית.

אסכולה שניה של רבנים טענה, בניוסאנסים ונימוקים שונים:

בנסיבות זמננו זה לא נכון להפעיל יחס של הדרה, התנכרות ועוינות כלפי מי שאינם שומרי שבת. הסיבות והציודקים לכך היו שונים: המשבר והמריבות בקהילה, לא רוצים לפגוע באנשים, מדובר בתינוקות שנשבו, לא בעושי-עבירות בזדון והדין המקורי דן במי שעובר בזדון ובכוונה, בימינו סדר הערכים השתנה (הרב משאש), כל העניין של משב"פ הוא רק אם אדם לדת אחרת ולא כשנשאר בקהילתנו (הרב ברודא).
הצד השווה בדבריהם, הוא שאנשים שעפ"י התנהגותם יש להניח שהם יהודים ולא עושים דברים בכפירה גמורה, לא יפסלו: יועלו לתורה, יחשבו למניין, לא יודרו בחומרות של משב"פ כפי שהוגדרו קלאסית.

מכאן למדים אנו, שעצם הטענה שברור מאליו שאם הלכה נקבעה פעם בקונצנזוס מאוד רחב, הלכה זו היא מעתה קביעה נצחית שלעולם לא ישתנה איסורה עקב נסיבות היסטוריות, דתיות וחברתיות, היא בעייתית!

המציאות בדברי הפוסקים מראים שהתמורות במציאות היוו שיקול נרחב, לעיתים להחמיר, ולעיתים להחמיר, לפי שיקולם של הפוסקים באותה מציאות חברתית חדשה.